Mateiu Caragiale

Craii de Curtea-Veche

ÎNTÂMPINAREA CRAILOR

"... au tapis-franc nous etions reunis"
L. Protat

Cu toate că, în ajun chiar, îmi făgăduisem cu jurământ să mă întorc devreme acasă, tocmai atunci mă întorsesem mai târziu: a doua zi spre amiazi.

Noaptea mă apuca în aşternut. Pierdusem răbojul timpului. Aş fi dormit înainte, dus, fără zgomotoasa sosire a unei scrisori pentru care trebuia neapărat să iscălesc de primire. Trezit din somn sunt mahmur, ursuz, ciufut. Nu iscălii. Mormăii numai să fiu lăsat în pace.

Aţipii iarăşi, dar pentru scurtă vreme. Sărăcia de epistolă se înfiinţă din nou, însoţită de cruda lumină a unei lămpi. Mişelul de poştaş găsise de cuviinţă să mă iscălească cu mâna lui. Nu-i fusei recunoscător.

Urăsc scrisorile. Nu ştiu să fi primit de când sunt decât una, de la bunul meu amic Uhry, care să-mi fi adus o veste fericită. Am groază de scrisori. Pe atunci le ardeam fără să le deschid.

Asta era soarta ce o aştepta şi pe noua sosită. Cunoscând scrisul, ghicisem cuprinsul. Ştiam pe de rost nesărata plachie de sfaturi şi de dojane ce mi se slujea de-acasă cam la fiecare început de lună; sfaturi să purced cu bărbăţie pe calea muncii, dojane că nu mă mai înduplecam să purced odată. Şi, în coadă, nelipsita urare ca Dumnezeu să mă aibă în sfânta sa pază.

Amin! în halul însă în care mă găseam mi-ar fi fost peste putinţă să pornesc pe orice fel de cale. Nici în pat nu mă puteam mişca. Deşurubat de la încheieturi, cu şalele frânte, mi se părea că ajunsesem în stare de piftie. În mintea mea aburită miji frica să nu mă fi lovit damblaua.

Nu, dar în sfârşit mă răzbise. De o lună, pe tăcute şi nerăsuflate, cu nădejde şi temei, o dusesem într-o băutură, un crailâc, un joc. În anii din urmă, fusesem greu încercat de împrejurări; mica mea luntre o bătuseră valuri mari. Mă apărasem prost şi, scârbit de toate peste măsură, năzuisem să aflu într-o viaţă de stricăciune uitarea.

O luasem numai cam repede şi mă vedeam în curând silit să depun armele. Mă lăsau puterile. În acea seară, eram în aşa hal de sfârşeală că n-aş fi crezut să mă pot scula nici să fi luat casa foc. Dar deodată mă pomenii cu mine în mijlocul odăii, în picioare, uitându-mă speriat la ceasornic. Mi-adusesem aminte că eram poftit la masă de Pantazi.

Ce noroc că mă deşteptase; mare noroc! Privii acum cu recunoştinţă scrisoarea părintească; fără ea scăpam întâlnirea cu cel mai scump prieten.

Mă îmbrăcai şi ieşii. Era, spre căderea iernii, o vreme de lacrimi. Deşi nu plouase, tot era ud; jgheaburile plângeau, ramurile copacilor desfrunziţi picurau, pe tulpine şi pe grilaje se prelingeau ca o sudoare rece, stropi groşi. Ăsta e timpul care îndeamnă cel mai mult la băutură; rarii trecători ce se prefirau prin ceaţă erau mai toţi afumaţi. Un lungan, coborând prispa unei cârciumi, căzu grămadă şi nu se mai

sculă.

Întorsei capul dezgustat. Birtul ales pentru acea seară fiind tocmai în Covaci, luai o birjă, lucru cuminte, deoarece la sosirea mea, ceilalţi mosafiri erau la a doua ţuică, iar oaspetele la a treia. Mă arătai mirat că se înfiinţaseră cu toţii aşa devreme; Pantazi însă mă lămuri că el venise de-a dreptul de-acasă, iar Paşadia cu Pirgu de-a dreptul şi ei de la "club", vremea fiind prea urâtă ca să mai zăbovească la aperitive.

Pantazi porunci încă un rând de ţuici. Dar voia bună ce ne urarăm, ciocnind, lipsea cu totul. Mă temui să nu adorm iar. În sala unde grosolana petrecere negustorească pornise să se înfierbânte - era într-o sâmbătă - masa noastră avea aerul unui ospăţ de înmormântare.

Borşul cu smântână şi ardei verde fu sorbit în tăcere. Niciunul din meseni nu ridica ochii din taler. Pirgu, îndeosebi, părea frământat de o mâhnire neagră. Aş fi deschis eu vorba dacă lăutarii n-ar fi început tocmai un vals care era una din slăbiciunile lui Pantazi, un vals domol, voluptos şi trist, aproape funebru. În legănarea lui molatecă, pâlpâia, nostalgică şi sumbră fără sfârşit, o patimă aşa sfâşietoare că însăşi plăcerea de a-l asculta era amestecată cu suferinţă. De îndată ce coardele încăluşate porniseră să îngaime amara destăinuire, sub vraja adâncă a melodiei, întreaga sală amuţise. Tot mai învăluită, mai joasă, mai înceată, mărturisind duioşii şi dezamăgiri, rătăciri şi chinuri, remuşcări şi căinţe, cântarea, înecată de dor, se îndepărta, se stingea, suspinând până la capăt, pierdută, o prea târzie şi zadarnică chemare.

Pantazi îşi şterse ochii umezi.

- Ah! zise Pirgu lui Paşadia, făcându-şi privirea galeşă şi glasul dulceag, ah! cu valsul ăsta ţin să te duc la lăcaşul cel din urmă, cât mai curând; cred că n-ai să mă faci s-aştept mult încă această sărbătoare a tinereţelor mele. Ce frumos are să fie, ce frumos! şi eu beat, cu nenea Pantazi, voi stoarce întristatei adunări lacrimi fierbinţi luându-mi, în cuvinte mişcătoare, rămas bun de la în veci neuitatul meu prieten.

Paşadia nu zise nimic.

- Da, urmă Pirgu, leşinându-şi şi mai mult glasul şi privirea, are să fie atât de frumos! Eu am să-ţi duc căvălăriile pe pernă. Şi, la şapte ani, la parastasul cel mare, când au să te dezgroape, rămăşag pun că au să te găsească tot dichisit, tot scorţos, tot fercheş, fără un fir de păr alb, murat în argint-viu şi în spirt ca un gogoşar în sare şi în oţet.

Dar Paşadia nu-l asculta, se gândea aiurea. Scăpa de data asta Pirgu şi mi-era necaz, deoarece n-aveam ochi să-l văd.

Rămânând de tânăr singur în Bucureşti, de capul meu, mă ferisem să intru-n cârd cu oricine, aşa că din restrânsul cerc al cunoştinţelor mele, alese toate pe sprânceană, Gorică Pirgu n-ar fi făcut niciodată parte dacă n-ar fi fost tovarăşul nedespărţit al lui Paşadia, de care aveam o evlavie nemărginită.

Paşadia era un luceafăr. Un joc al întâmplării îl înzestrase cu una din alcătuirile cele mai desăvârşite ce poate avea creierul omenesc. Am cunoscut de aproape o bună parte din aceia ce sunt socotiţi ca faime ale ţării; la foarte puţini însă dintr-înşii am văzut laolaltă şi aşa minunat cumpănite atâtea înalte însuşiri ca la acest nedreptăţit ce, de voie, din viaţă, se hărăzise singur uitării. Şi nu ştiu un al doilea care să fi stârnit împotrivă-i atâtea oarbe duşmănii.

Auzisem că aceasta şi-o datora în parte înfăţişării. Ce frumos cap avea totuşi!

Într-însul aţipea ceva neliniştitor, atâta patimă înfrânată, atâta trufie aprigă şi haină învrăjbire se destăinuiau în trăsăturile feţei sale veştede, în cuta sastisită a buzelor, în puterea nărilor, în acea privire tulbure între pleoapele grele. Iar din ce spunea, cu un glas tărăgănat şi surd, se desprindea cu amărăciune, o adâncă silă.

Viaţa lui, din istoria căreia i se întâmpla rar să dezvăluie ceva, fusese o crâncenă luptă începută de timpuriu. Ieşit din oameni cu vază şi stare, fusese oropsit de la naştere, crescut pe mâini străine, surghiunit apoi în străinătate la învăţătură. Întors în ţară, se văzuse jefuit de ai săi, înlăturat, hărţuit, prigonit şi trădat de toată lumea. Ce nu se uneltise împotriva lui? Cu ce strigătoare nedreptate îi fuseseră întâmpinate lucrările, truda de zi şi noapte a jerfitei sale tinereţi, cum se învoiseră cu toţii să-l îngroape sub tăcere! Din grelele încercări de tot soiul prin cari trecuse atâţia ani de restrişte şi cari ar fi doborât un uriaş, această făptură de fier ieşise călită de două ori. Paşadia nu fusese omul resemnării, încrederea în sine şi sângele rece nu-l părăsiseră în cele mai negre clipe; statornic în urmărirea ţelului, el înfrânsese vitregia împrejurărilor, o întorsese cu dibăcie în folosul său. Ca dânsul nimeni nu ştiuse să aştepte şi să rabde, neclintit el pândise norocul la răspântie, îl înşfăcase şi-l siluise ca să-i poată smulge ceea ce, în chip firesc, i s-ar fi cuvenit de la început fără caznă şi zbucium. Odată ajuns se întrecuse, luase văzul tutulor, îi uluise şi-şi făcuse, jugănar cumplit dar cu mănuşi, toate mendrele. Calea măririlor i se deschidea largă, netedă, acum însă, că putea năzui la orice, nu mai voi el nimic şi se retrase. Presupuneam că la temelia acestei hotărâri ciudate a fost întrucâtva şi teama de sine însuşi, fiindcă, sub învelişul de gheaţă din afară, Paşadia ascundea o fire pătimaşă, întortocheată, tenebroasă care, cu toată stăpânirea, se trăda adesea în scăpărări de cinism. Cu veninul ce se îngrămădise în inima sa împietrită, puterea l-ar fi făcut lesne primejdios. Şi nici o încredere la el în virtute, în cinste, în bine, nici o milă sau îngăduială pentru slăbiciunile omeneşti de cari arăta a fi cu totul străin.

Retragerea sa din politică mirase mai puţin totuşi decât schimbarea ce se petrecuse în felul său de trai. La vârsta când la alţii începe pocăinţa, el, care totdeauna slujise de pildă vie de cumpătare, se năpustise deodată la desfrâu. Era aceasta darea pe faţă a unei vieţi ce dusese şi până atunci în întuneric, sau reluarea unor vechi deprinderi de cari râvna de a izbuti îl făcuseră să se dezbere un lung şir de ani? - căci firesc nu era ca o asemenea năpârleală să fi avut loc de azi pe mâine. Cum, nu ştiu, rar însă mi s-a întâmplat să văd jucător aşa frumos, crai aşa ahtiat, băutor aşa măreţ. Dar se putea oare spune că decăzuse? Nicidecum. De o sobră eleganţă, plin de demnitate în port şi vorbire, el rămăsese apusean şi om de lume până în vârful unghiilor. Ca să prezideze o înaltă Adunare sau o Academie, altul nu s-ar fi găsit mai potrivit. Cineva care nu l-ar fi cunoscut, văzându-l trecând seara, când ieşea, ţeapăn şi grav, cu trăsura la pas după el, pentru nimic n-ar fi voit să creadă în ce murdare şi josnice locuri mergea acel impunător domn să se înfunde până la ziuă. Pentru mine, priveliştea acelei vieţi avea ceva copleşitor, în ea bănuiam că se desfăşura o întunecată dramă sufletească a cărei taină rămânea nepătrunsă.

Dacă, încercând a reda întrucâtva trăsurile acestui nobil chip, am stăruit atât, e pentru că n-am voit să scap prilejul de a-l face să retrăiască înaintea ochilor mei, amintirea lui fiindu-mi scumpă. Deosebit de cutreierătorul culcuşurilor de noapte ale destrăbălării bucureştene, în Paşadia, eu am cunoscut un alt om. Dar pe acela îl întâlneam aiurea. La câţiva paşi de Podul Mogoşoaiei, într-o uliţă singuratică, în

umbra unei bătrâne grădini fără flori, se ridica, neprimitoare şi posomorâtă, o casă veche. Eram unul din rarii privilegiaţi ce treceau pragul acelei bogate locuinţe unde, până în cel din urmă ungher, se resfrângea, sever, sufletul stăpânului.

Îl găseam în odaia lui de lucru, lăcaş de linişte şi de reculegere, în care nimic nu pătrundea din lumea din afară. În acea încăpere, căptuşită cu postav de faţa iascăi şi înconjurată peste tot de dulapuri ferecate în pereţi, cu geamurile perdeluite, câte neuitate ceasuri m-a ţinut, pironit în jilţ, convorbirea oaspelui. Miezoasă şi cuprinzătoare, reţinută şi măiestrită, fără lăbărţări, razne şi prisosuri, ea învăluia în mreje puternice, uimea, răpea, fermeca. Paşadia era deopotrivă meşter pe pană şi în tinereţe zugrăvise frumos. Era de necrezut cât citise. Istoria o cunoştea ca nimeni altul, ea desăvârşise la dânsul darul înnăscut de a judeca fără să se înşele oamenii; multora pe atunci în plină înălţare el le-a prevăzut, apropiata, trista prăbuşire şi nu pot uita cum rostind cuvintele cobitoare ochii îi licăreau siniştri. Paşadia Măgureanu! Am privit ca un har al Proniei simpatia ce dânsul a avut pentru mine şi mă mândresc de a fi ciracul acestui mare răzvrătit, atât de stoic, căruia din toate cusururile ce-i găsea lumea, nu mă învoiam a-i recunoaşte decât unul singur - acela însă de neiertat: prieteşugul cu Gorică.

Gore Pirgu era o lichea fără seamăn şi fără pereche. Nesăratele lui giumbuşlucuri de soitar obraznic îi scoseseră faima de băiat deştept, la care se adăogase - de ce nu se ştie - şi aceea de băiat bun, deşi bun nu era decât de rele. Acest chimiţă avea un suflet de hengher şi de cioclu. De mic stricat până la măduvă, giolar, rişcar, slujnicar, înhăitat cu toţi codoşii şi măsluitorii, fusese Veniaminul cafenelei "Cazes" şi Cherubinul caselor de întâlnire. Mi-a fost silă să cercetez mai cu de-amănuntul iţele acestei firi uscate şi triste care simţea o atragere bolnavă numai pentru ce e murdar şi putred. Pirgu avea în sânge dorul vieţii de dezmăţare ţigănească de odinioară de la noi, cu dragostele la mahala, chefurile la mănăstiri, cântecele fără perdea, scârboşeniile şi măscările. Cu jocul de cărţi ce-i slujea de meserie şi cu boalele lumeşti ce-l istoviseră înainte de vreme, acestea erau singurele lucruri de cari ştia să vorbească, întocmindu-i tot temeiul hazului cu care le încânta celor ce-i preţuiau dobitocia. Şi totuşi pe altcineva nu găsise ca să şi-l facă tovarăş Paşadia care, de altmintreli, îl despreţuia făţiş, jicnindu-l şi umilindu-l fără cruţare de câte ori se ivea prilejul.

- Vezi, te rog, îmi zise el, nu-l lasă pe vecinul dumitale să se sinucidă; uite-l, înghite cuţitul.

Într-adevăr, plin de zel, Gorică lucra în cega rasol cu cuţitul, tăvălea bucata prin maioneză şi, tot cu cuţitul, o băga adânc în gură. Mă făcui că nu văd, nu aud. Pantazi se aplecă să caute ceva sub masă.

- În preceptele sale, urmă Paşadia, buna creştere elementară glăsuieşte: nici cuţitul în legume şi peşte, nici furculiţa în brânză şi, nici într-un fel cuţitul în gură. Dar asta de, pentru oameni fini, feciori de boier, nu pentru mitocani, adunătură. Să faci râmătorul să bea apă din fedeleş!

Pentru Pirgu, care se credea neîntrecut în cunoaşterea obiceiurilor lumei înalte, nu se putea înfruntare mai sângeroasă. Se reculese însă repede şi-i răspunse ţanţoş lui Paşadia că avea să-l desfiinţeze.

- Să mă slăbeşti cu mofturi de-astea, se răţoi el, că altfel întorc foaia. Ai îmbătrânit nebun...

Ca să împece lucrurile, Pantazi porunci să se destupe şampania ce, după datina meselor noastre, se sluji în pahare mari. Pirgu nu lăsă să i se toarne decât un deget, peste care adăogă aproape o litră de apă minerală, nişte borviz uşor. Din tuspatru era singurul care nu ducea la băutură, se putea spune chiar că mai mult se făcea că bea, umflându-se cu spriţuri cu sifon, cu sifon albastru. I se întâmpla rar totuşi să nu fie beat de dimineaţă şi când se chirchelea se ţinea de tot soiul de pozne, după săvârşirea cărora, niţel obraz să fi avut numai, ar fi trebuit să-i fie ruşine să mai dea ochi cu lumea.

Închinând într-un glas în sănătatea lui Pantazi, iubitul nostru oaspe, sorbirăm cu deliciu din băutura înviorătoare. Pirgu îşi muie doar buzele şi se strâmbă.

- Şampania fără muieri, bombăni el, nu face două parale.

Femeile fuseseră însă, în chip hotărât, pentru totdeauna înlăturate de la mesele noastre. Toate încercările lui Gorică de a i se încuviinţa să-şi poftească o prietenă-două fuseseră zadarnice. Pantazi s-ar fi învoit bucuros, dar Paşadia rămăsese neînduplecat. Ne mărgineam să aruncăm scurte priviri cotoieşti cucoanelor de la mesele vecine cari, cam de obicei, ne răspundeau şi ele cu ochiade şirete.

Cu căutătura-i tulbure şi posomorâtă, Paşadia dezbrăca o durdulie ovreică, aşezată în faţa lui, ceva mai departe. Mă întovărăşii şi eu la această creştinească faptă, ştiind că nu supăram întru nimic pe marele meu prieten. Conştientă de minunata ei frumuseţe răsăriteană în deplină înflorire, albă şi mată ca un chip de ceară în care ochii de catifea ardeau cu o flacără rece între genele de mătase, ea rămânea nemişcată, nepăsătoare, în trufia fără margini a stirpei alese, aşa ca străbunele ei când erau târâte, despoiate, în târgurile de robi, sau trase, mai târziu, pe scripetele lui Torquemada. Stând picior peste picior, rochia i se ridicase până la genunchi, lăsând să i se vadă, pale, prin străvezimea ciorapilor negri pulpele strunguite fără cusur. Când se hotărî să şi le acopere fu fără grabă şi fără să roşească. Pirgu pisa cu neruşinare o negustorească cu faţa aprinsă sub suliman, înfoiată şi înzorzonată. Zâmbindu-i galeş, cu ochii pe jumătate închişi, el ridica paharul, sorbea cu gingăşie, apoi îşi lingea buzele cu poftă. Singur Pantazi nu se uita la nimeni. Visătoare ca totdeauna, privirea i se pierdea aiurea, blândă şi tristă. El făcu semn să mai vie şampanie.

Dar Pirgu se-ntrecea cu gluma. Făcând din paharul golit ochian, cu cealaltă mână trimetea sărutări trupeşei negustorese care se prăpădea de râs. Paşadia îl sfătui să se astâmpere să nu dea de belea.

- Frumos ţi-ar sta, îl întrebă el, să te vezi luat pe sus şi dat afară?

Pirgu îl privi cu despreţuitoare milă.

- Mă crezi, pesemne, că sunt ca dumneata, să fiu dat afară cu una cu două terchea-berchea, haimana? Cine nu mă cunoaşte aici şi oriunde, cine nu mă iubeşte, unde nu sunt la mine acasă? Ca să-şi dovedească spusele, se ridică şi trecu la masa negustoresei căreia-i pupă mâna şi-i vorbi la ureche, dete o raită şi pe la alte mese, oprindu-se mai întâi la aceea a frumoasei ovreice.

- M-a întrebat Raşelica, ne zise întorcându-se, cum un om aşa fin ca mine, fecior de boier, pot să mă adun cu oameni atât de ordinari? Era furioasă. Am rugat-o să nu ia în seamă; unul, i-am spus, e un biet bătrân stricat, a fost pe vremuri ceva de capul lui, dar acum s-a zaharisit; celălalt e un copil.

Paşadia înghiţi şi tăcu. Îi urmai pilda. Nu-mi ascunsei admirarea de câtă lume

cunoştea Pirgu.

Lume de tot soiul şi de toată teapa, lume multă, toată lumea. Pe cine nu cunoştea într-adevăr, unde nu pătrunsese? În zăvorâtele case ale negustorimei sperioase şi speriate, în ferecata cetăţuie a ovreimei îmbuibate de belşug, în şubredele cuiburi ale râiei ciocoieşti, pretutindeni, Gorică era primit cu braţele deschise, deşi nu totdeauna pe uşa din faţă. Rămâne de mirare cum nu insufla nicăieri scârbă şi teamă, cum nimeni nu voia să vadă că în potaia aceea măruntă ce se târa şi se gudura rânjind, pisma ţinea deşteaptă şi asmuţa fără încetare împotriva tutulor, o fiară spurcată şi capie, pornită pe vrăjmăşie, pe vătămare, pe rău, părând a sluji soartei de unealtă de dezalcătuire şi de nimicire. Mârşăvia nu se sfia de altfel să şi-o mărturisească, făcându-şi fală din isprăvi pentru cari legea ar fi trebuit să prevadă puşcăria sau balamucul.

De şcolar, îşi ducea prietenii la femei bolnave. Pentru asemenea lucruri se bucura de o închipuire drăcească nesecată. Din aţâţarea la desfrâu, căruia îşi închinase trupul şi sufletul, îşi făcuse un apostolat. Iscusit în samsarlâcuri şi pezevenglâcuri, fusese faurul ruinei câtorva feciori de bani gata şi al căderii mai multor femei; mulţumită lui, nume cunoscute se mânjiseră de necinste. Rar se petrecea murdărie în care să nu fi fost amestecat şi dânsul, şi adesea numai dintr-o crudă şi fără saţiu poftă de a-şi bate joc, pentru care nu se da înapoi de la nimic: iscodirea, defăimarea, bârfeala, zâzania, pâra, ameninţarea cu darea în vileag a tainei încredinţate sau smulse, răvaşele neiscălite - toate îi păreau deopotrivă de bune, fiecare după cerinţă. Se năştea întrebarea ce ar fi trebuit dar să mai facă Gogu Pirgu ca să treacă drept băiat rău?

Măgulit că-l admirasem, nu trebui să-l rog de două ori ca să istorisească păţania cea din urmă a doamnei Mursă. Fu însă întrerupt de plecarea Raşelichii. Cu paşi mlădioşi, ea se îndreptă spre masa noastră ca să-şi ia mantaua din cuierul vecin. Pirgu sări s-o ajute. Era cum nu se poate mai bine Raşelica şi de minune potrivită; trezita asemănare a femeii cu floarea - o floare neagră de tropice, plină de otravă şi de miere - o deştepta fără voie mireasma caldă ce se răspândea, ameţitor de pătimaşă, la fiecare din mişcările ei. De aproape însă, fără ca frumuseţea ei să-şi piardă din strălucire, dânsa avea ceva respingător, în ea se simţea, mai mult decât în alte femei, Eva, străina, duşmana neîmpăcată şi veşnică, împrăştietoare de ispită şi de moarte. Privirea ei liniştită, aplecându-se asupra colţului nostru, avu o scăpărare aspră ciocnindu-se de a lui Paşadia.

O urma un fel de ţingău adus din spate şi cam deşelat, cu ochi încercănaţi şi sticloşi, cu obrajii aprinşi de o roşeaţă nesănătoasă. O tuse seacă îl chinuia fără răgaz. În zâmbetul cu care îşi lua rămas bun de la Pirgu, fu parcă durerea unei despărţiri pentru totdeauna.

- E Mişu, ne şopti Pirgu. E pe dric, ne lasă. L-a dat gata şi p-ăsta; doi bărbaţi în trei ani, başca de ce-a mai forfecat pe de-alături. Halal să-i fie, straşnică muiere, pe onoarea mea! Şi către Paşadia: Ei, şi dumneata ai vrea să te arunci, crezi că te ţin meşii? Spune, să ştiu, să-ţi fac vorba, intră chiar în vederile mele. În loc să răspundă, Paşadia îşi sorbi paharul până la picătura cea din urmă.

- La adică, de ce te-ai codi? stărui Pirgu, tot îţi sună coliva. Parcă nu ştie lumea că de mult, numai în miambal şi-n magiun îţi mai stă nădejdea? Te vezi pe drojdii, caută să mori încai fericit...

Estimp, o vie mişcare se iscase în tot birtul. Mulţi se sculară de la masă, năpustindu-se spre ieşire. Se auzeau trâmbiţări, treceau pompierii. Băiatul care ne slujise ne spuse că nu fusese mai nimic: se aprinsese un coş lângă Biserica Curtea-Veche, dar fusese stins înainte să sosească tulumbele. Unii dintre meseni fiind stăpânii sau chiriaşii caselor din partea locului, fiecare îşi pierduse sărita, la gândul că s-ar fi putut întinde şi la el focul, atât de ameninţător în acele uliţi strâmte, cu clădiri lipite una de alta.

Se deschise vorba despre Curtea-Veche căreia fără biserica cu turlă verde ce-i poartă numele i-ar fi pierit până şi amintirea. Cu priceperea-i cunoscută, Paşadia ne înşiră cam tot ce se ştia despre acele locuinţe ale vechilor domnitori. Nimic de seamă pe cât părea. Ca întreg târgul, Curtea fusese arsă şi rezidită de numeroase ori şi trebuie să fi acoperit o arie întinsă, rămăşiţe de temelii boltite găsindu-se în întreagă mahalaua, de pildă sub birtul unde ne aflam. Cum fusese Curtea era lesne de închipuit, semănând în mare cu mănăstirile, cu trupuri de clădiri multe, pentru a putea sălăşlui toată liota şi ţigănia, fără întocmire, fără stil, cu nade, umpluturi şi cârpeli, vrednică să slujească în urâţenia ei, de decor ticăloşiei unei tagme stăpânitoare plămădită din toate lepădăturile venetice şi din belşug altoită cu sânge ţigănesc.

Îl întrebai dacă nu în nestatornicia domnilor şi în teama de năvăliri trebuie căutată pricina că nu s-a durat şi la noi măreţ şi trainic ca în Apus? Plăcerea nobilă de a zidi nu a lipsit unora din voievozi; Brâncoveanu bunioară ridicase pe întinsele lui moşii curţi bogate. Îmi răspunse că nu; iubirea de frumos fiind unul din privilegiile popoarelor de stirpe înaltă şi printre acestea nu putea fi prenumărat şi al nostru care n-a dat civilizaţiei nimic. Îi căşună apoi pe Brâncoveanu şi, smulgându-i cuca domnească, scufa de prinţ al sfintei-împărăţii, cununa de comite maghiar şi lanţul sfântului Andrei al Rusiei, în câteva trăsuri ni-l zugrăvi ca pe un bulibaşă mehenghi, vânzător şi slugarnic - un suflet de rob. Că se molipsise şi dânsul de frigurile de a clădi, sădi şi împodobi ce au bântuit la puternicii timpului său era adevărat, dar de la nenorocitul acesta atât de bogat şi care a domnit atunci când tumultoasa înflorire a barocului era în toi ce-a rămas? Ce lasă după el: stâlpii de la Hurez, pridvorul de la Mogoşoaia, Potlogii, ce?... - şi cu asemenea marda opăcită şi pocăltită îndrăznim să ne mai lăudăm? Ar trebui să se isprăvească odată pentru totdeauna cu istoriile astea că e mai mare ruşinea!

Ieşirea aceasta nu ne surprinse. Paşadia, privind şi judecând cu o neînduplecată asprime tot ce era românesc, mergea adesea cu înverşunarea până la a fi de rea-credinţă. Ura ce mocnea într-însul neadormită, se învolta şi se învolbura atunci vajnică, uriaşă, încingându-l ca un jăratic, avântându-l ca un talaz. Cum nu i se putea tăgădui nici partea lui de dreptate, găsii de prisos să mă ridic ca să apăr acel trecut, vedeniei căruia pana mea datora o minunată tâmplă de icoane ce migălisem în tinereţe cu o osârdie aproape cucernică. Nu fu nici nevoie deoarece Paşadia, singur, reveni întrucâtva asupra severei sale păreri.

- E ciudat totuşi, mărturisi el, deşi ca artă le găsesc mai prejos chiar decât amintirea lor istorică, vestigiilor acestea umile nu le pot contesta deosebitul farmec. În faţa celor mai neînsemnate, închipuirea mea prinde aripi, mă simt mişcat, mişcat adânc.

- Eu unul te înţeleg, îi zise Pirgu, pentru că şi dumneata eşti o ruină, o ruină

venerabilă, nu însă din cele bine păstrate.

Se râse. În felul acesta petreceam noi. Cultul lui Comus ne întrunea, cam de o lună aproape zilnic, la prânz sau la cină. Dar adevărata plăcere o aflam în vorbă, în taifasul ce îmbrăţişa numai lucruri frumoase: călătoriile, artele, literele; istoria - istoria mai ales - plutind în seninătatea slăvilor academice, de unde îl prăbuşea în noroi gluma lui Pirgu. Era întristător cum, în nepregătirea sa, acest vrăjmaş al slovei tipărite rămânea străin de ce se discuta. În Pantazi însă, Paşadia întâlnise o minte clară, un spirit înarmat şi liber; un cuvânt mă temeam a nu pierde din luminosul lor schimb de vederi şi de cunoştinţe şi faptul că mi-au rămas însemnările ce aveam grija să iau de ele, mă consolă, dacă nu mă şi despăgubeşte, de toate pierderile de lucruri ce am suferit de la război încoace.

Spre marea mea părere de rău, în acea seară zaifetul trebuia să se spargă devreme; Paşadia pleca spre miezul nopţii la munte.

- Voi aştepta cu nerăbdare, zise el, ziua întoarcerii, ca să ne revedem, la mine. Şi către Pirgu: Aranjăm şi un mic pocher, nu e aşa? - mai înveţi jocul.

ÎNTÂMPINAREA CRAILOR

(continuare)

Pe dată, Pirgu se aprinse de o mânie grozavă de care, ca să se uşureze, icni pe nerăsuflate un potop de scârbe, trecând de la înjurăturile surugieşti la ocările de precupeaţă şi la blestemele de chivuţă. Aflarăm că înainte de masă, la tripou, Paşadia, care-l juca pe Pirgu cu duşmănie, îl scuturase, într-o întâlnire uriaşă, de toate paralele. Pirgu pierduse douăzeci şi cinci de poli şi mai rămăsese dator încă atât.

Ca să-l potolească, Pantazi îl întrebă dacă are nevoie de bani. Pirgu răspunse mândru că nu, ceea ce ne miră chiar după ce-l văzurăm scoţând, dintr-un plic, un teanc de sutari. Jucase toată noaptea, într-o casă particulară, la Arnoteni, drum-de-fier şi se umpluse. Paşadia îi ceru datoria.

- Asta nu! zise Pirgu.

Pantazi plăti, împărţind bacşişuri grase băieţilor şi lăutarilor. Plecarăm. Dar la ieşire, trăsura închisă care îl aştepta pe Paşadia în ulicioara îngustă din faţa birtului nu putu să mişte înainte din pricina unui ghem de oameni ce, în râsete şi ţipete, se rostogoli până lângă noi. În mijlocul învălmăşelii, urlând ca o fiară, o femeie se lupta cu trei vardişti ţepeni ce abia puteau s-o dovedească. Pomenindu-ne cu ea aproape în braţe, tuspatru deterăm un pas înapoi.

Bătrână şi veştejită, cu capul dezbrobodit şi numai zdrenţe toată, cu un picior desculţ, ea părea, în turba-i cumplită, o făptură a iadului. Beată moartă, vărsase pe ea şi o trecuse neputinţa, ceea ce umplea de o bucurie nebună droaia de derbedei şi de femei pierdute ce-i făceau alai strigând: "Pena! Pena Corcoduşa!"

Băgai de seamă că Pantazi tresări deodată şi păli. Dar, la vederea noastră, Corcoduşa fu cuprinsă de o furie oarbă. Ce ne fu dat să auzim ar fi făcut să se cutremure inima cea mai păgână. Pirgu însuşi rămase cu gura căscată.

- Ascultă cu atenţie şi memorizează, îi şopti Paşadia, ai ocazia să-ţi completezi educaţia de acasă.

Vardiştii îndepărtară beţiva. Pantazi intrase în vorbă cu o fetiţă ce, zâmbind, îşi aţintise tot timpul asupra acelei triste privelişti a nemerniciei omeneşti uitătura vioaie şi

semeaţă, întrebând-o dacă ştia cine era ticăloasa bătrână care acum se trântise în mijlocul podului, ca ursul, şi nu mai voia să se scoale.

- E Pena Corcoduşa, răspunse fetiţa. S-a îmbătat iar. Când e trează e cumsecade, dar dacă se ciupeşte, face urât.

După ce-i strecură ceva în mână, Pantazi o mai descusu pe fată. Aflarăm că Pena trăia pe lângă Curtea-Veche, sta la biserică la pangar, făcea treabă prin piaţă. Îndeletnicirea ei de căpetenie era să scalde morţii. Fusese şi la balamuc mai demult.

Cu mare caznă vardiştii izbutiseră să o ridice. Când se văzu în picioare şi dete iar cu ochii de noi, se zbârli din nou, gata să reia de-a capul prietenoasa-i întâmpinare, fiind însă smucită se înecă şi glasul i se pierdu în bolboroseli.

- Crailor, ne mai strigă totuşi. Crai de Curtea-Veche.

Vorbise prin ea oare altcineva, de altădată - cine ştie? Dar ca această zicere uitată, demult scoasă din întrebuinţare, nimic pe lume nu cred să-i fi putut face lui Pantazi atâta plăcere. I se luminase faţa, nu se mai sătura de a o rosti.

- E într-adevăr, recunoscu Paşadia, o asociaţie de cuvinte din cele mai fericite; lasă pe jos "Curtenii calului de spijă", cu aceeaşi însemnare, din vremea lui Ludovic al treisprezecelea. Are ceva ecvestru, mistic. Ar fi un minunat titlu pentru o carte.

- Nefericită Pena, murmură Pantazi cu melancolie, după un răstimp de tăcere, sărmană fiinţă, aş fi crezut eu să te mai întâlnesc? De câte nu-mi aduci aminte!

- Cum , o cunoşti? întrebă mirat Pirgu.

- Da, e o istorie veche; o istorie de dragoste, şi nu de toate zilele. Era pe vremea războiului din şaptezeci şi şapte. Nu cred să fi pierit încă via amintire ce ruşii au lăsat aici femeilor, femeilor de toată teapa. A fost o curată nebunie. Pe rogojină, ca sub pologul de horbotă, ploaia de ruble acoperea lacome Danae. În Bucureşti, muscalii aflaseră o Capua. Cocoanele nu mai aveau ochi decât pentru ofiţerii ruşi. Dar acela după care turbaseră toate era Leuchtenberg-Beauharnais, frumosul Serghie, nepotul împăratului. Zadarnic însă aşteptară să-i cadă batista. Căci întâmplarea îl aruncase, din întâia noapte, în braţele unei femei de rând şi din braţele acesteia nu s-a mai putut desprinde. Era o fată de mahala, nu prea tânără, puţin căruntă la tâmple; o ştiam de la balurile mascate şi de la grădinile de vară. Fermecul acestei fiinţe, de obicei posacă, mai mult ciudată decât frumoasă, îi sta în ochi, nişte ochi mari verzi, verzi-tulburi, lături de peşte cum le zice românul, genaţi şi sprâncenaţi, cu privirea cam rătăcită. Să fi fost alţii nurii ce ţesură mreaja în care fu prinsă inima ducelui? - se poate; e netăgăduit însă că, împărtăşită de amândoi deopotrivă, o pătimaşă iubire se aprinse între floarea-de-maidan şi Făt-frumosul în fiinţa căruia se resfrângeau, întrunite, strălucirile a două cununi împărăteşti. Rămăsese lucru hotărât ca, după război, Pena să-şi urmeze domnul şi stăpânul în Rusia. Leuchtenberg s-a dus să moară ca un cruciat în Balcani. I-am însoţit trupul până la Prut. În seara de 19 octomvrie, şaptezeci şi şapte, trenul mortuar, cu un vagon preschimbat în paraclis-arzător unde, între o risipă de făclii şi de candele, preoţi în odăjdii şi cavalerigarzi în platoşe poleite privegheau racla ascunsă sub flori a eroului, a trecut prin Bucureşti, oprindu-se numai câteva clipe pentru a primi onorurile. Din mulţime se ridică un ţipăt sfâşietor şi o femeie căzu grămadă. Aţi înţeles cine era. Când s-a deşteptat, a trebuit s-o lege.

Sunt de atunci treizeci şi trei de ani.

Pantazi îşi scutură ţigara. Trista istorie a Penei nu ne făcu nouă mai puţină plăcere decât lui nepreţuita ei ocară. Paşadia îşi luă rămas bun şi se urcă în caretă.

- Iepure şi călătorie sprâncenată, îi strigă Pirgu.

Acum, Gorică se împleticea şi i se încurca limba. Îi trebui oarecare cazną ca să ne spuie că jucase ca un părinte; răposatul "Pocher" în fiinţă n-ar fi jucat mai bine.

- Cu toate astea am intrat mesa, se văicări el, am intrat şi nu pot afla mângâire. Dar are să mi-o plătească, şi scump, caiafa asta bătrână, am să-l curăţ.

Se ţinu de capul nostru să mergem cu el.

- Haideţi domnilor, ne îmbie, haideţi, nu vă duc eu la rău. Îl întrebarăm unde?

- La Arnoteni, ne răspunse, adevăraţii Arnoteni.

Nu pentru întâia oară stăruia Pirgu să ne ducă acolo. Ca să ne scăpăm de el, îi făgăduirăm să-l însoţim oricând altă dată, oriunde, numai în acea seară nu. La podul Mogoşoaiei ne despărţirăm, Pirgu luând-o spre poştă, noi spre Sărindar. Noaptea era umedă şi rece, ceaţa se făcea tot mai deasă. Mă gândeam tocmai cum să mă văd mai degrabă acasă, în pat, când Pantazi, după obiceiul lui, mă rugă să rămân cu el. Mai era chip să mă împotrivesc, de hatârul lui ce nu eram în stare? Căci dacă de Paşadia aveam evlavie, de Pantazi aveam slăbiciune, una porneşte de la cap, cealaltă de la inimă, şi oricât s-ar-ţine cineva, inima trece înaintea capului. Omul acesta ciudat îmi fusese drag şi înainte de a-l cunoaşte, într-însul mi se părea că găsisem un prieten de când lumea şi adesea, mai mult chiar, un alt eu-însumi.

CELE TREI HAGIALÂCURI

"C'est une belle chose, mon ami, que les voyages..."
Diderot

Un prieten de când lumea, aşa-mi păruse deşi înainte de anul acela - 1910 - nici nui bănuisem măcar fiinţa pe lume. Se ivise în Bucureşti cam o dată cu întâile frunze. De atunci îl întâlnisem mereu şi pretutindeni.

De la început îmi făcuse plăcere săl văd, cu timpul căutasem chiar prilejul. Sunt fiinţe cari prin câte ceva, uneori fără a şti ce anume, deşteaptă în noi o vie curiozitate, aţâţându-ne închipuirea să făurească asuprale mici romane Mam mustrat pentru slăbiciunea ceam avut de asemenea fiinţe; nu destul de scump era so plătesc în păţania cu *sir* Aubrey de Vere? De data asta, peste curiozitate se altoia covârşitor un simţământ nou: o apropiere sufletească mergând până la înduioşare.

Să fi fost pentru că omul era aşa de fermecător de trist? Cu putinţă, la dânsul numai ochii spunând atâtea. Cam afundaţi sub bolta sprâncenelor şi de un albastru rar, privirea lor, nespus de dulce, părea a urmări, înzăbrănită de nostalgie, amintirea unui vis.

Ei întinereau straniu această făptură care nici altmintreli nuşi trăda vârsta, luminau fruntea senină, desăvârşeau înfăţişarea nobilă cei întipărea mata paloare a feţei smede şi trase, prelungită de o ţăcălie moale ca mătasea porumbului, a cărei coloare o avea chiar. Cam aceeaşi era şi coloarea îmbrăcămintei ce purta de obicei, la dânsul moi, molatece, mlădioase fiind toate, şi port, şi mişcări, şi grai. Era un obosit, un sfios sau un mare mândru. Totdeauna singur el se strecura în viaţă aproape furişânduse, căutând a se pierde în gloată; era însă între aceasta şi dânsul aşa nepotrivire, că simplicitatea sa dinafară, vădit voită pentru a trece nebăgat în seamă, atingea tocmai scopul dimpotrivă, ajungea să fie bătătoare la ochi şii da un aer şi mai străin.

Străin totuşi nu era. A român nu semăna iarăşi: prea vorbea frumos româneşte, la fel

ca franţuzeşte, poate ceva mai cu greutate. Fusesem adesea vecini de masă, azi la unul din birturile de frunte, mâine pe prispa vreunei cârciumi. Mulţumire simţeam de câte ori îl aveam aproape, locul însă unde tristeţea lui afla în mine un răsunet atât de adânc încât îl făcea sămi pară un alt euînsumi era Cişmegiul, Cişmegiul de atunci, singuratic şi lăsat în sălbăticie.

Sub înalţii copaci, în amurg, necunoscutul îşi plimba melancolia. El păşea grav, sprijininduse în băţul său de cireş, străbătea încet aleiele, fumând, oprinduse uneori dus pe gânduri. Dar cari puteau fi ele ca, năpădindu-l, săl mişte până la lacrimi?

Se înstelase de mult când, fără grabă, visătorul se îndura în sfârşit să plece. Mergea să cineze. Spre miezul nopţii se înfiinţa iar la vreun loc de băutură unde sta cât mai târziu, până la închidere. Mai zăbovea apoi pe uliţi întru aşteptarea zorilor.

Am spus căl întâlneam peste tot. Întratât mă deprinsesem cu el că o zi de se întâmpla să nul văd îi simţeam lipsa. Zărindul odată la gară, luând Aradul, ma cuprins o părere de rău copilărească la gândul că ar fi plecat pentru totdeauna prietenul necunoscut, omul care privea cu ochi duioşi cerul, copacii, florile, copiii...

Laş fi uitat anevoie, amintirea fiindui strâns legată de Cişmegiu căruia îi rămăsesem credincios chiar în timpul marilor ploi ce au căzut înainte de ivirea cometei din acea vară. În apriga înviorare a verdeţii bete de umezeală şi pustie cu desăvârşire, grădina dezvelea spre seară, când se însenina vremelnic, frumuseţi nebănuite. Şi în cea mai minunată dintre seri, avui pe podul cel mare al lacului plăcuta surprindere de ami regăsi amicul.

Rezemat de şubredul parmaclâc, el îşi aţintea privirea asupra albei scânteieri a luceafărului răsărind. Văzândumă cu o ţigară aprinsă, veni sămi ceară foc şi focul acesta fu de ajuns ca să topească dintre noi orice gheaţă. Aflai că nici eu nu eram pentru dânsul un străin: ne întâlneam atât de des. Aşteptase numai prilejul sămi poată face cunoştinţa şi mulţumea împrejurărilor că il dase tocmai în acea seară.

- În faţa Frumosului, lămuri el, singurătatea devine apăsătoare şi e o seară prea frumoasă, domnule, o seară de basm şi de vis. Asemenea seri se întorc, zicese; de demult în taina lor le plăcea meşterilor cei vechi să întruchipeze unele legende sacre, rareori însă penelul celor mai iscusiţi chiar a izbutit să le redea umbra limpede în toată albastrai străvezime. E seara izgonirii Agarei, seara fugii în Egipt. Pare că, fascinată, vremea însăşi îşi conteneşte mersul. Şi în văzduhul fluid nici o adiere, în frunzişuri nici un murmur, pe luciul apei nici un fior...

Astăzi, după atâţia ani, îmi pare căl mai aud. Vorbea măsurat şi rar, împrumutând spuselor cât de neînsemnate farmecul glasului său grav şi cald pe care ştia săl mlădieze şi săl învăluie, să-l urce sau săl coboare cu o fericită măiestrie . Lam însoţit ascultându-l cu o plăcere crescândă în umbra acelei seri aproape mistice căreia el îi resfrângea în ochi albastrul adânc şi în întreagă făptura sa liniştea nesfârşită, nu m-am săturat săl ascult toată noaptea. Dar, pentru câte avea de povestit, o singură noapte nu era de ajuns aşa că, despărţindune, spre dimineaţă, am luat întâlnire pentru seara următoare când sa petrecut la fel, şi apoi iar şi iar, fără întrerupere, în şir, aproape trei luni...

...din rarele plăcute ale vieţii mele. Cu cât scădea ziua ne întâlneam mai devreme, ne despărţeam mai târziu. Să nu mai fi fost zi deloc ca să fi rămas mereu împreună, rău nu miar fi părut; cu dânsul nu mi sar fi urât o veşnicie. Nimic mai monoton totuşi ca felul de a ne petrece timpul. Masa o prelungeam până spre miezul nopţii, la vorbă pe care o

urmam la aer liber, cutreierând, calmi peripateticieni, uliţe pustii prin mahalale necunoscute unde ne rătăceam adesea, uitam că ne aflăm în Bucureşti. Uneori, la loc deschis, omul se oprea ca să privească îndelung cerul, din ce în ce mai frumos către toamnă şi căruiai cunoştea toate stelele. Când era vreme rea, mergeam la el acasă.

Locuia pe liniştita stradă a Modei, la catul al doilea al unei clădiri ce aparţinea regelui Carol, la o franţuzoaică bătrână carei închiriase două încăperi, bogat mobilate în gustul greoi de acum cincizeci de ani, un salon în faţă şi o odaie de dormit în fund, despărţite printrun geamlâc înalt. La belşugul de abanos şi de mahon, de mătăsării, de catifele şi de oglinzi - acestea de toată frumuseţea, fără ramă şi cât peretele - iubirea de flori a chiriaşului, împinsă la patimă, adăoga o nebunească risipă de trandafiri şi de tiparoase ce, împreună cu lumânările pe cari le găseam aprinse, în cele două candelabre de argint cu câte cinci ramuri, oricând am fi venit, puneau locuinţei pecetea unui lux ales, alcătuind oaspelui meu un cadru în aşa armonie cu fiinţa sa că, amintirea mea, dintrînsul nul pot desprinde.

Dar încântarea începuse: omul vorbea...

Povestirea unduia agale, împletind în bogatai ghirlandă nobile flori culese din literatura tutulor popoarelor. Stăpân pe meşteşugul de a zugrăvi cu vorba, el găsea cu uşurinţă mijlocul de a însemna, şi încă întrun grai a cărui deprindere o pierduse, până şi cele mai alunecoase şi mai nehotărâte înfăţişări ale firii, ale vremii, ale depărtării, aşa că amăgirea era întotdeauna deplină. Ca în puterea unei vrăji, cu dânsul am făcut în închipuire lungi călătorii, călătorii cum numi fusese dat nici să visez... omul vorbea. Înaintea ochilor mei, aievea, se desfăşura fermecătoare trâmba de vedenii.

Străjuiau pe înălţimi ruine semeţe în falduri de iederă, zăceau cotropite de veninoasă verdeaţă surpături de cetăţi. Palate părăsite aţipeau în paragina grădinilor unde zeităţi de piatră, în veşmânt de muşchi, privesc zâmbind cum vântul toamnei spulberă troiene ruginii de frunze, grădinile cu fântâni unde apele nu mai joacă. Beteala lunii pline se revarsă peste vechi orăşele adormite; pâlpâiau pe mlaştini văpăi zglobii. Puhoiul de lumini poleia noroiul metropolelor uriaşe aprinzând deasuprale ceaţa cu un pojar. De funinginea şi de mucegaiul lor fugeam însă repede; la zare neaua piscurilor sângera în amurg. Şi plecam să cunoaştem ameţeala aprigă a culmilor, lăsam în urma noastră înflorite poiene, urcam prin brădet, adulmecaţi de şoapta pâraielor resfirate sub ferigi, urcam, beţi de aerul tare, mai sus, tot mai sus. La picioarele noastre, între costişe pleşuve şi dâmburi încomate de codri stufoşi, văile se aşterneau dea lungul albiei şerpuite a râurilor ce se pierdeau departe, în aburul câmpiilor grase. Un lung freamăt se înălţa ca o rugăciune. În pacea singurătăţii nemărginite priveam în slavă rotirea vulturilor deasupra negrelor prăpăstii, iar noaptea ne simţeam mai aproape de stele. Dar curând începea să viscolească şi să geruie şi coboram către miazăzi, în ţinuturile cu dulci nume unde toamna lâncezeşte până în primăvară, unde totul, suferinţa, moartea chiar, înveşmântă chipul voluptăţii. Mireasma florilor de oleandru se aşternea amară deasupra lacurilor triste ce oglindă albe turle între funebri chiparoşi. Peregrini cucernici mergeam să ne închinăm frumosului în cetăţile liniştii şi ale uitării, le cutreieram uliţele în clină şi pieţele ierboase, veneram în vechi palate şi biserici capodopere auguste, ne pătrundeam de suflul Trecutului contemplându-i vestigiile sublime. Corabia aluneca încet între ţărmurile lăudate ale mărilor elene şi latine; stâlpii capiştii în ruină răsăreau din crângul de dafini.

O grecoaică ne zâmbea dintrun pridvor perdeluit de iasomie, ne tocmeam cu neguţători armeni şi jidovi prin bazare, beam cu marinarii vin dulce în tractire afumate unde jucau femei din buric. Ne ameţea forfoteala pestriţă din schelele scăldate în soare cu legănarea molcomă a catartelor, ne fermeca lina tăcere din cimitirele turceşti, albul răsfăţ al oraşelor răsăritene tolănite ca nişte cadâne la umbra cedrilor trufaşi, lăsam să ne fure vraja albastră a Mediteranei până când copleşiţi de toropeala cerului său de smalţ şi înăbuşiţi de vântul Libiei, ieşeam la ocean. Spre miazănoapte, din jocurile umezelii cu lumina, se isca pentru văzul uimit o nesfârşită desfătare. Razele piezişe daureau viu burhaiul, destrămau tortul brumelor în toate feţele curcubeului şi erau, la fel niciodată, împurpurări grele în asfinţit, apoase străvezimi viorii şi sure în serile lungi de vară, feerica strălucire a zorilor boreale deasupra nămeţirilor de gheţari. Ne înturnam apoi spre tropice, trăiam cu săditorii visul galeş al Floridei şi al ostroavelor Antile, pătrundeam, pe urma "vânătorilor de orchidee", în verdea întunecime a selbelor Amazonului scăpărând de zboruri de papagali. Nimic nu scăpa cercetării noastre lacome, descopeream guri de rai pierdute pe întinsul oceanului paşnic unde, sub constelaţii noi, încrucişam îndelung, ne îndrumam spre ţările mirodeniilor, spre leagănul civilizaţiilor străvechi, sărbătoream ivirea primăverii la Ise, ne scufundam în tainica pierzanie a nopţilor chinezeşti şi indiene, ne înfiora aromeala serilor pe apă la Bangkok. Vântul fierbinte alinta lin clopoţeii argintii ai pagodelor, înclina foile late de plibani. Uitam de Europa, din ea tot ce admirasem ne părea acum atât de pipernicit şi de şters. Şi purcedam mereu, în căutare de zări mai adânci, de păduri mai bătrâne, de grădini mai înflorite, de ruine mai măreţe; mulţumire nu mai aflam decât atunci când frumuseţea sau ciudăţenia făcea să ne credem pe tărâmul visului; oricare ar fi fost însă minunăţia datorită jucăriei firei sau trudei omeneşti, mult nu ne reţinea şi porneam iarăşi, străbăteam sumbre meleaguri şi râpoase singurătăţi, ocoleam jalea pustietăţilor sterpe, groaza smârcurilor fetide ca să ne întoarcem cât mai repede la mare.

Marea...

Lucie ca o baltă, oglindind, la adăpostul toartelor coastei, pirozeaua tăriei şi mărgăritarul norilor, florie ca o pajişte sau scânteind ca o mişună de licurici, searbădă şi domoală sau vie, verde şi vajnică, avântându-se spumegând spre cerul căruia îi e fiică, de ea vorbea cu păgânească evlavie, pomenindui doar numele glasul i se pogora tremură ca şi cum ar fi mărturisit o taină sau îngânat o rugă. Pentru slăvirea ei, uriaşa putere în mişcare a rotundului, matca a tot ce viază neîncătuşata şi neprihănita, i se părea că graiul omenesc nu e îndeajuns vrednic şi că înşişi poeţii cei mai cu renume încumetânduse a o cânta păliseră. La dânsa îi era gândul, ca întro scoică, ea răsuna în inima lui fără sfârşit, întrînsa, care fusese patima întregii lui vieţi, dorea săşi afle şi mormântul...

...tăcea acum cu privirea pierdută în gol. De la un ceas, simţeam cum ceva greu mă apăsa pe piept, îmi strângea tâmplele. Omul acesta deprins cu vântul iute de la larg, cu mirosul salubru de vâsc marin, avea groază de ferestrele deschise şi trăia întrun aer închegat, împâclit de fum, zaharisit de miresme grele. Târziu, flăcările lumânărilor încremeneau ţepene şi, din când în când, se auzea scuturânduse cu un foşnet înnăbuşit câte un trandafir.

Nu era singura lui ciudăţenie. Miaducea uneori aminte de acel tânăr englez a cărui tristă istorie am scriso. Avea acelaşi fel nepreţuit de a tivi descrierile de călătorii cu amănunte istorice rare; şi el ţinuse să întrebe fiecare colţ de tărâm sau de apă la ce fusese

în trecut martor, îmbinând pretutindeni priveliştea de azi cu vedenia de odinioară. Îi plăcuse să viseze în faţa stâncii de pe care Sapho se aruncase în valuri, a ţărmului unde se înălţase rugul lui Pompei. Ici fu răpusă frumoasa Ines, colo muri închis regele nebun. Dar pe când vastele peisagii ce *sir* Aubrey zugrăvea dintrun cuvânt erau pustii de suflare omenească, ca după un potop, în ale noului prieten se îmbulzea, în pitoreşti veşminte, o lume întreagă: şeici şi paşale, emiri şi hani, rajahi şi mandarini, preoţi şi călugări de toate legile şi tagmele, zodiaşi, pustnici, vrăjitori, vraci, căpetenii de seminţii sălbatice cărora le fusese oaspe sau tovarăş de petrecere şi vânătoare şi trebuie să le fi intrat în voie şi să le fi fost pe plac la fel ca numeroşilor săi prieteni din Europa, aşa cum ştia să se arate, liniştit, blajin, îngăduitor, fără fudulie şi prejudecăţi de rând, de o curtenie binevoitoare, nesilită, ce trăda în el un boier mare în înţelesul înalt al cuvântului, unul din păstrătorii cei din urmă a ceea ce "vechiul regim" avea mai simpatic şi mai ademenitor. Şi nu mă întrebam atât cine era acel domn Pantazi - aşa părea căl chema - omul pătimaş după Frumos şi adăpat la izvorul tutulor cunoştinţelor, care citea în original pe Cervantes şi pe Camoëns şi vorbea cu cerşetorii ţigăneşte, cavalerul SfântuluiGeorge al Rusiei, cât mă ciuda pricina tristeţii acelui răsfăţat al soartei, taina acelei line melancolii cei adumbrea aşa romantic fiinţa şi se oglindea nesfârşită în priveliştea atâtor ceruri, atâtor mări şi limane. Cu încetul, la evocarea lor se deşteptase în mine un suflet nou, un suflet de nomad cu nostalgii sfâşietoare, mă încindea dorul de ducă, mă înfrigura ispita plecărilor spre necunoscut, fermecul îndepărtatelor pribegiri şi, la gândul că aş rămâne până la capăt robul unui petec de pământ, osândit a mă frământa şi istovi fără mulţumire întrun ocol restrâns, sufeream cumplit, mă simţeam abătut până la deznădejde. Asemenea acelei suliţi măiestre ce singură avea darul să tămăduiască rănile ce făcuse, numai istorisirile ciudatului prieten îmi mai puteau alina răul, mulţumită lor mă pierdeam în lumea visărilor cantro beţie, beţie de felul celor de mac sau de cânepă, atâţind închipuirea deopotrivă şi urmate de treziri nu mai puţin amare.

Legasem dar iarăşi prieteşug cu un necunoscut, prieteşug la toartă, eram toată vremea împreună, casa lui miera deschisă la orice oră, ajunsesem să stau mai mult la el decât la mine. De la venirea toamnei ieşea mai rar, era tare friguros, dacă era urât afară nu desfăcea perdelele ziua întreagă şi sta cu luminile aprinse. Vorbea cu dor atunci de vila, ce, undeva sub un cer cald, îl aştepta la marginea mării, întrun noian de verdeaţă şi de flori. Florile, cât le iubea! La dânsul se scuturaseră cei din urmă trandafiri de Bucureşti şi pentru că tufănicile ce le luaseră locul nu miros, mănunchiuri de ciubuce de vanilie îşi zvântau aroma în largi cupe. Te îmbiau, de pe măsuţe, zaharicale, poame, băuturi dulci. Omul trăia întro nepăsare fără ţărmurire, nu se sinchisea de nimeni şi de nimic; afundat în perne, fuma şi povestea numai, iar povestirilei noi totdeauna erau urmate de acele lungi căderi pe gânduri când îi lăcrămau ochii. Şi afară de mine nui cunoşteam alt oaspe.

Or, cam o lună înainte de seara de la care purcede istoria de faţă, la birtul franţuzesc unde domnului Pantazi i se păstra cu sfinţenie masa, în colţul cel mai adăpostit, era la ceasul cinei zarvă mare. Ce anume prilejuise, în strâmta încăpere, gălăgioasa adunare a tot ce Bucureştii aveau mai moţat, nu ţin minte, ştiu numai că repede sătul de a privi acea lume anostă şi deşartă mă hotărâsem tocmai sămi aplec nasul în taler când avu loc o intrare ce merita întradevăr să nu fie trecută cu vederea. O clipă mi se năzări că, folosinduse de învălmăşeala unei cirezi tâmpe de malaci, se strecuraseră întrun ţarc două

fiare hămesite...

Era una din acele împerecheri strânse, datorite de obicei viţiului, aşa strânse că de la un timp nu se mai pot închipui singuri cei ce le alcătuiesc. De bună seamă tot viţiul trebuia so fi înnădit şi pe aceasta, căci altceva ce ar fi putut apropia doi oameni atât de deosebiţi? Unul în vârstă, cănit şi ferchezuit la deznădejde, purta pe un trup înţepenit, dar zvelt încă, un cap cum veacul nostru nuşi mai dă cazna să plăsmuiască şi părea chiar întors din vremuri de altădată acel chip aprig ale cărui trăsuri semeţe purtau pecetea răzvrătirii şi a urii. Celălalt, mai tânăr mult, coclit însă şi buhav, care legăna pe nişte picioare subţiri arcuite în afară o burtică ascuţită, oglindea pe faţai rânjitoare şi botoasă josnicia cea mai murdară. Cel dintâi, foarte rece, îşi rotise încet privirea posomorâtă pe deasupra capetelor, celui de al doilea îi jucau fără astâmpăr ochişorii vioi şi refecaţi sclipind de vicleană răutate. În tot, impresia ce o da acesta din urmă era numai în paguba lui, iar alăturea de domnul cel trufaş făcea săi reiasă şi mai respingătoare mutra obraznică de marţafoi.

- Dumneata nici apă la gârlă nu găseşti, bombăni el aşa ca săl auzim noi, tot eu, tot Pirgu sireacul! Strânse familiar mâna lui Pantazi şi ocrotitor pe a mea şi se aşează la masa noastră fără a mai cere voie. Însoţitorul său nu luă loc decât poftit şi după înfăţişările de rigoare pe cari le făcui cu atât mai rnare plăcere cu cât de mult doream o apropiere între aceste două fiinţe, Paşadia şi Pantazi, aşa menite să se înţeleagă şi să se preţuiască.

Ţinurăm deschis localul până la ziuă. Pirgu plecă şi se întoarse de mai multe ori, din ce în ce mai beat. Ca săi dovedească lui Pantazi, pe care din "nene" nul scotea, cât îl iubea, îl tot săruta mereu.

- Nu mă mai lăsaţi săl pup, fraţilor, ne rugă, căl trimit la Govora.

- Bufon abject, îl mustră Paşadia, vezi să nu te trimitem noi la Mărcuţa!

Ar fi fost drept atunci să mergem cu el acolo şi noi ceilalţi trei şi să nu ni se mai dea drumul. Ca să fim împreună, Pantazi şi cu mine nu urmarăm oare în viaţa lui de noapte pe Paşadia care, la rândul său, se lăsa călăuzit orbeşte de Pirgu? Mi se dezvălui astfel o lume nebănuită, cu blestemăţii la cari, de naş fi fost în fiinţă martor şi leaş fi auzit de la altcineva, leaş fi crezut că ţin de tărâmul născocirii. Bucureştii ramăsese credincios vechei sale datini de stricăciune; la fiece pas ne aminteam că suntem la porţile Răsăritului. Şi totuşi, desfrâul mă uimi mai puţin decât descreierarea ce domnea în toate rândurile; mărturisesc că nu mă aşteptam să văd dospind ţicneli atât de numeroase şi de felurite, să întâlnesc atâta nebunime slobodă. Cum numi fu dat să găsesc mai pe nimeni la care, mai curând sau mai târziu, să nu se dea pe faţă vreo meteahnă, pe care pe neaşteptate, să nul aud aiurind, la sfârşit pierdui nădejdea să cunosc, în carne şi oase, făptura omenească pe deplin teafără la minte. Numărul cazurilor interesante rămânea însă restrâns şi, printre ele, vrednic de cercetare întradevăr nul socotii decât pe al lui Paşadia.

Am pomenit de felul cum marele meu prieten pusese cu vreo cincisprezece ani înainte capăt lungii lupte în vălmăşagul căreia îl aruncase mohorâta lui zodie şi cum se îngropase de viu. De atunci tot ce făcea era aşa nesăbuit şi fără de noimă, că nu se putea să nu dai dreptate obşteştii păreri carel decretase nebun. Omul acesta care, în ura bolnavă ce nutrea împotriva ţării româneşti, jurase că se va înstrăina pentru totdeauna îndată ce mijloace cât de slabe îi vor îngăduio, când se înavuţise, şi aşa cum poate nici nu trăsese nădejde, nu numai că nui mai trecuse hotarele, dar se statornicise tocmai în Bucureşti, în oraşul blestemat, plin de atâtea amintiri amare. Din bătrânele case ale Zincăi Mamonoaia,

cumparate la mezat, el îşi făcuse meremetisindule deantregul şi îngrămădind înauntru tot felul de scumpătăţi rare, o somptuoasă sihăstrie unde trăia pe picior mare, boiereşte. Cum trăia însă era o halima: ca la el la nimeni. El care de cincisprezece ani ţinea bucătar şi sofragiu, nu lua masa decât seara şi atunci la birt şi, tot de atâta vreme, nu se culcase acasă, în pat, niciodată. Slugile sale ce, la dorinţă, se iveau şi piereau, ca nişte stafii, mute, el nu le suferea să stea cu dânsul sub acelaşi acoperiş; ele huzureau întro locuinţă deosebită unde puiseră şişi pripăşiseră neamuri sau cunoştinţe de cari stăpânul habar n-avea şi a rămas de pomină cum acesta văzând întro zi, pe geam, că de la el din curte se scoate un coşciug na ţinut să ştie cine fusese mortul. Să stau săi înşir toate ciudăţenile de soiul acesta ar fi să nu mai isprăvesc; mă voi mărgini dar să mă agăţ numai de cea mai uimitoare: Paşadia trăia cu schimbul două vieţi.

De dimineaţa până seara el nu se mişca de acasă, nu se ridica de la masa de lucru dintre cărţi şi hârtii, citea, scria fără răgaz. În timpul acesta nici nu fuma, sorbea câte puţin numai dintro ceaşcă de cafea fără zahar şi tare. Mergeam din când în când săl văd şi era de atâtea ori pentru mine o sărbătoare. Ce fiinţă aleasă, câtă deosebire între dânsul şi ceilalţi, ce prăpastie! De vulgaritatea consfinţită de obiceiul pământului, nici umbră la el, nici urmă - nimic balcanic, nimic ţigănesc; păşindui pragul treceai graniţa, dădeai de civilizaţie. Acolo era sălaşul desfătărilor grave ale duhului. Cum era atunci cu putinţă ca omul de carte şi de Curte care ar fi făcut podoaba zilelor de la Weimar, să se fi învoit a împărtăşi de seara până dimineaţa dezmăţarea unui Pirgu, ca apuseanul subţire în gusturi şi lingav să guste pastrama şi turburelul, schembeaua şi prăştina, ca vechiul vienez piedut în vraja visului mozartian să asculte ciamparalele şi bidineaua? Îi aţipea estimp oare voinţa, era cumva victima fără răspundere a vreunei sminteli stranii? Eu unul am crezut că da şi mă îndoiesc ca o altă tălmăcire să fi părut mai firească oricui ar fi ştiut ce îngrozitoare clironomie împovăra în privinţa aceasta pe Paşadia.

Se împlinise cam un veac de când cel dintâi cu acest nume, la care se adăogase porecla de Măgureanu, după o moşioară de danie domnească, fugind de undeva, de prin părţile turceşti, ca să scape de ispăşirea unui îndoit omor, se aciuiase în Valahia şi ajunsese armaş mare. O tristă faimă supravieţuise omului pătat de sânge ce nu fusese văzut râzând niciodată. La veneticul acesta necunoscut, despre care se zvonise că nuşi destăinuia obârşia pentru că ar fi fost prea joasă, se învederau tocmai dimpotrivă, trupeşte şi sufleteşte, semnele unei înalte stirpe în cădere: portul semeţ şi înfăţişarea nobilă, trufia, cerbicia şi cruzimea, lenea, sila de viaţă, setea de răzbunare şi puterea de ură, semne ce trecu urmaşilor săi cari, de nu sar fi prigonit între dânşii, dezbinaţi toată vremea, ar fi putut încă dura o casă puternică şi vestită. Credinţa că ţara românească lea fost neprielnică nu era lipsită de temei, cu toate că şi suceala firii lor pătimaşe şi îndărătnice, bântuită de învrăjbire, nu numai vitregia împrejurărilor ia împiedicat să ajungă la treapta pentru carei meneau preţioasele daruri ale minţii. Ei se arătaseră lacomi de învăţătura, plăcuţi la vorbă şi meşteri în condei, isteţi şi destoinici, dar fără şir în ce făceau, cu trăsneli toţi şi cu toane, purtând fiecare în sine plodul propriei sale pierderi şi pieiri şi, stând cineva să cugete la soarta PaşadeştilorMăgureni ar zice că asupra neamului lor apasă o neagră afurisenie carel mâna fără înduplecare spre stingere, supunându-mai înainte la încercările cele mai grele ale restriştei. Dezrădăcinată şi răsădită în pământ străin, bătrâna tulpină bătută de vijelie îşi scuturase jalnic cele din urmă frunze. Armaşul schingiuitor şi ucigaş se prăpădise de timpuriu, otrăvit, zicese, chiar de ai săi, al doilea,

serdarul, vânător posac, îşi petrecuse mai toată viaţa în Vlăsia şi, învinuit de tâlhărie la drumul mare şi de batere de bani calpi, pierise pentru totdeauna fără a i se mai auzi de nume, iar fiul său, părintele prietenului meu, părinte nevrednic şi duşman, cartofor, crai şi beţiv, măcinase mai multe rânduri de moşteniri şi murise în furiile nebuniei. La fel sfârşise, tânăr, şi vărul său, poetul, iar dintre fete, singura care avusese parte de cununii îşi aprinsese de la lumânare părul în noaptea nunţii şi arsese de vie. Femeile ce slujiseră de matcă - greaca ursuză şi sanchie, clocinduşi cu gura încleştată lunga dambla între hârdaiele de neramzi şi de gazii, sârba haină şi dârjă care, pe patul morţii, scuipase grijania în barba popii şişi dase sufletul blestemânduşi copiii, braşoveanca zăcaşă şi fătarnică roasă de schiros şi de pismă - înveninaseră mai mult acel sânge bolnav, îi sporiseră funesta zestre de racile şi de beteşuguri, dar ascuţiseră totdeodată şi deşteptăciunea celor născuţi dintrînsul, acea stearpă deşteptăciune, nesănătoasă şi ea poate, care atinsese o aşa înaltă stepenă de agerime la vlăstarul cel din urmă. În acesta, sufletele celor dinainte ai săi cuibau neîmpăcate, licărind în sumbrai privire, rânjind în zâmbetui sinistru, ele-i stânjeniseră înăţarea, îl împiedicaseră să apună cu fală, zăticnindui minunata cumpănire a însuşirilor şi numai el ştia de câte ori fusese nevoit săşi încordeze împotrivale toată stăpânirea de sine, întro luptă mai istovitoare decât aceea cu vrăjmaşii dinafară şi din care nu ieşise biruitor deopotrivă până la sfârşit. Întro zi, ziua hotărârii celei mari, le lăsase săşi reia din drepturi o parte, ridicase singur zăgazul şi se prăvălise în desfrâu adânc, până la fund dar, şi mă simt dator so spun iarăşi, degradarea nul înfierase o singură clipă căci, dacă seara patriciul cobora în Suburra, el nuşi schimba portul, nici nuşi lepăda însemnele, rămânând tot aşa măreţ în viţiu ca şi în virtute. Se petrecea însă atunci întrânsul ceva nefiresc: treptat fiinţa lui cădea întro amorţeală aşa stranie, că acela pe care Pirgu îl târa, fără împotrivire, după dânsul, nu arăta a fi Paşadia elînsuşi, ci numai trupul său, în care singură privirea urma să trăiască, din ce în ce mai posomorâtă şi mai tulbure, destăinuind parcă o suferinţă lăuntrică sfâşietoare. Ar fi stat astfel, fumând ţigară după ţigară, sorbind pahar după pahar, fără a rosti un cuvânt, noaptea întreagă. Cunoşteam mijlocul de al rechema la viaţă; deodată omul se înviora, ochii i se înseninau, un trist surâs îi lumina rece faţa stinsă. Adusesem vorba de ceva din vremuri de odinioară, de demult. Ştiam că vedenia trecutului, în care se cufunda cu patimă, era singurul lucru în stare săl mişte, de trecut vorbea cu o reculegere mistică; eresul că sufletul său umbros şi vechi ar mai fi avut cândva şi alte întrupări fiind singura amăgire ceşi îngăduia, singura înduioşare şi singura mângâiere. Şi aşa de puternică era la dânsul acea vedenie că pe dată neo împărtăşea şi nouă - lui Pantazi şi mie. Începea atunci, nu mai puţin fermecătoare, o nouă călătorie, călătoria în veacurile apuse. Ne regăseam de obicei în acela, scump nouă şi nostalgic între toate, care fu al optsprezecelea.

CELE TREI HAGIALÂCURI

(continuare)

Eram trei odrasle de dinaşti ce nume slăvite, tustrei cavalericălugări din tagma Sfântului Ioan de la Ierusalim, zişi de Malta, purtând cu fală pe piept crucea de smalţ alb şi încununatul trofeu spânzurate de panglica de cănăvăţ negru.

Răsărisem în amurgul Craiului-Soare, părinţii iezuiţi ne crescuseră şi ne înarmase Villena. Tineri de tot, întro caravană, scufundasem pe furtună nişte tartane barbareşti; mai târziu vitejiserăm pe uscat pentru izbânda florilor de crin: fusesem la Kehl cu Berwick şi cu Coigny la Guastalla, după cari isprăvi luaserăm rămas bun de la viaţa ostăşească şi, dornici de a vedea şi de a cunoaşte, plecasem, treime nedespărţită, în necontenit colind, pe urmele lui Peterborough. Curteni de viţă, de la un capăt al Europei la altul nu fu Curte să rămâie de noi necercetată, tocurile noastre roşii sunară pe scările tutulora, oglinzile fiecăreia ne resfrânseră chipurile înţepate şi zâmbetele nepătrunse; dea rândul cutreierarăm Curte după Curte; bine primiţi şi bine priviţi pretutindeni eram oaspeţii Măriilor, Sfinţiilor şi Luminăţiilor toate, ai Domnitorilor mari, de mijloc şi mărunţi, al Prinţeselor stariţe, ai Prinţiloregumeni şi ai Prinţilorepiscopi; la Belem şi la Granja, la Favorita şi la Caserta, la Versailles, la Chantilly şi la Sceaux, la Windsor, la Amalienborg, la Nymphenburg şi la Herrenhausen, la Schönbrunn şi la Sanssouci, la HagapeMaelar, la Ermitage şi la Peterhof cunoscurăm "dulceaţa traiului". În sărbătoarea neîntreruptă de zi şi noapte, am petrecut cum nu se mai petrecuse şi cum nu se va mai petrece, neam înfruptat cu nesaţ din toate desfătările simţurilor şi ale minţii căci, deşi lipsit de măreţie, fu veacul binecuvântat, veacul cel din urmă al bunului plac şi al bunului gust, pe scurt veacul francez şi mai presus de orice veacul voluptăţii, când până şi în biserici heruvimilor le luaseră locul Cupidonii, când, lâncezind de dor, inimile fură aduse prinos toate zeului legat la ochi şi noi cari am văzut pe mult iubitul târânduse la picioarele marchizei pe filozoful de la Potsdam scâncind după Kayserlinck şi pe Semiramida moscovită smulgânduşi părul la moartea lui Lanskoi, noi înşine nu scăparăm dulcei molimi - "era atât de frumos seara sub castanii înalţi" - privind însă în femeie şi un mijloc nu numai un ţel, cum politica ne ispitise, adesea făcurăm din alcovuri punte şi pentru ca totul să ne izbutească vieţuirăm în însoţirea celor Aleşi şi slujirăm pe Cârmuitori. Amestecaţi din umbră în toate urzelile şi uneltirile, fără noi nu se fereca nici desfereca nimic; prin linguşiri şi daruri cumpăram ţiitoarele regeşti şi ibovnicii împărăteşti, dregătorilor le eram sfetnici şi călăuze, lucram după împrejurări la înălţarea sau la răsturnarea lor, îndeplineam însărcinări de tot soiul: întovărăşeam pe BelleIsle la Frankfurt pentru alegerea Împăratului, plecam cu Richelieu în peţit la Dresda, tocmeam la Paris pânze de Watteau pentru marele Frederic, duceam diamanticalele Elisavetei Petrovna să le şlefuiască la Amsterdam, porunceam la Malines horbote pentru Brühl şi acestea toate nu pentru vânarea de avuţie sau de măriri, ci numai din nevoia de a fi pururi în neastâmpăr, în mişcare. Hoinari nepocăiţi, veşnic pe drumuri, pătimaşi de curiozitate şi din ce în ce mai ahtiaţi după plăceri, neam răspândit cu frenezie sufletele în depănarea celei mai înflorite vremi din câte se cunoscuse, neam împărtăşit din toate harurile ei şi din toate rătăcirile. Şi noi am fost nebuni după muzică, neam războit pentru Rameau şi pentru Glück şi asemenea celor trei Crai neam închinat copilului care avea să fie Mozart; şi noi am avut slăbiciune de aventurieri: Neuhof, Bonneval, Cantacuzen, Tarakhanova, ducesa de Kingston, cavalerul d'Eon, Zanovici, Trenck s-au bucurat în ascuns sau pe faţă de sprjinul nostru, pe Casanova, bătrân şi matofit l-am aciolat pe lângă Waldstein la Dux; şi pe noi nea atras ce părea suprafiresc: oglinda lui Saint-Germain, carafa lui Cagliostro, hârdăul lui Mesmer, bazaconiile lui Swedenborg şi ale lui Schrepfner aflau la noi, cari nu mai credeam în nimic, crezare. Şi tot cu luare

aminte urmăream lucrările lui Scheele şi ale lui Lavoisier. Cu încetul legasem prietenie cu mai toţi aceia al căror nume istoria nu se poate scuti săl însemneze, ne trimiteam răvaşe, ne abăteam întotdeauna din cale ca să dăm câte o raită pe la Montbard sau pe la Ferney, prelungeam încântătoare popasuri la Hoditz, în Arcadia lui silezianăde la Rosswalde, spoream alaiul Împărătesei în Taurida, ne desfrânam în nebunia carnavalului la Veneţia şi, tot între măşti, în cealaltă Veneţie de la miazănoapte, în braţele noastre cădea Regele împuşcat de Ankarstroem. Era scris ca cel mai frumos dintre veacuri să asfinţească în sânge şi când, după câteva luni, vedeam trecând în par, între fulgerări de cuşme frigiene, capul doamnei de Lamballe, înţelegând că timpul nostru trecuse şi că, în curând, avea să stârvească şi să cadă pradă nimicirii tot ce ne fusese pe lume drag, ne acopeream feţele şi piream pentru totdeauna.

- Ia mai lăsaţi, nene, ciubucele astea, ne întrerupea sastisit Pirgu, să mai vorbim şi de muieri.

Ştiam atunci că nici gâlceava nu era departe. Paşadia îi tăgăduia lui Pirgu în ce priveşte sexul gingaş orice fel de pricepere. Nu cu mai puţină tărie, la rândul său, Pirgu susţinea că în materie de dame Paşadia era nul. Să fi judecat după femeile pe cari Pirgu i le aducea lui Paşadia, oricine ar fi fost de părerea acestuia din urmă: numai otrăvuri, rable de pripas, trezitură şi răsuflătură. - o adevărată jale. Dar pentru ce atunci Paşadia care, cu banii cel ţineau, ar fi putut săşi plătească tot ce era mai trufanda pe piaţă se mulţumea cu ele lăsând săşi bată aşa neomenos joc de el Pirgu căruia numai gustul nui lipsea. Vechi copoi, Gorică dibuia, pe la mahala, fete vrednice să slujească de izvod de frumuseţe, le momea cu vedenia unei vieţi uşoare şi bogate, le sprijinea întâii paşi pe poteca viţiului cu părintească grijă şi, ca un adevărat părinte, nici nu se atingea de ele. Cu totul altceva îi plăcea lui. Simţurile sale, ce arătau respingere tocmai de ce e venust şi pur, nu se mai deşteptau decâtt la beţie şi atunci îi trebuiau femei schiloade, ştirbe, cocoşate sau borţoase şi mai ales peste măsură de grase şi de trupeşe, huidume şi namile rupând cântarul la Sfântul Gheorghe, geamale, baldâre, balcâze. Iar de greţoşeniile la cari se deda cu ele, vorbea atât de zdrenţăros încât ar fi făcut să se ruşineze, dacă l-ar fi înţeles, porcii, chiar şi maimuţele.

- Nu scuipaţi, rânjea el, căi piere gustul. Ce vreţi dacă am boală, dambla?

Abia se potoleau lucrurile că, din chiar senin, izbucnea al doilea rând de ceartă. Pentru nimic, Paşadia nar fi scăpat prilejul de a ponegri ce era românesc. Pantazi îi lua întotdeauna parte, dar fără pornire; la unul era înverşunarea împotriva unei fiinţe iubite carel trădase, la celălalt numai despreţul faţă de o rudă săracă. În schimb, Pirgu ajungea să se mire el singur cât era de patriot şi nu pot să uit cum, mergând o dată săl iau de la o adunare de cioclovine îmbrăcate toate în port naţional, dar fără a vorbi una boabă româneşte, mam crucit şi eu, ca de altă aia, când lam văzut, dulce păstoraş al Carpaţilor, cu cavalul în brâu, învârtind o bătută zuralie cu teozoafa Papura Jilava. Decât să-şi audă terfelită biata ţărişoară, mai bine se lipsea de toate, se scula şi ne părăsea, pentru scurtă vreme însă, deoarece se întorcea întodeauna şi niciodată singur. Însoţitorii şii dejuga, fără să mai ceară încuviinţare, dea dreptul la masa noastră, la care, în chipul acesta, în mai puţin de o lună, am văzut perindânduse tot ce Bucureştii avea mai năbădăios, mai zănatic, mai teşmenit şi defăimat - jegul, lepra şi

trânjii societăţii. Pierdut, ca de obicei, în aburoasai visare, Pantazi nici nui băga în seamă, era de mirare numai cum Paşadia, omul atât de ţâfnos, nu-i respingea, ba dimpotrivă: îi cinstea, le întindea chiar mâna şi, după oarecari întrebări ce le punea unora cu meşteşug, trăda a nu fi fost tocmai aşa străin de ce se petrecea pe lume cum îşi da aerul. Se făcea foc însă de câte ori, cântând: "Ah, după militari, infanterişti, tunari"... Pirgu ne aducea de subţioară pe Poponel.

Se făcuse cunoscut sub această poreclă unul din edecurile ministerului trebilor din afară, băiat de mare viitor, arătând, ca mulţi alţii din breasla lui, o aplecare deosebită pentru anumite metode dosnice ale unei şcoli foarte discutate. Lamsdorf, Eulenburg, Mestschersky îi erau părinţi sufleteşti şi de asemenea năşii Poponel se arătase vrednic. Cum, pe vremea aceea, oraşul nu era năpădit de numeroşi icioglani de meserie, Poponel trecea drept ceva foarte rar. În făptura sa, care de altmintreli în ce priveşte drăgălăşia nu lăsa decât de dorit, sălăşluia, mistuit de toate flăcările Sodomei, un suflet de femeie, sufletul uneia din acele slujnici împuţite ce dau târcoale seara cazărmilor. Mai mult nu voi stărui asupra-i; ca să-l descriu, ar trebui să-mi înting pana în puroi şi în mocirlă şi, la această îndeletnicire, nu mi-aş pângări numai pana, dar aş spurca mocirla, chiar şi puroiul. Şi totuşi, nu a lui era vina: aşa era de la Dumnezeu. La apropierea diplomatului, Paşadia recădea în sumbra-i toropeală şi-l aştepta să plece ca să-i facă lui Pirgu imputări amare.

- Până când, îi răspundea acesta, cu asemenea prejudecăţi trezite, până când? De ce atâta prigoană? Nu cumva ai pofti să-ţi facă dumitale curte? Nu? - atunci ce ai cu el? Dumneata nu ţii muscal cu luna? - lasă-l şi pe el să-şi ia turc cu luna. Dumitale îţi cere cineva socoteală că umbli după marcoave, după şteoalfe? - el de ce să nu umble după juni, după crai?

- Bine, stăruia Paşadia, dar pentru ce la face aşa pe dădaca?

- Păi altfel, lămurea Pirgu, nu fac nici ei pe doica.

Era dat în Paşte, dat dracului. A! să fi voit el, cu darul de a zeflemisi grosolan şi ieftin, cu lipsa lui de carte şi de ideal înalt şi cu amănunţita lui cunoaştere a lumii de mardeiaşi, de codoşi şi de şmecheri, de teleleici, de târfe şi de ţaţe, a năravurilor şi a felului lor de a vorbi, fără multă bătaie de cap, Pirgu ar fi ajuns să fie numărat printre scriitorii de frunte ai neamului, i sar fi zis "maestrul", şiar fi arvunit statui şi funeralii naţionale. Ce mai "schiţe" iar fi tras, maica ta Doamne! de la el să fi auzit dandanale de mahala şi de alegeri. Mai cuminte poate, dânsul se mulţumea a le pune la cale, a trage sforile şi în aceasta rămânea neîntrecut. Aşa cum sucea el treburile, cum le învârtea, cum îi prostea şii zăpăcea de la mic la mare, scoţânduse pe el basma curată, era o minune; un târg întreg îl juca giurgiuna şi noi înşine nu am făcut tustrei oare parte din Vicleimul ale cărui păpuşi le arunca una întralta, le smucea, le surchidea, fără să se sinchisească dacă i se întâmpla să le ciobească sau să le sfarăme. Mai primejdioasă javră şi mai murdară nu se putea găsi, dar nici mai bună călăuză pentru călătoria a treia ce făceam aproape în fiecare seară, călătorie în viaţa care se vieţuieşte, nu în aceea care se visează. De câte ori totuşi nu mam crezut în plin vis.

Abia se isprăvea masa, că lui Pirgu i se şi făcea de ducă. Îi era omului sete. Se găseau pe atunci, slavă Domnului, şi nu scumpe, vinuri de Bordeaux şi de Bourgogne să fi făcut cinste unui ospăţ regesc. Lui Gorică nui erau însă pe plac, el vrea un vin mai uşor, vin indigen, vin de grădină, descoperea el câte unul grozav şi

ne căra, prin cine ştie ce fund de mahala, să ne cătrănească cu vreo poşircă mucegăită şi tulbure. Adevărat lup de mare, Pantazi bea cei da de gură, mai lesne chiar decât Paşadia care nu băutură căuta, ci larmă, lumină, lume. De acolo plecam să încercăm alt vinaţ; şiaducea el aminte de nişte ravac nebun, la prispa înaltă, sau de nişte sânge-deiepure, să dai cu căciulan câini. Între două cârciumi, luam o cafea la Proţăpeasca sau la Pepi Şmaroţ şi mai stam de vorba cu fetele la un pahar, cât rostuia Pirgu pentru Paşadia sau altcineva vreo întâlnire pe a doua zi. Ne suiam uneori niţel la "club", unde Paşadia ţinea câteva lovituri la drumdefier, din picioare, la iuţeală; aceasta însă rar, femeilor şi cărţilor fiindule hărăzite ceasurile dinaintea cinei. La popasul al treilea începea cheful cu temei pe răpunere. În jurul nostru foiau şi forfoteau sinistre jivinele strejinopţi ale oraşului. Cu ele Gorică se simţea la largul său, îşi da drumul. Ca argintul-viu, el aluneca de la masă la masă, stârnea hohote de râs, mulţumită lui chiolhanul prindea chiag şi se înfierbânta; el spunea lăutarilor ce să cânte, le da de băut, se pupa cu ei în gură, apoi îi lua la înjurături şi la palme. De altfel, cam de obicei, spre dimineaţă se lăsa cu bătaie. Străini de tămbălăul care se umfla sălbatic, Pantazi şi Paşadiaşi urmau în tăcere visarea ca şi cum sar fi aflat la mii de poşte departe, ceea ce părea că leo tulbură era tocmai liniştea. Şi ceva ciudat iarăşi, când se întâmpla să nu vie Pirgu - avea de moşit vreo poliţă cu maimuţă, sau se încurca la dardăr cu Mehtupciu - atunci chiar dacă mergeam pe unde fusesem cu dânsul, moţăiam cu paharele dinainte, tot ce vedeam rămânea şters şi fără viaţă, acelei lumi de noapte însufleţitor fiindui numai el, el, întruparea vie a însuşi sufletului spurcat şi scârnav al Bucureştilor. De aceea îl urmam fără vorbă; cu dânsul am tărbăcit, pe lapoviţă şi pe zloată, clisa uliţelor fără caldarâm şi fără nume de pe la margini, prin funduri de maidane pline de gunoaie şi de mortăciuni, am intrat pe brânci aproape, în zăpuşala chiţimiilor scunde, cu pământ pe jos şi spoite tot aşa proaspăt ca ţigăncile ce, în flenderiţe roşii sau galbene şi desculţe, legate numai cu o vipuşcă de cârpă sub genunchi, se dădeau acolo parlagiilor şi măţarilor pe o băncuţă, o cinzeacă de trascău sau un pac de mahorcă. Şi cu toate că nu mergeam în familii, am izbutit să coborâm şi mai jos... Adăstam apoi în piaţă, la ciorba de burtă, până în revărsatul zorilor.

Zorile...

...Paşadia se oţerea, se scutura ca după un vis urât. Mă feream să mă uit atunci la chipul său încleştat, săi întâlnesc privirea tulbure a cărei groază nimic nar puteao spune. Tot astfel, cu inima strânsă, trebuise să se fi întors în grabă, de teama să nu fie prins de lumina zilei pe drum, străbunul ucigaş. Ne despărţeam în sfârşit ducându-ne fiecare leşurile: Paşadia şi Pantazi dea dreptul acasă, eu la baia de aburi, Pirgu la moaşă săl tragă cu oţet de trandafiri şi cu opodeldoc. Deşuchieturile lui, oricari ar fi fost, ajunseseră să pară la dânsul aşa fireşti că, în Jarcaleţi, unde sta cu părinţii, pe mahalagiii vecinaşi nui mai cuprindea mirarea când îl vedeau întorcându-se dimineaţa cu două flaşnete cântând fiecare altceva, cu ursul, cu căluşarii sau cu paparudele, pe saca, pe targă sau cu dricul.

Dar trista viaţă de petrecere în care ne îngălasem avu cel puţin o urmare fericită. În scurt timp, o nobilă amiciţie legă pe Pantazi de Paşadia. Sufleteşte, cred că mai vârtos decât cunoştinţele şi curtenia îi apropiase tristeţea, deşi a unuia era albastră şi lină ca acele seri ce se întorc, zicese de demult, iar a celuilalt o neagră şi neţărmurită

gheenă. Cum Pantazi lua mai totdeauna pe seama lui cheltuiala de noapte, şi întraşa fel că nu încăpea din partea lui Paşadia împotrivire, acesta se hotărî săl ospăteze la rândul său, dar nu la birt, ci la el acasă. Se scoaseră pentru întâia oară din dulapuri şi lăzi pânzeturile de masă de Olanda, farfuriile şi cleştarurile de Boemia, argintăria suflată cu aur. Sofrageria fu bogat înflorită cu trandafiri galbeni ce căpătau străvezimi de ceară în galeşa lumină chihlibarie a acelei dulcegi zile de toamnă, cea din urmă frumoasă a anului. Mă simţeam aşa departe de Bucureşti şi mi se părea că acel prânz însemna sărbătorirea reîntoarcerii lui Paşadia dintro lunga pribegie, a lepădării lui de Pirgu.

Deşi poftit, acesta nu venise. După masă, trecuserăm întro încăpere de cel mai preţios rococo vienez, îmbrăcată toată, pereţi şi mobile, în mătase şofranie cu poleieli de argint întruchipând flori de nufăr, salonul lui Kaunitz cum îl numeam, deoarece era împodobit de un fastuos portret al cancelaruluiprincipe în manta Lâneideaur şi ticluit întocmai după una din odăile de primire a vechiului său Gartenpalast din Mariahilf. Paşadia era menit să trăiasca în acel decor aristocratic atât de potrivit cu fiinţa şi cu sufletul său, la dânsul cărturarul şi cugetătorul fiind altoiţi pe un ciocoi borât căruia, când i se întâmpla să se afle ca atunci cu vreunul din semenii lui, în măsură săl priceapă, îşi da pe faţă toată râia. Mut de uimire, Pantazi nu se mai sătura săi admire nobila demnitate a ţinutei, severa stăpânire asupra mişcărilor şi vorbirei, amărăciunea acelui viu sarcasm ce geruia sclipitor, mai rece decât omătul, mai tăios decât oţelul, mai înveninat decât omagul şi încă nu mă domiresc cum şi le putuse însuşi, căci dacă adevărat e că, trebuindui veacuri ca să se plămădească, datina rămâne apanagiul exclusiv al sângelui, de unde acel strop albastru foarte pur care, respingând prihana corcelilor, înflorea în fiinţa lui pe neaşteptate atât de semeţ; ce tainică înrudire îl lega de acei slăviţi dregători mari din trecut, de chipurile cărora îi plăcea să se înconjoare şi de ale căror îndărătnicii, apucături şi gusturi era aşa îmbâcsit, că ei înşişi de ar fi fost rechemaţi la viaţă, sar fi recunoscut mai degrabă întrînsul decât în propriii lor urmaşi? Atunci am înţeles însă pentru ce i se strigase "raca", miam dat seama cât de monstruos trebuise să fi părut şi de străin dezrobiţilor şi feciorilor de lele ce se năpustiseră toţi asuprai ca săl sfâşie şi săl nimicească.

Şi, în vreme ce seara pogora, iar convorbirea lîncezise, fără voie îmi trecea prin minte tot ce auzisem despre Paşadia. Pe socoteala lui se trăncănise atîta! Brusca lui trecere de la sărăcia lucie la avuţie înfierbânta încă, după atâţia ani, închipuirile: ba că era în slujba unei puteri străine, ba că pentru a nu da în vileag lucruri de mare gravitate i se plătea scump tăcerea - de altfel, în afară de acele case în care băgase la bani cu nemiluita nu i se cunoştea nici un soi de avere sub soare, nici izvor de câştig şi doar căpetenie de tâlhari sau calpuzan nu era ca bunicusău, ori de, mai ştii minune. Se spunea iarăşi că tocmai de la serdar i se trăgea procopseala. Ajuns în adânci bătrâneţe, mult bogat şi singur, acesta, simţind că i se apropie sfârşitul, îşi chemase nepotul la dânsul, în ţara îndepărtată unde trăia cu nume schimbat şil lăsase moştenitor. E drept că din încâlcita cronică a vieţii prietenului meu lipseau file, fuseseră ani întregi când se dase afund, nul mai zărise nimeni, îl crezuse lumea mort. Misterul în care-i plăcuse întotdeauna să se învăluie făcuse să iasă un alt rând de zvonuri; bunioară se scornise că în zăvorâta să locuinţă, împresurată de grădini el ţinea ascunsă, ori închisă, o femeie, o femeie nu în toate minţile; uneori, noaptea, se auzeau venind din partea locului ţipete. Un fapt divers - sinuciderea în împrejurări

ciudate a unui cunoscut personagiu bucureştean, a cărui soţie întreţinea, se zice, legături vinovate cu Paşadia - dase bârfelii înverşunate prilej săşi atingă culmea: se murmurase că, prins asupra faptului şi încolţit, acesta nu se codise să adaoge la lanţul de nelegiuiri al neamului sau o însângerată verigă. Asemenea istorii chiar de ar fi fost ţesute în gherghef de adevăr nu mar fi interesat prea mult; mie cemi zgândărea curiozitatea era altceva, tocmai ceea ce scăpase tutulor celorlalţi din vedere. Destul de des, Paşadia spunea că pleacă pentru câteva zile la munte, dar care era acel tainic Horeb, de unde se întorcea cu puteri proaspete, nu ştia, nici nu se întreba nimeni. Ar fi fost firesc să presupun că făptura oţelită, care săptămâni întregi din douăzeci şi patru de ceasuri dormea cel mult câte două şi nici acelea în pat, mergea să caute în aerul balsamic al înălţimilor şi în singurătatea lor adâncă pacea şi odihna şi miaş fi mărginit presupunerea la atât, dacă demult, fiind copil, naş fi auzit, la mătuşa mea, de la o cocoană bătrână, cam rubedenie cu Paşadia, că acesta avea, în răstimpuri, furii, "pandalii" groaznice, dar că, simţindule când îi vin, senchidea el singur înainte şi sta ascuns pânăi treceau. Între aceste lucruri se făcuse în capul meu o legătură la care nu mă puteam gândi fără să nu mă cutremur.

Ieşind de acolo cu Pantazi, găsii pentru întâia oară ciudat că despre acestălalt, omul caremi păruse un prieten de când lumea şi uneori chiar un alt euînsumi, nu ştiam încă nici cum îl chema adevărat: în ţifrul încununat ce se vedea pe unele din lucrurile sale, lipsea tocmai slova începătoare a numelui sub care era cunoscut. Nemulţumit eram însă departe de a fi; la plăcerea de a mă bucura de prietenia a două fiinţe atât de unice fiecare, sadăoga aceea, pentru mine nepreţuită, de a mă afla între două taine ce puse, ca două oglinzi, faţăn faţă, sadânceau fără sfârşit. Mântrebam numai dacă din ele avea să mi se dezvăluie vreodată ceva?

SPOVEDANII

"...sage citoyen du vaste univers."
La Fontaine

Pirgu o luase dar spre Poştă, noi spre Sărindar. Ceaţa se făcea tot mai deasă, umezeala mai pătrunzătoare. Intrarăm în localul cel mai apropiat, la Durieu, în dosul Băncii Naţionale şi ne aleserăm în fund masa, în colţul cel mai ferit. Dar, în acea seară, prietenul nu era în apele lui: nu povestea, nu bea, nu fuma. Ofta doar întruna şi se ştergea la ochi. Dupa ciudata bucurie ce nici cu un ceas înainte îi făcuse nu mai puţin ciudata ocară a Penei, el căzuse întro întristare deopotrivă ciudată. Atât de terciuit nul mai văzusem până atunci. Îl pândeam discret, ştind că în asemenea clipe uşurare se află în destăinuire, simţeam că aşa ceva nu era departe. Şi nu mânşelam: îndată ce se reculese puţin, cu glas şovăitor el începu:

- Îţi sunt dator o lămurire, amicul meu. Nu ştiu cum ţi sa părut că până acum nu ţiam spus cine sunt dar, te rog, iartămă; nu a fost întradins. De dragul dumitale care miai arătat atâta prietenie, am voit, din capul locului, sămi calc hotărârea de a rămâne "incognito" timpul cât voi fi silit să zăbovesc pe aici şi dacă nu am făcuto încă, e numai fiindcă a lipsit prilejul. Aveam de povestit atâtea altele! Cu dumneata mia

plăcut să retrăiesc treizeci de ani de călătorii, tot cu dumneata, de nu te plictiseşte, îmi voi retrăi astăseară copilăria şi întâia tinereţe.

Pentru aceasta ne vom întoarce în Bucureşti, deoarece de felul meu sunt bucureştean; lumina zilei am văzuto pe Poduldepământ, în casele părinteşti din faţa Viişoarei. De viţă sunt însă străin,- şi aici, întremânduse deodată, glasul i se polei parcă de trufie.

...sunt grec, urmă el, şi nobil, mediteranean; cei mai vechi străbuni cemi cunosc erau, în suta a şaisprezecea, tâlhari de apă, oameni liberi şi cutezători, vânturând după pradă mările în lung şin larg, de la Iaffa la Baleare, de la Ragusa la Tripoli. Din Zuani cel roşu, prin doi din fiii săi, purced cele două ramuri ale neamului. Că la obârşie am fi barbari, cum sa străduit să mă convingă când iam fost oaspe în palatul său din Catania, capul ramurii siciliene, zisă cu pardosul, fiindcă la vechea noastra stemă: - pe scut sprijinit de monoceri înlănţuiţi, în câmp albastru lebăda de argint, luânduşi zborul cu gâtul străpuns de o săgeată purpurie - a adăogat, în cinstea unei înrudiri ilustre, în câmp de aur cu chenar de sângeap un pardos negru; că am fi fost normanzi, se prea poate, de vreme ce toţi, până la cei din urmă doi, el şi cu mine, am păstrat ca însemne trainice de stirpe părul roşcat şi ochi albaştri, dar netăgăduit rămâne numai că mă trag din corăbieri şi e singura mea deşertăciune, căci dacă strămoşii ar fi pe alese, cum se cam obişnuieşte la casele mari, pe cel dintâi laş voi tot corăbier; miar plăcea să cobor din acel Thamus căruia odinioară, în pustietatea unei seri pe valuri, un glas tainic ia poruncit să meargă să vestească moartea Marelui Pan. Încolo, nu mă făIesc cu nimic, nici chiar cu sângele vărsat sub flamurile Eteriei de ai mei, cei din ramura cu lebăda, ce de la Candia a trecut prin Fanar în Rusia şin ţările româneşti.

Dacă nu sunt însă eu mândru de neamul meu, el trebuie să fie de mine. Mai frumos nu se putea să sfârşească. Însuşirile lui de mărinimie şi de avânt, duhul de jertfă, imboldul firesc către ce e măreţ, precum şi acel anume lipici ce la ajutat să prindă şi să se înalţe pretutindeni unde la purtat soarta, se îmbină la mine toate în aşa desăvârşită armonie, mulţumită cred faptului că în vinele mele nu se învrăjbeşte sânge deosebit: părinţii mei erau rude de aproape, veri primari. Cam de aceeaşi vârstă şi orfani amândoi, fuseseră crescuţi împreună şi între dânşii înflorise de timpuriu o idilă pe care, în pofida prejudecăţii, o consfinţiseră prin căsătorie.

Am fost copil unic. Asupra capului meu se resfrângea via lor iubire, ei priveau cu duioşie oglindinduse în fiinţa mea contopite sufletele lor gemene, mă împresurau de mii de îngrijiri. Nici laptele ce lam supt na fost străin. Binecuvântat fie cerul că mia hărăzit o pruncie fericită. La ea de câte ori mă gândesc mi se înfăţişează, fâlfâind în văzduhul senin al unei dimineţi de primăvară, zboruri albe de porumbei. E cea mai îndepărtată din amintirile mele. Şi e totdeodată un simbol.

Dar copilul atât de alintat nu era vesel; sufletul meu a fost întotdeauna împăienjinat de acea uşoară melancolie a firilor prea simţitoare, aşa simţitoare că până şi mângâierile le fac să sufere, până şi plăcerea le răneşte. Cu cât înainte de al citi pe Lucreţiu îmi dasem seama că din izvorârea voluptăţii răzbate ceva amar care se ascunde înnăbuşitor în însăşi mireasma florilor.

Numi închipui să se afle mulţi oameni pe cari viaţa şi vârsta săi fi schimbat atât de puţin cât pe mine. Până la moarte voi rămâne acelaşi: un visător nepocăit, pururi atras de ce e îndepărtat şi tainic. Eram foarte mic când, uitând de joacă, mă furişam

în grădină să ascult de după uluci cum o femeie peltică îngâna cu glas slab, alături, un cântec, acelaşi, parcă o aud: "O pasăren zbor, râu de plăcere, eu vin a plânge a mea durere"... şi apoi suspina cu caturi, îndelung. De la un timp, nu sa mai auzit cântecul... Pe înserate, îmi plăcea să mă aşez cu Osman, dulăul, pe prispă şi să privesc cum răsar stelele.

Din întâii ani ai vieţii mele, acum când mam întors în locurile unde iam petrecut, şi poate ca semn al ivirii bătrâneţii, amintirile de soiul acesta se deşteaptă tot mai vii, ating uneori chiar nălucirea. Mi sa întâmplat, în Cişmegiu, să mă revăd aievea, copil, aşa cum eram acum o jumătate de veac, când sub aceiaşi copaci mă purta de mână mama Sia.

Alături de părinţii mei, în inima mea îşi are locul mama Sia, buna noastră mama Sia, femeia de încredere care ia dădăcit şi crescut pe dânşii ca şi pe mine. Era privită ca o rudă, se şoptea că era chiar, simbrie nu primea, sta cu noi la masă şi ne chema pe nume, bombănea şi socrea pe toţi din casă, unde stăpână de fapt era dânsa; mama nu ştia de nimic.

Mama era o păpuşă, păpuşa cea mai drăgălaşă, cea mai dulce. De frumuseţea ei mersese vestea; s-o fi văzut despletinduşi bogatul pşr ca mierea arsă şi să fi întâlnit adânca privire a ochilor ei albaştri cu sprâncene negre, ai fi zis că una din acele albe Magdalene zugrăvite în zilele cele mai galeşe ale decăderii şcoalei italieneşti pogorâse însufleţită din cadră. Deşi am iubito până la idolatrie, tot mi se pare că nam iubito destul şi la gândul acesta mă cuprinde remuşcarea. O cântare ce se stinge, o floare ce se scutură, o stea ce cade miaduc de dânsa negreşit aminte şi atunci icoana ei se adumbreşte de farmecul celor pieriţi înainte de vreme aşa duios că nu o pot întrezări decât prin lacrimi.

La tata am ţinut altfel, simţimântul ce sa închegat cu încetul pentru dânsul a purces de la judecată, întemeiat pe admirare. În coconaşul sclivisit, cu mâini de femeie, care la Paris trecuse drept englez, după înfăţişare şi felul de a se purta, se dezvăluiseră virtuţi rare, un caracter. Învăţătura lui şi ocrotirea domnitorului Alexandru Ioan, la care se bucura de mare trecere, îl făcuseră să fie numit dea dreptul la Curtea de Apel şi repede înaintat la Înalta Curte. Fusese apoi deputat. Secularizarea averilor mănăstireşti şi împroprietărirea ţăranilor i se datoresc în mare parte lui. A fost cel mai tânăr dacă nu şi cel mai de seamă dintre acei câţiva bărbaţi cu vază ce, după răsturnarea lui VodăCuza, sau retras din viaţa politică pentru totdeauna. Eram băiat răsărit când, întro dupăamiazi, au venit la noi doi boieri necunoscuţi şi au stat închişi cu dânsul în salon mai bine de un ceas. Înainte de plecare, tata i-a lăsat niţel singuri şi a trecut în iatac la mama, apoi s-a întors ca să ducă pe neaşteptaţii mosafiri până în uliţă, la trăsură. Seara am aflat că tata ceruse şi învoirea mamei ca să nu primească să fie ministru.

De altfel, de teama ca liniştea ce domnea în cuibul nostru să nu fi fost câtuşi de puţin tulburată, tata nu lua nici o hotărâre fără să no fi întrebat şi pe mama, lucru careşi avea, firește, şi neajunsurile lui. Din pricina ei, deşi în belşug, trăiam mai prejos de puterile noastre mult, viaţa ce duceam nu era, după cum sar fi căzut, boierească şi de vreo schimbare cât de uşoară în ale ei, mama avea groază. Niciodată dânsa na voit să se mişte din Bucureşti; să fi mers şi ea la ţară, la vie, la băi - ferita sfântul - şi trebuie să fi avut hazul lor călătoriile acelea cu chervanul la Borsec sau la Zaizon. Până şi de acasă se urnea greu. Cine ar fi crezut că tocmai dintr-însa era ursit

să nască omul care avea să ocolească pământul de mai multe ori!

Biată mama, câte avea! Era friguroasă cum nu se mai poate, de căldură pătimea, soarele să no fi atins ori vântul, lumina îi făcea rău, întunericul o apăsa, la zgomotul cel mai uşor tresărea speriată. Dacă vedea sânge, leşina. În petreceri - şi era atât de sărbătorită - nu afla decât oboseală. Prietene de seama ei nu ţinea să aibă; în schimb, la noi saduna zilnic un guraliv sobor: cocoşneţe de mahala uşarnice, puţind a sărăcie, preotese, moaşe, dulceţărese, femei de rând meştere să dea cu cărţile sau să citească în cafea. Cheful ei era să se îmbrace ţărăneşte, cu vâlnic şi maramă, săşi atârne la gât mărgean ori lefti şi mărturisea cinstit că lăutarii îi plăceau mai mult decât opera italienească. "Anicuţa trage a prost", avea obiceiul să spună despre mama tuşa Smaranda. Şi când, la moartea acesteia neau rămas casele cele mari cu paraclis de la Cişmeaua Roşie, tot mama a fost care na voit să ne mutăm în ele, zicând că pe Podul-depământ, sau de pastramă, după porecla veche, era mai frumos. Avea poate dreptate: între Sfântul Constantin şi Sfântul Elefterie, de la Giafer la Pricopoaia, acolo unde azi stăpâneşte paragina, se ţinea grădină de grădină, numai pomi roditori, liliac, bolte de viţă. Muşeţelul şi nalba năpădeau curţile, pretutindeni leandri, rodii, lămâiţă, la ferestre se înghesuiau ghivecele de garoafe, de muşcate, de cerceluşi, de indruşaim de şiboi. Iar dincolo peste gârlă, închizând zarea, se împânzea, scăldat în verdeaţă, dealul Cotrocenilor!

Prietenul se opri aci, zâmbind, îşi aprinse cu tabiet ţigara porunci cafele, vin. Şi reluă numaidecât firul povestirii.

- ...Întrun salon viu luminat, cocoane în malacov, încărcate de scule, boieri cu favoriţi sau cu imperiale, la grumazul cărora scânteie briliantele Nişanului, se apleacă adânc ca să sărute mâna unei bătrâne îmbrăcată în verde, o bătrână puţintică la trup şi uscăţivă, cu păr cănit morcoviu, cu ochi spălăciţi albaştri. Are însă aerul atât de măreţ: ea stă dreaptă, capul îl ţine sus, căutăturai e semeaţă, vorba răspicată şi poruncitoare. De şapte ani de când sa întors din cea din urmă călătorie la Badenbis, ea nu mai iese din casă şi, pentru că singurătatea îi e urâtă iar somnul rar, în fiecare seară, dupămasa de douăsprezece tacâmuri, are până târziu sindrofie.

Cu dânsa avea să piară una din rămăşiţele întârziate ale lumii de odinioară, ea apucase încă vremurile bune: în 1871, când a răposat, mergea pe optzeci şi opt de ani şi era de şaptezeci şi doi văduvă, după o scurtă căsnicie cu un beizadea grec, un copilandru găman care se îndopase cu coacăze şi avusese încurcătură de maţe. De atunci nu voise să se mai mărite şişi petrecuse o bună parte din acea lungă viaţă "înăuntru", peste tot printre ce era mai strălucit în nobilime. Credincioasă prejudecăţilor acesteia până la habotnicie, ea ar fi făcut pe oricine săi ierte îngâmfarea îndată ce ar fi auzito vorbind; darul ce avea în privinţa aceasta fiind mai uimitor decât însăşi ţinerea ei de minte; ca să spună un mărunţiş un fleac de nimic, avea felul său anume; când povestea, citea parcă dintro carte frumoasă. De altmintreli o stană de bun simţ, un munte; nici eresuri la dânsa, nici ciudăţenii deoarece nu pe socoteala ei trebuia pusă aceea singură de a nu se fi îmbrăcat niciodată altfel decât în verde, nici purtat alt soi de piatră scumpă afară de smarande. Cu timpul, verdele se întunecase, se ascunsese sub un înveliş de horbotă neagră şi numai când au culcato în sicriu, au mai gătito după a să dorinţă, cu rochia de lastră nerămzie pe care o purtase ca mireasă.

Odihnească în pace! Din recunoştinţa ce-i păstrez, miam făcut lege; osebit de

însemnata ei stare, ea mia lăsat acea comoară sfântă care e datina, fiinţa mea lăuntrică toată e făureala ei, numai a ei; dăscălindumă întru cele înalte, ea a deşteptat în mine vechile năzuinţe. De la dânsa am învăţat că fac şi eu parte din aceia cărora le e de la Dumnezeu dat să poruncească, cei ce prin avuţie şi faimă se înalţă deasupra muritorilor de rând. Iar ananghia clipelor hotârâtoare de mai târziu ale vieţii mele, am înfruntato numai cu ajutorul amintirii ei; în frigurile îndoielii şi ale obidei, vedenia Luminăţiei sale mia răsărit întotdeauna înainte, mult senină, în veşmânt verde, scânteind din cap pânăn picioare de pietre verzi.

Eram zilnic adus dupăamiazi la dânsa. Acolo stam de faţă la dichiseala ei ce se prelungea până seara. Estimp istorisea. Protipendada a trei sferturi de veac o cunoscuse în fiinţă, văzuse de mai multe ori pe Napoleon I, care odatăi vorbise, fusese cu tatăl ei la Viena în vremea Congresului, danţase cu împăratul Alexandru şi cu Metternich, primise în Italia omagiile lui Chateaubriand şi ale lui Byron. Ca să nu piardă pensia de generalmaior a caimacamului, ce din porunca împăratului Nicolae ia fost slujită şi ei toată viaţa, de la 1830 nu mai călcase în Franţa pe care, de când cu războiul nelegiuit, cum îl numea, din Crimeia, o ura de moarte. Totuşi, după grecească, bineînţeles, limba de care se slujea mai cu drag era franţuzeasca, o franţuzească de veche Curte, cuprinzătoare şi înţepată, mirosind a pergamută şi a mosc. Când însă i se întâmpla să pomenească de ceva din trecutul neamului nostru, o da pe româneşte şi atunci povestirea se lumina mistic; dânsa găsea întovărăşiri sublime de cuvinte ca să spună lunga încumetare împotriva păgânului cotropitor, nepregetata mucenicie, evlavia învingând asprul drum. Cu ce suflu vorbea de trădările celor doi mari dragomani şi de cruntale ispăşire, de celelalte capete, opt la număr, retezate de iatagan în mai puţin de o sută de ani, de fuga în Rusia, de aţâţarea a două războaie şi de stârnirea Eteriei. Ca istoriile acestea nimic navea darul să mă încânte; plăcerea cu care le ascultam, tot mai vie, şiatingea culmea când venea rândul amintirilor din îndepărtata ei copilărie, atât de îndepărtată şi de înflorită, petrecută numai în desfătări şi în răsfăţuri. Bătrâna pe care o vedeam în oglină, spilcuinduse între lumânările devreme aprinse, fusese una din cele trei nestimate pentru cari sângeraseră atâtea inimi. Şi priveam visând, cadra în care erau înfăţişate, ţinânduse după mijloc, tinere, bălane, cu ochi albaştri şi sprâncene negre, tustrele: Bălaşa, Zamfira şi Smaranda. Botezândule astfel, mama lor, căimăcăneasa Păuna, o hărăzise pe fiecare pietrei scumpe cei alesese de naşă, legându cu jurământ ca toată viaţa alta să nu poarte şi să se îmbrace numai în coloarea acelei pietre. Ai zice că e dintrun basm, nu e aşa? - şi nu e, întradevăr, decât un amănunt din minunatul basm al acelei Domniţe a alintărilor care fu străbunica. Ţil voi povesti odată de-antregul şi vei afla atunci, poate cu mirare, că gusturile subţiri şi deşertăciunile mărunte,iubirea de flori şi de miresme, de scumpătăţi, podoabe şi odoare, pofta de huzur şi de risipă ne vin de pe partea românească, prin dânsa, nu, cum sar crede, de la greci. Tot de la ea şi frumuseţea. Curiozitatea de a şti de la cine am moştenit deosebitele înclinări ale firii mele ma împins a cerceta cum era aceea a strămoşilor, dar în afară de ce apucasem să prind de la bătrâna mătuşă, mărturiile fiind rare, nam descoperit mare lucru, aşa că n-am putut da de urma celei mai ciudate: e vorba de neînvinsa slăbiciune ce am de ţigani - ai băgat fără îndoială de seamă cât mă înduioşează amărâta lor soartă, cu ce drag stau la sfat cu dânşii în graiul lor despreţuit? Lam învăţat de mic, la cuine, de la moş Stan piftierul, unchiaş aproape orb, rămas după dezrobire, până la moarte, în

curtea noastră unde se şi născuse. Cu vederea, pierduse şi somnul şi, iarnavara, ziua-noaptea sta cu luleaua în gură la vatră. Iera mare foc de mine; când se întâmpla să am fierbinţeală - mă deocheam lesne şi se speria lumea din casă - mil aduc aminte cum mă lua în braţe şi mă legăna plângând. Deopotrivă prietenoase îmi surâd din trecut, cu dinţi albi, şi alte chipuri de ţigani şi de ţigănci; cu o ţigancă am gustat întâia oară dragostea, o ţigancă de la zid. Purta floare roşie la ureche şi umbla danţând. Aveam şaisprezece ani. Era pe vremea salcâmului, seara, după ploaie. Iam dat un galben şi am uitat so întreb cum o cheamă. Şi nam mai întâlnito.

Îmi înşiră, în chipul acesta, cu privire la una sau la alta, felurite istorii. Reieşea din ele că primise o creştere cum nu se putea mai îngrijită şi că învăţase temeinic sub luminata priveghere a tatălui său care plănuise săl trimeată să urmeze vreo şcoală înaltă la Paris, dar cocoana Anicuţa, sprijinită de Sia, se împotrivise. De altfel nici el nu se împăca bucuros cu gândul unei despărţiri de acei părinţi atât de iubitori, ce se purtau cu dânsul ca un frate şi o soră mai mari, cum arătau de la o vreme chiar ca înfăţişare. Ar fi dus dar cu ei împreună acea viaţă retrasă şi tihnită înainte, până cine ştie când, dacă în 1877, puţin după ce el împlinise douăzeci de ani, nu izbucnea războiul. Îi dau aici iarăşi cuvântul.

- Mersei săi aduc tatei la cunoştinţă hotărârea mea de a pleca negreşit la oaste, hotărâre de la care nimic pe lume nar fi fost în stare să mă abată. Marele Alexandru Nicolaevici, Cezarul pravoslavnic, trăsese sabia împotriva vrăjmaşului de moşie, şi din clipa aceea pentru mine, viu sau mort, loc de cinste nu mai putea fi decât acolo unde fâlfâiau steagurile împărăţiei Sfinte de Răsărit. Tata mă întrebă cu spaimă ce avea să zică mama? - şi te las săţi închipui uimirea lui când îi spusei că dânsa, la care fusesem mai înainte, îmi dase voie. Ce sa petrecut atunci întrînsa rămâne o enigmă. Şi minunea - căci altfel cum aş puteao numi - nu se mărgini la atât. Deodată o cocoană foarte mare se deşteptă în păpuşă. Deschise casa de la Cişmeaua Roşie şi o prefăcu în spital pentru răniţi, în totul după cum o tăia pe ea capul şi arătând atâta pricepere că parcă până atunci numai cu asta se îndeletnicise. La rândul său, tata primi o însărcinare pe lângă principele Gorceakoff, între neamul căruia şi al nostru fuseseră legături de prietenie. Înnodai şi eu una, mai înaltă, ce se consfinţi în focul luptei - vă povestii mai adineaori ceva de Serghie de Leuchtenberg. Să fi trait... Cu moartea lui, la care am fost martor, începea pentru mine un dureros şir de încercări. Întorcândumă acasă, aflam că mama nu mai era. Ca ai dânsei toţi, ea nu înţelesese să se cruţe. Greu răcită în cumplita iarnă a războiului, nu voise să se îngrijească şi, întro încordare semeaţă îşi făcuse tânjind boala pe picioare. Departe de soţ şi de copil, îşi dase istovită sufletul în braţele mamei Sia, fără o cârtire, fără o lacrimă, senină până la sfârşit. Viteji cărora ea le alinase chinurile au duso, plângând, pe umerii lor la groapă. Grozăviile războiului mă pregătiseră să pot îndura această lovitură care, în schimb însă, îl nimicea pe tata; adesea mai puţin am suferit so ştiu pe ea moartă decât săl văd pe dânsul viu. Sărmanul nu mai era de recunoscut, slab şi gârbov cum ajunsese, cu plete cărunte încâlcite şi cu barbă, cu unghii netăiate şi negre, murdar, soios... O deznădejde sfâşietoare se oglindea înl ochii lui sticloşi cei trădau, chiar dacă nu vorbea, rătăcirea minţii. Jalea lui casnică nul făcuse să uite de mâhnirea cei pricinuise pierderea Basarabiei; de nu prindeam de veste la timp, apuca să trimită înapoi cordonul Sfintei Ana, al cincilea din cele şase cu cari a fost cinstită casa

noastră. Am înţeles din capul locului că numi rămânea decât să mă resemnez: omul era osândit. Nu se mai hrănea nu dormea, bea întruna la ţuică şi fuma fără încetare. A mai duso aşa câteva luni şi a mers săşi ia locul de veci lângă mama. Curând apoi culcam la picioarele lor şi pe mama Sia şi rămâneam singur pe lume.

Mia trebuit vreme să mă reculeg. Aproape nu mă mişcam de acasă, târziu am început să fac plimbări călare afară din oraş. Cu prilejul acesta am băgat de seamă că la pod, la "Marmizon", îmi ieşea mai totdeauna înainte o fată foarte frumoasă. De la un timp, miera un fel de grijă că naveam so întâlnesc şi dacă se întâmpla aşa miera ciudă. Pe nesimţite, plăcerea ce de la început îmi făcuse să o văd a ajuns o nevoie şi era din ce în ce mai amestecată cu duioşie; ziua, noaptea chipul ei îmi răsărea în tot ceasul înaintea ochilor, nu mă puteam gândi la dânsa fără să nu mă tulbur, iar când mă aflam în faţa ei mă cuprindea o sfială până atunci necunoscută, care ma împiedicat îndelung săi vorbesc. Cemi părea ciudat în toată istoria asta nu era că mă îndrăgostisem - îmi venise şi mie rândul - dar că mă îndrăgostisem tocmai de fata cu pricina, deoarece, de la fire, nu simt atragere decât pentru femeile oacheşe, cât mai oacheşe, şi dânsa era bălană şi albă până la serbezime, aşa că nu trebuie să te mire, amice, dacă am săţi spun că, deşi am iubito cu patimă, nici o clipă făptura ei, chiar avândo aproape, na aşteptat întra mea o bănuială măcar de poftă trupească; ceea ce a făcut ca tainicul meu simţimânt de iubire să se închege a fost numai mila. Când am auzito pe Wanda, aşa o chema, mărturisindumi plângând traiul ei chinuit de vitregia nevestei a doua a lui tatăsău, un polonez, beţiv se înţelege, care o ducea de azi pe mâine cu prăsila lui din ce bruma agonisea cârpind haine şi curăţind pete, şi am aflat că umblau so vândă, cum făcuseră şi cu o soră a ei mai mare, pentru ca so scap mam hotărât să trec peste prejudecăţi şi so ridic până la mine. Ştiam ce vâlvă urma să stârnească fapta mea, o ştiam prea bine, dar nu de judecata celor vii miera teamă, ci de a celor morţi, cărora nu deopotrivă mă puteam scuti să le dau socoteală şi erau nopţi înfrigurate de nesomn când îi vedeam aievea, înşiraţi ca în vechile icoane greceşti pe fund de aur roşu şi ţepeni în caftanele lor de sarasir, pe acei trufaşi arhonţi purtânduşi în mâini capetele tăiete, iar privirile lor neânduplecate întorcânduse cu scârbă de la mine, vânzătorul. Să dau înapoi naveam însă tăria şi mă lăsam târât în voia soartei. Anul cernit era pe sfârşite, puţin mă mai despărţea de ziua logodnei, poruncisem chiar inelele.

Or, în dimineaţa când le aduceam de la giuvaiergiu cu numele noastre săpate, găsii la poartă, pe laviţă - stam încă pe Podul-de-pământ, calea Plevnei, cum i se schimbase numele - pe cocoana Elenca a sameşului, una din cele mai de ispravă mahalagioaice prietene cu mama; mă aştepta sămi spuie ceva. Avui o presimţire... Am poftito în casă. A jelito întâi pe cocoana Anicuţa, dar îndată ce lacrimile iau dat răgaz, sa ridicat cu strășnicie împotriva a ce pusesem la cale, zicând că aş fi săvârşit mare păcat chiar dacă Wanda ar fi fost o fată cinstită, necum o târâtură care se întinsese cu toţi derbedeii şi trecuse pe la doftor şi pe la moaşă. Rămăsei încremenit.

- De nu crezi, maică, adăogă ea, stai o dată noaptea la pândă după unsprezece să vezi singur cum îşi bagă hăndrălăul pe fereastră. Să ţil spun şi cine e: Fane al văduvei, zugravul, ăla care cântă cu armonica.

Mi se puse atunci un junghi la inimă, urechile porniră sămi vâjâie şi senvârti casa cu mine. Eram rănit de moarte. Cum însă, oricât de zguduitoare ar fi împrejurările, numi pierd sărita, judecai şi atunci rece. Că înainte so fi cunoscut,

lipsită cum era de pază şi de creştere şi înconjurată de pilde şi de îndemnuri rele, greşise, era sângeros pentlu mine, nu însă de mirare, dar ca săşi bată în aşa hal joc de obrazul meu, şi cu cine, în ajunullogodnei, asta covârşea orice măsură şi nu puteam să io iert. Şi mi-am adus aminte că punând mama o dată sămi ghicească norocul, îmi dase că de toate fericirile am să am în viaţă parte, numai de dragoste nu. Am mulţumit cocoanei Elenca şi iam spus să fie pe pace. Când, după obicei, la ceasul prânzului a venit Wanda, ma găsit îmbrăcat de drum, strângând curelele geamantanului. Am născocit că trebuia să plec degrabă pentru câteva zile la ţară. În tot timpul mesei, am scrutato pe furiş; afară de blândeţe şi de nevinovăţie, pe chipul şin privirea ei nu se citea nimic. Am cunoscut atunci chinul, sfredelitor între toate, al îndoielii, mai ales cămi părea şi cu totul de necrezut ca fiinţa aceasta să nesocotească atât de nebuneşte cel mai de pismuit noroc ce una de teapa ei ar fi putut visa. Am plecat împreună cu trăsura, pe dânsa am lăsato la ea acasă, iar eu am ieşit pe drumul Cotrocenilor, am ocolit jur împrejur oraşul şi pe înserate mam întors pe la Capu-podului la Cişmeaua Roşie. Am intrat în paraclisul demult părăsit, unde nu mai călcasem din copiărie, am aprins un muc de făclie rămas din alte vremuri şi, cerând mijlocirea duhului domniţei Smaranda pe lângă Cel-desus, mam cufundat în rugăciune.

Harul ceresc nu întârzie să se reverse asuprami, la razele sale înţelesei că tot ce se întâmpla era spre izbăvirea mea, care sta numai în înşelăciunea Wandei sau în grabnica ei pieire. Dumnezeu nu îngăduia ca stema casei noastre, ce de la l8l2 se răsfăţa sub cunună de comite pe pieptul vulturului cu două capete rusesc, să fie prihănită. Şi îngânai: "Nu nouă Doamne, ci numelui tău veşnică fiei slava!" Şi unde ma apucat, de ce era să făptuiesc, o groază!... Am plecat de acolo împăcat cu soarta, redobândit. Gândurilor fioroase ce pritocisem tot drumul le luaseră loc teama şi dorinţa ca Sămeşoaia să nu fi minţit şi când, peste două ceasuri, am avut dovada vie a trădării, în însăşi durerea mea am aflat uşurare. Acum, că fiinţa în care întrupasem visul de iubire al tinereţii mele era pentru mine pierdută, miam zis că numi mai rămânea decât so dau uitării.

Dar nu mia fost cu putinţă. Nici astăzi, după treizeci de ani, dragostea mea pentru dânsa nu sa stins, depărtarea şi timpul au făcuto însă mistică: nu pe Wanda însăşi o mai iubesc, nu făptura ei care, dacă mai e pe lume, e schimbată, ofilită, îmbătrânită, ci amintirea, nespus de duioasă şi de dulce. Iar la femeile ce sau perindat de atunci în viaţa mea, ceea ce am iubit a fost numai vreo asemănare cu dânsa: la unele am găsit părul ei galben sau ochii verzui, la altele tristeţea surâsului, legănarea mersului ori melodia glasului ce mă fermeca atât... Iată pentru ce deunăzi iam dat dreptate lui Paşadia, când spunea că în amor nu vede decât fetişism. Da, fetişism, fetişism...

Dete din umeri şi lepădă ţigarea căreia, de liniştit ce povestise, îi rămăsese scrumul întreg. Ceru poame, un vin mai vârtos, alt rând de cafele. Şi gustând, şi sorbind, urmă.

- Ca să mă ameţesc, mă aruncai în vâltoarea vieţii de petrecere, şi cu aşa avânt că am speriat cu desfrâul şi cu risipa Bucureştii. Vreme de un an, la Cişmeaua Roşie, unde mă mutasem, chefurile până la ziua albă sau ţinut lanţ. Din ce era mai stricat, îmi făcusem o numeroasă curte: când plecam la vânătoare sau dam câte o raita pe la mănăstiri eram cu un alai de cel puţin douăzeci de trăsuri încărcate cu vârf, başca

feciorii cu merindele şi taraful meu de lăutari. E drept că na fost o singură dată ceva, cât de neînsemnat, care să fi lăsat de dorit, se întrecea o lume sămi facă voile şi să mă desfete; se mergea adesea cu zelul chiar prea departe: era de ajuns să spun peste zi cămi place o femeie ca seara s-o găsesc la mine în aşternut. Erau bărbaţi cari mi-aduceau nevestele şi fraţi surorile. Dar mă ţinea tare scump şi, ca să fac faţă la atâta cheltuială, după ceam bătut la papuc ce moştenisem bani gheaţă, am făcut datorii peste datorii. Cum dam de fund, nenea Scarlat, zis "Ibric", un ticălos de boier bătrân, samsar, geambaş şi mai ales altceva, îmi făcea numaidecât rost de împrumut cu dobânzi sălbatice. Mă încurcam din ce în ce mai rău; când venea câştiul, arenzile şi chiriile mi se plăteau cu propriile mele poliţe pe cari eram nevoit fireşte să le primesc. Atunci iscăleam altele şi aşa am iscălit mereu, uneori fără să mă uit ce, până când, trimiţându-l întro dimineaţă pe nenea Scarlat după parale, mia adus răspunsul că înţărcase bălaia şi că în curând trebuia să mă răfuiesc de toate socotelile. Şi mă povăţuia, rânjind, să vând mai bine de bunăvoie ce aveam decât să las să mă vânză cu toba; îmi găsea el cumpărător. Îl poftii ca deocamdată sămi caute, şi fără zăbavă, ceva zimţi: era în ajunul zilei mele de naştere şi ţineam, întrun anume scop, so prăznuiesc în lege. Îi încredinţai câteva din sculele domniţei Smaranda, nişte paftale, să le puie amanet.

- Am avut, zise el, întorcânduse cu bani buni, mare noroc; un sfert de ceas de întârziam, rămâneam cu buza umflată, pleca prietenul din Bucureşti.

Nam întrebat nici de data asta cine era acel tainic cămătar; ce mă mai privea? L-am însărcinat pe nenea Scarlat cu pregătirile şi poftirile pentru a doua zi, iar eu mam închis în salonul "Nestimatelor", unde până seara am ars hârtii de familie. Am cinat la "Hugues", singur, apoi am luato rara pe uliţi. Nu pot uita acea aburoasă şi rece noapte de april, parcă bătută cu smântână de luna plină şi uşor îmbălsămată de zarzării înfloriţi, noapte care pentru mine avea să fie cea din urmă. Să nuţi închipui că voiam să mă prăpădesc fiindcă îmi pierdusem averea; era dimpotrivă: risipisem tot pentru că, demult încă, mă hotărâsem so sfârşesc cu viaţa de care eram sătul; priveliştea ei miadâncise înnăscuta tristeţe, în plăcerile ei aflasem numai dezamăgire şi dezgust. Şi ca să pier dintre cei vii, alesesem ziua în care împlineam douăzeci şi trei de ani. Aveam să plec din mijlocul petrecerii şi să nu mă mai întorc; nimeni n-avea să descopere ce se făcuse cu mine, taina pieirii mele avea să rămâie în veci nepătrunsă - luasem toate măsurile. Până în zori, dulci vedenii din anii copilăriei mi-au răsărit înainte, înduioşându-mă, dar fără să mă şi tulbure; seninătatea cu care cei din sângele meu au ştiut să întâmpine moartea nu ma părăsit câtuşi de puţin nici pe mine. Când liniştit, mam întors acasă, am găsit o fiţuică, sosită seara târziu, prin care eram chemat să mă înfăţişez negreşit la amiazi la tribunal. Era pentru a mi se aduce la cunoştinţă că, în ajun, fusese omorât unchiul meu Iorgu.

Deşi îi veneam nepot de veri primari, nul cunoşteam nici din vedere. Căsătoria nepotrivită din care se născuse şi, în urmă, alte neînţelegeri îl îndepărtaseră pe tatăl său şi pe dânsul pentru totdeauna de celelalte rude. La firească lui duşmănie faţă de ele, duşmănie înveninată de neputinţa de a le vătăma întru ceva, se răspunsese cu un despreţ adânc pe care astăzi nu mă mai învoiesc al împărtăşi. Era un om! În loc să se mulţumească a trândăvi coconeşte cu ce descurcase din moştenirea părintească, se înhămase de timpuriu la o grea muncă, ţinuse în arendă moşii, bălţi, vămile, ocnele, poşta, făcuse negoţ întins de cherestea şi de lână, ridicase han în Bucureşti şi schelă

la Dunăre şi norocul îi răsplătise cu îmbelşugare îndrăzneala şi hărnicia. Războiul, în vremea căruia de fapt fusese marele proviantmaistru al oştilor, făcuse dintrînsul cel mai bogat om din ţară, ceea ce nul împiedica să dea sume de batjocură, un galbendoi, cu camătă pe amanet la nevoiaşi. În lupta pentru înavuţire nu se îngăima cu alegerea mijloacelor. De curând, câştigase astfel cu cârcota şi cu mita vechea judecată ce avea cu dârjii moşneni de la Toroipanu pe Neajlov pentru partea lor de moşie şi plecase să facă măsurătoarea. Când intrase în pădurea din vecinătate, pe unde trece drumul, se pomenise deodată înconjurat de numeroşi ţărani înarmaţi şi oprit. Se ridicase atunci în picioare şi scosese două pistoale, dar, înainte să apuce să tragă, fusese înşfăcat, răstignit pe scara trăsurii şi răpus întrun chip fioros.

Eram poftit să fiu de faţă la ruperea peceţilor, puse de cu seară la posomorâta lui locuinţă din Mântuleasa. Nu miaş fi închipuit să poată cineva, oricât de zgârcit, trăi întro asemenea sărăcie. Am stat nepăsător cât a ţinut cercetarea, afară de o clipă de vie uimire când sa deschis namila de dulap de fier, şi nu din pricina comorilor dintr-însul, ci pentru că printre ele zărisem paftalele ce i le dasem în ajun lui nenea Scarlat să le zălogească. Ieşiră apoi la iveală şi poliţele mele toate; un teanc gros. Ei, ce săţi spun mai mult? - au scotocit şi au scorbolit peste tot, au puricat fiecare petec de hârtie; de diată însă nici urmă, aşa că, la ceasul tocmai pe care îl sorocisem să fie acela al sfârşitului meu, mă vedeam pus, ca ruda cea mai de aproape a ucisului, în stăpânirea uriaşei sale averi.

De întorsătura aceasta a lucrurilor, pe atât de neaşteptată cât de fericită, la început, mai mult decât mine sau bucurat cei ce trăiau de pe urma mea, lipitorile. Crezuseră că dase iar Nan de găvan. Grabnică lea fost însă dezamăgirea şi amară. Sar fi zis că de la unchiul necunoscut o dată cu starea moştenisem şi ceva din apucături. Curând am închis casa de la Cişmeaua Roşie şi mam mutat în Mântuleasa, cai, trăsuri câini de preţ, am desfăcut tot, slugilor de prisos leam dat drumul, de prieteni mam cotorosit, petrecerilor leam pus cruce. Şi nam mai zăbovit pe aici o zi mai mult decât mia trebuit ca sămi rostuiesc daraverile în vederea unei lipse pentru totdeauna.

Fiindcă, de hotărârea de a pieri nu mam răzgândit pe deplin, am schimbat numai felul, alegând în locul morţii îndepărtarea. Chiar altminteri, cu vremea, aş fi isprăvit tot prin a mă înstăina, aici ce mai rămânea să mă ispitească? Măririle poate? Dar în ţara unde tata nu voise să fie ministru şi străbunicul să fie domn, ce mai puteam eu râvni? Şi apoi, libertatea nu miaş fi jertfito nici pentru ca să port steaua împăratului în gvardie. De acum, stăpâni aveau sămi fie numai fantasia şi capriciul. Altfel ar fi însemnat să mă arăt nevrednic de atâta noroc.

Am şi avut; cu carul. Să vezi. Mai îmi rămăsese de stat în Bucureşti o noapte. Înainte să mă culc voind sămi iau dintrun scrin paşaportul, când am dat să trag sertarul unde îl pusesem, acesta, fiind prea plin, sa înţepenit. A trebuit un ceas săl smucesc şi săl zgâlţâi ca săi dau de hac şi atunci altă bucurie: năzdrăvanul de paşaport, cum era deasupra, căzuse după sertare, iar sertarele nu ieşeau de tot din rafturi. Mia venit să fac scrinul ţăndări cu toporul, doar din slăbiciunea ce am de vechituri - era un "Empire" de mahon de toată urâţenia - lam cruţat, mulţumindumă săi desprind o scândură din dos. Miam găsit paşaportul şi nu singur. Se mai afla acolo, mototolit, un plic mare galben cu cinci peceţi de ceară neagră. Pe el sta scris: *"Testamentulu",* cu u scurt, *"meu".*

Străbătut de un fior neîncercat până atunci, mam uitat jur împrejur, deşi ştiam

bine că eram singur în casă. Afară, după obloane, răpăia ploaia de octomvrie. Am desfăcut plicul şi, cu răsuflarea tăiată, am citit voinţa cea din urmă a unchiului: întreaga să avere mişcătoare şi nemişcătoare o lăsa Eforiei spitaliceşti. Am privit cu groază cumplita unealtă care, căzută în alte mâini decât ale mele, ar fi fost pentru mine ucigătoarea, am privit astfel până şi cenuşa în care sa prefăcut după câteva clipe. Că nu a fost drept ce am săvârşit, se poate, socoteală nu am de dat însă decât Celui veşnic, care după cum spunea mătuşa Smaranda, pentru păcatele noastre are cumpănă deosebită şi înşeală la cântar. Şi nu roşesc că mau făcut să tremur câteva rânduri scrise, pe mine care nu mai ştiu de câte ori am privit fără a clinti Moartea în faţă; nu, pentru că de data asta era vorba de averea mea şi pe lume altceva nu am sacru, pentru mine averea e totul, eu o pun mai presus de cinste, de sănătate, de viaţă chiar şi dacă în acea noapte, la amintirea căreia mă tulbur încă, ar fi fost nevoie să făptuiesc ceva mai grav decât să nimicesc o zdreanţă de hârtie, ei bine, aşa cum mă vezi, credemă, nu aş fi pregetat... Nu eram un sărac cu duhu!l

Ar fi fost şi păcat să las sămi scape din mâini acele bogăţii; fără ele stirpea nu s-ar mai fi înturnat, înainte de a asfinţi, la adevărata ei menire, singura firească, aceea de a trăi liberă pe valuri. Am convingerea că nobila întrebuinţare ce leam dat a răscumpărat, mai cu prisosinţă decât ar fi făcut cea hotărâtă de unchi, nelegiuirile cu preţul cărora el le dobândise. În treizeci de ani de periple, am plutit mai mult poate decât laolaltă toţi corăbierii străbuni şi adesea iam simţit bucurânduse întru mine care leam purtat praporul cu lebădă săgetată pe mări de dânşii nici măcar bănuite, pe toate mările...

SPOVEDANII

(continuare)

Făcu semn chelnerului, care începuse a ne da târcoale să vie la plată. Localul se deşertase. Ieşirăm şi noi. Afară se limpezise şi era frig.

- Da, amice, zise el, după ce făcurăm câţiva paşi, averea! Să nu fi fost grija ei, nu maş mai fi întors eu pe aici. Zurbaua din nouăsute şapte ma pus pe gânduri şi, ca să nu fiu întruna cu inima sărită cămi pierd moşiile, mam hotărât, în sfârşit, anul ăsta, primăvara, să vin să le vând, să le vând chiar în pagubă. Mi sau dat însă preţuri nebuneşti şi de cineţi închipui? - de ţărani! Mia fost scris să mă mai procopsească odată oamenii ăştia; nu, adevărat îţi spun, nu ştii ce de ispravă sunt şi de cuvânt dar şi câtă deosebire între cei pe care iam văzut în copilăria mea la Cişmeaua Roşie, târânduse câineşte la scară, jos, în faţa mătuşei Smaranda, orbiţi parcă de razele măririi ei şi copiii lor, fruntaşii de azi, înfipţi, privindumă şi vorbindumi de la om la om. Şi ma mirat iarăşi de unde atâta bănet pe obştiile lor ca să poată cumpăra treizeci şi opt de mii de pogoane de câmp ca nimica. Am socotit că tot aşa lesne avea să mearga şi cu vânzarea clădirilor din Bucureşti, mam înşelat însă amărnic; pentru cea mai ponosită, o biată prăvălioară pe la Bărăţie, de opt luni mă poartă cu vorba nişte

pârliţi de negustoraşi; nici când miam pus păcura pe acţiuni la Amsterdam - păcura care miaduce peste trei sferturi din venit - na fost atâta tocmeală. Au înţeles pesemne că sunt zorit să plec.

Cu tot farmecul atâtor amintiri scumpe, şederea în oraşul acesta mia părut din ceasul sosirii un surghiun şi aşami pare oriunde mă aflu pe uscat, cu pământul mă împacă numai patima florilor, singura pe care dorul de mare na pututo înnăbuşi în mine... Ca străbunica Păuna, care a adus pentru întâia oară în Valahia mai multe soiuri şi le sădea la Pajera cu pogoanele, sunt şi eu nebun după flori; pentru orchideele mele, nu pentru mine - eu le sunt doar oaspe - am cumpărat "quinta" manuelină ce, pe ţărmul Oceanului, întrun colţ lusitanian de rai, a adăpostit odinioară iubiri regeşti. În jilăveala îmbălsămată şi caldă a serelor ei uriaşe, cu stupi de albine şi ape vii, mă odihnesc visând între două pribegiri; la poalele grădinilor ei atârnate, mă voi îmbarca îndată ce voi simţi că mi se apropie sfârşitul pentru călătoria cea din urmă...

...Dar de ce or fi închis peste tot, să fie aşa târziu? Şi, privind cerul scânteietor de noiemvrie: Da, e foarte târziu; vânătorul cu arme de aur, Orion, apune de frica Scorpiei ce se caţără pe pragul Răsăritului. Zorile sunt însă departe, e vreme să ne suim la mine să mai bem.

Am plecat din strada Modei când se aprindeau felinarele, cam buimăcit de ce mai aflasem.

Ţinând să înlăture cât mai mult putinţa de a fi recunoscut în Bucureşti, unde voia să fie singur cu amintirile lui şi nestânjenit în mişcări, *** încercase, înainte de a se întoarce, săşi schimbe înfăţişarea. Lăsânduşi plete, mustăţi, barbă şi ticluinduşi un port simplu şi şters, el izbutise aşa bine că, după un an aproape, tot i se mai întâmpla să se întrebe, zărinduse pe neaşteptate în oglindă, dacă era întradevăr el. Un alt om luase fiinţă şi curând avu şi nume: prin localuri i se zicea conu Pantazi, ceea cel făcea să presupună că era luat în noul său avatar drept un "Sosie" ce se chema astfel şi cu care se mira cum de nu i se întâmplase încă să se întâlnească.

Şimi arătase fotografiat adevăratul său chip, ras, cu tâmplele tunse, cu barbeţi scurţi - gentleman desăvârşit în ţinută elegantă de bord. Lam privit cu nepăsare, căci nu acestami păruse un prieten de când lumea şi chiar un alt euînsumi, ci celălalt, despre care ştiam acum, şi nu fără oarecare melancolie, că nu era decât un deghizament vremelnic, menit a fi peste puţin lepădat pentru totdeauna.

Teama că în urma acestei dezamăgiri prietenia noastră să nuşi piardă cumva din farmec fu tot aşa deşartă ca nădejdea de a mă întoarce devreme acasă. O săptămână nu mă întorsei chiar de loc. Mă mutai la Pantazi - îl voi numi tot astfel - care, văzând că afară se pusese pe ninsoare cu viscol, se claustră în vătuita să locuinţă unde făcu noapte. Nici nu era nevoie de ieşit; gazda îi învăţase toate tabieturile, se da peste cap ca săl mulţumească. Paturile - mie mi se pregătise unul în salon - erau tot timpul desfăcute, masa pusă, candelabrele aprinse. Sobele duduiau. În piroteala lungilor vegheri, spovedania vieţii sale de înţelept cetăţean al universului, se depănă nesilită, întreagă. Dintrînsa se desluşea singura putinţă a tristeţii ce mă ciuda la el atât de mult: omul fusese prea fericit.

Nimic mai odihnitor ca felul acela de trai, nici mai dulce. Nu ne gândeam încă săl schimbăm nici unul, deşi vremea rea contenise, când, întro dimineaţă - ştiam

după ciocolata ce ni se slujise cu puţin înainte - gazda veni, îmbufnată şi roşie, săi spuie lui Pantazi căl caută un domn, un domn care înjura grozav, cu un câine. Fusese cu dânsa de o mojicie nemaipomenită. Pantazi mă rugă să văd eu cine putea fi, iar el şi cu franţuzoaica ridicară perdelele şi stinseră lumânările.

O dată cu ziua, târând după el un mopsuleţ zgribulit întrun valtrap roşu, intră Pirgu. Aflarăm că Paşadia, care se întorsese în ajun, umblase după noi din local în local toată noaptea şil însărcinase pe dânsul să ne poftească, dacă ne dă de urmă, din partea lui, la prânz. Pantazi primi fără codire. Lîntrebai pe Gore ce era cu însoţitorul lui care mârâia la Pantazi şi începuse să latre.

- E al lui Haralambescu, mă lumină el, are Tinculina Gaiduri o căţeluşă în dârdoră, tot "carlin", fată mare, şi il duc. Mam făcut codoş de câini.

Nopţile ce petrecurăm de rândul acesta cu Paşadia fură astâmpărate, demne: Pirgu nu ne mai cinstea cu prezenţa lui decât rar, în treacăt, şi atunci vorbea numai politică. - Liberalii, ne pisa el, îşi luau catrafusele; până la Anul nou, 1911, cel mai târziu, adică peste trei săptămâni, conservatorii veneau la putere, boierii - Take era curăţat. Şişi da un aer grav, potrivit cu înalta slujbă în care zicea că are să fie pus de apropiatul viitor guvern.

Cu toate căl ştiam lacom peste măsură, în stare să râme în scârnă după un gologan, am înţeles din capul locului că nu leafa era adevărata lui ţintă, dar ce anume râvnea, naş fi bănuit dacă, în ziua de Moş ajun, la o ţuicăreală mai prelungită în doi - "doza pentru adulţi" - nu miar fi spus el singur.

Încă demult plănuia să se însoare, pentru căpătuială, bineînţeles, fusese însă sictirit de câte ori încercase; chiar de se întâmplase uneori săi placă fetei, nu se învoiseră, în ruptul capului, părinţii şi ostracismul acesta nu trebuia pus, cugeta el, decât pe seama faptului că navea "carieră", altmintreli cei lipsea ca să fericească o soţie, frumos şi tânăr, "manierat" şi cult, cum pretindea a fi? Dar, în faţa chezăşiei unui ministru că scumpul său şef de cabinet este băiat serios şi de viitor, un ministru gata săl cunune, ar mai fi încăput vreo împotrivire? Odată numit, avea să meargă la sigur, şi se vedea "barosan", "gagiu", cu cotoare, palat de casă în Bucureşti, vie pe rod la Valea Mieilor, moşie nu mai ştiu unde, zestre nu glumă, bez un singur cumnat cu un singur plămân. Şi cânta: "şiare mă, şiare mă"! Îl întrerupsei ca săl întreb dacă se gândise şi la cele două paraferne ce puteau veni în urmă: copiii şi coarnele?

- Dumneata să fii sănătos, îmi răspunse el liniştit, a avut frageda şi de una şi de alta grijă dinainte. Paraferne de astea se trec cu vederea, nu vin la masă.

Mă înfundase. Îi cerui sămi spuie cine avea săîi facă rost de numire?

- Paşa, îmi şopti el tainic, la ureche, deşi eram singuri.

- Îl crezi că poate?!

- Oho! Nici nuţi închipui ce fudulii are ţapul ăla bătrân, să vrea numai să le mai puie o dată pe taler, atunci să vezi comedie.

- Dar de ce nu vrea? încercai eu săl descos. Drept răspuns, Gorică fluieră scurt de două ori, bâţâind două degete lângă tâmplă. Apoi plecă, mai mult deandăratelea. Şimi făcu de la uşă semnul lui Harpocrat.

Întruna din serile dintre Crăciun şi Anul nou, mă aflam pe calea Victoriei, unde domnea o însufleţire neobişnuită. Vânzătorii de ziare îşi desfăceau teancurile din fugă, zbierând cât îi ţinea gura: "Demisia guvernului". În dreptul grădinii palatului,

auzii că mă cheamă cineva dintro birjă cu coşul ridicat. Era Pirgu.

- Doctore, îmi zise, dute numaidecât la Paşadia şi spunei să lase tot la o parte şi să meargă negreşit, astăseară chiar, cât mai iute, să vorbească în daravera mea, să strângă şurubul, dar negreşit.

Îl întrebai de ce nu se duce el singur?

- Nam timp, mă lămuri, sunt ocupat cu înmormântarea: a murit Mişu; trebuie săi dau nemângâiatei văduve o mână de ajutor; în ceasurile grele sarată prietenia. Acuma vin de la cimitirul ovreiesc şi alerg la jurnal. A! e dihonie mare pentru case; Faibiş, Nachmansohn bătrânul, era mofluz, lea făcut pe un loc cumpărat pe numele răposatei balabuste, mama lui Mişu; şia băgăt toată averea în ele. Ei, şi sa curăţat: Mişu le lasă Raşelichii, în regulă - o crezi proastă? - şi bărbatul dintâi, Penchas, cea avut, tot ei ia lăsat; so vezi în doliu, diavoliţa, pică, pică! Parşivă muiere, *mon cher,* pe onoarea mea! Mişu trăgea să moară şi noi în odaia de alături... *tu comprends?* lipitoare nu altceva, ma dăulat. Dute numaidecât, până nu iese bacceaua, hoaşca, contez, nu e aşa? Şi porunci birjarului, înjurându-l, să mâne. Vino poimâine la cimitir, îmi mai strigă cu capul afară, depărtânduse, iau cuvântul.

*

"Profundum est cor super omnia -
et homo est - et quis cognoscet eum?"
Jer. XVII, 9

Înarmat cu îndrăzneala ce ai când mergi să ceri pentru altul, peste un sfert de ceas sunam la Paşadia. Era acasă: în curte, mai în fund, licăreau felinarele unui cupeu.

De data asta, nu fui introdus ca de obicei dea dreptul în odaia de lucru; bătrânul fecior caremi deschisese şi mă uşurase de palton şi de pălărie, mă rugă să aştept. La intrarea mea, vestibulul era luminat numai de flacăra câtorva buturugi ce ardeau voios în largul cămin; pâlpâiala ei însufleţea straniu vechile pânze de pe pereţi, dezvelind întrânsele, zguduitoare, ca pe nişte ferestre deschise asupra trecutului, privelişti dintro lume de mucenicii şi de patimi. Rezemaţi în suliţi, sutaşi de ai lui Domiţian sau de ai lui Decie şi călăreţi ai pustiului, pe sirepi sălbatici, sorbeau cu voluptate cruda agonie a fecioarelor răstignite şi a copilandrilor săgetaţi sub goana sumbră a norilor deasupra mohorâtelor frunzişuri. Eram la Paşadia. În acele cadre văzui simbolul chinurilor sale sufleteşti.

Policandrul se aprinse, înmiinduse în oglinzi. Peste puţin, feciorul se întorcea să-mi spuie că eram poftit sus.

Urcai pentru întâia oară scara străjuită de sfincşi baroci şi fui purtat prin nişte încăperi şi mai ticsite de lucruri de preţ decât cele de la catul de jos, având aerul de muzeu nu de locuinţă. La pragul celei din urmă, mă oprii surprins câteva clipe.

Fără îndoială că nu pentru a merge la casa de întâlnire, nici la tripou, se îmbrăcase Paşadia în frac, îşi pusese lentă, cruci, stele. Aceasta nu era nimic însă pe lângă schimbarea ce găsii, după ce mă apropiai, şi vorbirăm, în însăşi făptura sa: părea întinerit, din mişcări şi de pe faţă îi pierise orice urmă de oboseală, ochii îi luceau vii, până şi glasul îi suna altfel, limpede, metalic. Îmi veni dar greu săl cred

când mă asigură că de mult nuşi aducea aminte să fi fost atât de plictisit.

Căzuse peste dânsul o pacoste cu totul de neprevăzut. Un înalt personagiu austriac care mergea cu soţia sa în Egipt, trecând prin Bucureşti, se oprise trei zile. Îndată ce sosise, căutase săl vadă pe Paşadia cu care fusese în şcoală şi nul mai slăbiseră, nici el, nici ea, toată vremea; pe dânsa trebuise să o însoţească la "Furnlica", să aleagă împreună bluze româneşti. Şi ţinuseră ca Paşadia să nu lipsească de la marele prânz ce legaţia da, în acea seară, în cinstea lor.

Îi urai, în gând, din suflet, să aibă de asemenea plictiseli parte cât mai des. Mă întrebai totdeodată dacă, ştiind că are să retrăiască o oră-două viaţa pentru care fusese menit, adevărata sa viaţă, nu cumva era tulburat adânc, nu încolţea oare într-însul, târzie, căinţa că renunţase la ea? Şil scrutai pe furiş. Închis şi rece, el rămâne nepătruns, dar, netăgăduit, în întreaga să fiinţă, ceva vechi şi mult nobil îşi tânguia sfârşitul.

Îi spusei că în locul lui maş fi simţit măgulit, mişcat chiar; oamenii se purtaseră cu dânsul cum nu se putea mai frumos, îi daseră dovadă temeinică de prietenie.

- Te înşeli, îmi zise, dacă au făcuto e numai de interes. Călătoria aceasta maschează o importantă misiune politică. De trei ani, în Balcani mocneşte focul; cancelariile lucrează de zor. Şiau adus aminte până şi de mine... Nu, credemă, degeaba se face numai rău, bine sau măcar plăcere niciodată.

Fiindcă venise vorba de prietenie şi de făcut bine, socotii momentul potrivit săi spun ce mă adusese la dânsul. Zâmbi.

- Oi fi eu nebun, cum zice lumea, dar chiar aşa ca săl fac om pe Pirgu, nu!

Îl auzisem totuşi, în timpul din urmă, şi nu o singură dată, făgăduindui solemn nedespărţitului său Gore tot sprijinul, risipindui temerile de nereuşită.

- Nu numai, adaogă el, că nam stăruit pentru numirea lui, dar am avut speciala grijă so împiedic, nu e întâia oară căl lucrez astfel; crezi că şnapan cum e, nar fi parvenit până acum şi el, nu lai fi văzut ce şef de cabinet, prefect, secretar general, deputat; nu sar fi şi însurat bine dacă naş fi fost eu să mă pun dea curmezişul? E desigur tot ce am făcut mai drept în viaţă, mai cinstit; să fi procedat altmintreli, ar fi fost imoral. Şi deosebit de aceasta, lăsându-l să se ridice laş pierde, mar părăsi şi miar veni tare greu să mă lipsesc de serviciile sale.

Din nenorocire. Ca să pot vâna fără caznă şi fără a mă mânji în mlaştinele viţiului, trebuie să mă întovărăşesc cu această hienă, so hrănesc, săi sufer puturoşia. Ce te îndeamnă însă pe dumneata săl frecventezi pe Pirgu? - haz cred că nu faci de trivialitatea lui stupidă. De mult ţin săţi atrag atenţia să te fereşti de el; e mai primejdios decât îţi închipui; e în stare de orice, nu e dintre aceia pe cari laşitatea îi împiedică de a merge până la crimă. Are mai mult de una pe conştiinţă. Ia seama: împotriva dumitale e foarte pornit, neputânduţi însă face deocamdată ceva mai grav, se mulţumeşte să te acopere de bale; o noapte întreagă a stat deunăzi cu Poponel să te batjocorească, da, cu Poponel, căruia, de câte ori are mica sa afacere de moravuri, sari săi iei apărarea cu aceeaşi naivitate cu care ai alergat astă seară la mine pentru Pirgu.

Am avut de altfel neplăcerea să constat culpabila slăbiciune ce ai de tot ce poartă stigmatele declasării, de tot ce e tarat, ratat, epavă şi nu ţiaş găsi scuză nici când aş şti că e numai pentru a face studii, a lua "schiţe", fiindcă ar însemna atunci să plăteşti o marfă mult prea vilă afară din cale scump.

Boema, odioasa, imunda Boemă ucide şi adesea nu numai la figurat.

Cum ţin la dumneata mai mult decât la prietenia dumitale, nu mam temut că ai să te superi pe mine şi miam permis acest blam indiscret pe care îl estind asupra întregului fel de trai ce ai adoptat în timpul din urmă. Îl retrag însă, gata de a face amendă onorabilă, dacă mă asiguri că eşti mulţumit, că după momentele de uitare de sine nu simţi în dumneata gemând demnitatea rănită?

Ştii, urmă el, fără să aştepte săi răspund, ştii ce precară, ce penibilă a fost existenţa mea lungă vreme, recunoşti că aş fi avut tot dreptul să mă cred "mamzer"ul din Talmud. Ştii cum ani şi ani - *grande mortalis aevi spatium* - mam zbătut în vid pentru neant. Ei bine, acelei vremi de încordare şi de zbucium, de privaţii, de umilinţe, îi am nostalgia... eram mulţumit. Îndată însă ce persecuţia a încetat şi mam pomenit ajuns deodată la o situaţie la care de mult renunţasem să mai sper, a început neîmpăcarea.

Eram departe de a fi un romantic şi totuşi amorul meu propriu a suferit văzând că ceea ce treizeci de ani de viaţă austeră şi probă, treizeci de ani de sacrificii, de studiu şi de laboare nu fuseseră în stare să facă, au făcut câteva nopţi petrecute ca atotputernica soţie a unui preşedinte de consiliu. Curând ajunsei apoi la convingerea că ameţitorul meu succes nu era decât o cursă perfidă pe care soarta mi-o întinsese ca sămi arate până unde îi poate merge ironia. Tot ce râvnisem până în ajun cu ardoare: putere, parale, distincţii, nu numai că, odată dobândite, numi procurau nici o satisfacţie, dar mă indispuneau, mă iritau, tămâierile îmi păreau ofense, însăşi voluptatea răzbunării o găseam fadă. Pentru mine alternativa era deci simplă: trebuia să am ori energia de a sta pe poziţie ferm pînă la fine - şi, înşelându-mă singur, să consimt astfel ca falimentul moral al vieţii mele să fie şi fraudulos - ori eleganţa de ami suna retragerea. Eleganţa aceasta am avuto. Şi, cum ce mai îmi rămânea de vieţuit avea să fie fără nădejde şi fără ţel, am socotit că era de prisos să mai alung geniul rău care, din întâia mea tinereţe, venea întotdeauna să mă ispitească în faptul serii.

S-au mirat cei ce mă cunoşteau că nu mam expatriat. Ţiaduci aminte de istoria italianului care venind la Paris, în timpul lui Ludovic al patrusprezecelea, a fost pe loc întemniţat la Bastilia şi uitat acolo treizeci şi cinci de ani. Când, în întâiele zile ale Regenţei, a fost în sfârşit cercetat şi, dovedinduise deplina nevinovăţie i sa spus că i se redă libertatea, nenorocitul a întrebat cu tristeţe ce să mai facă cu ea şi a cerut să fie lăsat în închisoare. Ca dânsul am fost şi eu, sunt poate reîncarnarea lui. Ce aş fi căutat aiurea? din ce e pe lume nu mă interesează şi numi face plăcere nimic, absolut nimic, chiar cu ce mia fost atât de drag, studiu, artă, lectură, scris, dacă mă mai îndeletnicesc e numai ca să ucid timpul; la drept vorbind, pot zice, fără a face stil, că nu trăiesc; e mult de când aşteptând să i se deschidă, sufletul meu aţipeşte pe prispa sălaşelor Morţii. Adăstarea e pe sfârşite. Va veni apoi, adâncă, uitarea...

- Uitarea, exclamai eu, în nici un caz. Opera pe care o desăvârşeşti de peste treizeci de ani, ieşind la lumină îţi va hărăzi nemurire.

- Nu! O dată cu mine va pieri şi ea. Când voi fi închis de veci ochii, o mână credincioasă va nimici tot ce se află aici scris. Ai văzut că în cabinetul meu de lucru dulapurile sunt ferecate în zid şi au perdele. E pentru ca să nu se vadă că nu au fund: sunt deschise pe o galerie. Înainte ca prin faţă să se pună sigilii sau să se deschidă, pe din dos, nevăzută, mâna îşi va face datoria.

Mă înfiorai, ştiind că nu era om care să glumească. Erau osândite dar să piară necunoscute lucrări ce ar fi făcut admiraţia veacurilor, lucrări pentru scrierea cărora regăsise pana cardinatului de Retz şi cerneala lui SaintSimon, file vrednice de Tacit. Şi mă cuprinse o părere de rău sfâşietoare.

- Crescut de copil în străinătate, reluă el, nu aveam de unde şti că aici suntem la porţile Răsăritului, unde scara valorilor morale e cu totul răsturnată, unde nu se ia în serios nimic. Cu o încăpăţânare ce nu pledează în favoarea inteligenţei mele, dar pe care nu o regret, căci, dacă ar fi să reîncep, aş face la fel, nu am consimţit să mă asimilez, să mă adaptez, deşi învăţasem că *"Si Romae vivis, romano vivite more"* Am fost firește deci privit ca un străin, miam făcut dușmană toată lumea. Cu scârbă a trebuit să dau o luptă pentru care nu eram făcut. Văzând că era greu să mă distrugă cu "zeflemeaua" - muşcam eu mai veninos - s-a urzit în jurul a ce începusem să public complotul tăcerii. Dându-mi seama că singurul mijloc de a mă răzbuna era să nu las în urma mea nimic de care să se folosească şi să se bucure alţii, cum sunt lipsit de vanităţi subalterne, am considerat acel complot ca bine venit şi am aderat la el eu-însumi. "Patrie ingrată, nu vei avea oasele mele", a spus Scipio-Africanul să i se scrie pe mormânt. Oasele eu le las, rodul creierului meu însă, cugetarea, nu!

Se uită parcă îngrijorat la ceasornic. Mă ridicai să plec.

- Mai şezi puţin, stărui, ieşim împreună, mă însoţeşti până acolo. Şi cu glas surd: E mai sigur.

Străbătui iar şiragul de saloane unde, între toate florile afară de cele fireşti, dăinuia, ca îmbălsămat, cu Olimpul său sulimenit şi pastorala sa dulceagă, veacul galant. Dar, în cel mai împodobit din ele, contrastând viu cu minunile de gingăşie ce se aflau acolo, răsărea posomorât, din umbra unui colţ, chipul unui om de o stirpe cu totul alta decât a acelora, bărbaţi şi femei, ceşi surâdeau viclean sau galeş din cadre. Mă reţinu. Asemănarea sa cu Paşadia era aşa desăvârşită că sar fi zis că era chiar acesta, mai tânăr numai, costumat în urâtul port boieresc de acum o sută de ani.

- E străbunicul meu, zise Paşadia. Fiind din familie singurul pentru care am simpatie nu iam ars, ca celorlalţi, portretul. Fu un Bergami. Mândreţea lui, aureolată de prestigiul ce înveşmântă în ochii femeilor pe aceia cari au ucis, îl făcu să treacă de la coada butcei domniţei Ralu la dânsa în pat. Primi drept plată Măgura şi topuzul armăşiei. Cum vezi dar, surceaua na sărit departe de trunchi şi cred că şi starea sa sufletească trebuie să fi fost cam la fel cu a mea pentru ca el, în floarea vârstei, să se fi lăsat, cu ştirea lui, să fie otrăvit.

Portretul acesta e unul din puţinele lucruri de aici cemi aparţin, restul e tot cu chirie.

Coborârăm încet scara, vorbind. Jos aşteptau doi feciori şi Iancu Mitan, credinciosul casei. De după uşi priveau curioase alte slugi. Cupeul porni repede şi curând ajunserăm în strada Vienei.

- Daca îl întâlneşti pe Pirgu, îmi recomandă el la despărţire, spunei că am făcut cum am crezut mai bine şi că în noaptea asta plec... la munte.

ASFINŢITUL CRAILOR

"Vous penetrerez dans les familles, nous peindrons des interieurs domestiques, nous ferons du drame bourgeois, des grandes et des petites breteches".
Monselet

Spre primăvară, plecările acestea fură din ce în ce mai dese, şederile mai lungi.

Îndată ce se întorcea, Paşadia ne poftea la prânz. Presupunând că era cu putinţă să aibă de vorbit cu Pantazi, cu care pe zi ce trecea se lega mai strâns, şi lucrări cei priveau numai pe dânşii, luasem obiceiul ca, după cafea, numaidecât, săi las un ceas-două singuri, cum făcea Pirgu.

Plecam o dată cu acesta, nu însă fără a avea grija să mă informez înainte de a ajunge la poartă, încotro voia so apuce, pentru ca so iau în partea dimpotrivă. Mă întrebă odată unde mă duceam. Îi spusei că la Academie.

- Nu ştiam, zise, că sa redeschis şi mă mir cum de nam aflat şi eu. Au să se arză iar, să vezi. Biliardul a căzut de la modă; un "treibenţi", un "pulsecret" nu mai joacă decât alunarii şi e păcat: erau jocuri drăguţe.

Se agăţă să vie şi el. Îl lămurii că nu de Academia de biliard era vorba, ci de Academia Română. Se interesă ce căutam acolo şi fu sincer dezamăgit când mă auzi că mergeam să citesc. Mă dojeni.

- Nu te mai laşi, nene, odată de prostii? Până când? Ceţi faci capul ciulama cu atâta citanie, vrei să ajungi în doaga lui Paşadia? Ori crezi că dacă ai să ştii ca el cine la moşit pe Mahomet sau cum îl chema pe ăl care a scos întâi crucea la Boboteaza e mare scofală? Nimic; cu astea te usuci. Adevărata ştiinţă e alta: ştiinţa vieţii de care habar nai, aia nu se învaţă din cărţi.

Se vorbea astăzi, înainte să vii, că teai apucat să scrii un roman de moravuri bucureşene şi mam ţinut să nu pufnesc de râs. Ba nu zău; dumneata şi moravuri bucureştene! Chinezeşti poate, pentru că în chestia asta eşti chinez; cum ai să cunoşti moravurile, când nu cunoşti pe nimeni; mergi undeva, vezi pe cineva? Afară numai dacă ai de gând să ne descrii pe noi, pe Paşa, pe mine, pe Panta; cu altcineva nu ştiu să ai a face; ...a! da, Poponel, amicul. Ei, dacă ai merge în case, în familii, sar schimba treaba, ai vedea câte subiecte ai găsi, ce tipuri! Ştiu eu un loc.

Îi luai înainte:

- La Arnoteni, adevăraţii Arnoteni.

Înlătură cu un gest orice îndoială. Şi, confidenţial:

- Iese şi şperţ, e joc mare până dimineaţa, ducem, se înţelege, şi harţabalele; ei cu punga, noi pe dea lături, doftorii cei fără de arginţi.

Slujindui, pentru a nu mai ştiam câta oară, făgăduiala cu care mă scăpam de plicticoasa stăruinţă ce de şase luni punea ca să mă atragă în acea casă deochiată, pentru nimic naş fi crezut că foarte curând, cu prilejul unei alte mese la Paşadia, el avea săşi ajungă mulţumită tocmai mie scopul. Rău însă dacă mia părut în urmă de ceva, a fost numai pentru că nu lam ajutat să şil aducă la îndeplinire mai devreme.

Cam sătul de la un timp de savantlâcuri, simţeam nevoia să petrec, să râd. Şi aşa cum ma făcut atunci, de la amiazi până seara târziu, Gorică, la răscumpărat faţă de mine de toate păcatele. Parcă înnebunise; de mai multe ori Paşadia voi săl dea afară.

Nu mi se mai întâmplase să văd la el o asemenea năbădăioasă veselie, deschisă şi bufă în draci, veselie străină de firea lui şi totuşi nesilită, al cărei rost ne lăsă săl întrevedem abia spre sfârşit, în treacăt: murise tatăsău.

Condoleanţele ce Pantazi şi cu mine ne grăbirăm ai prezinta, le reteză scurt, rugândune să fim serioşi.

- Aş înţelege, concedă, să mă compătimiţi că nu ma scăpat Dumnezeu de pacoste mai devreme.

Ei, să fi crăpat Sumbasacu Pirgu cu zecedoisprezece ani înainte, săi fi lăsat de atunci cele douăzeci de mii de lei ce se cuveneau fiecăruia din cei opt copii rămaşi din şaptesprezece câţi fuseseră, credeam noi că ar fi ajuns Gore ceea ce era: nemţoaică la hodorogi? Ce om ar fi fost! Avocatul cel mai strălucit, gloria baroului român. El lar fi apărat pe Paşadia învinuit de atentat la pudoare şi lar fi scăpat dovedind că e neputincios. Avocat şi profesor la Universitate. Sar fi îndeletnicit, în ore pierdute, şi cu literatura, ar fi biciuit moravurile, ar fi comis piese - piese proaste bineînţeles, istorice - şi însăila lungi dialoguri între personagii din veacuri deosebite, juca rolurile de forţă, se bălăbănea, sforăia, mugea. Şi sar fi mărginit numai la atâta? - nu! Purtator de cuvânt al revendicărilor democratice cele mai sfinte, ar fi cerut în Sfatul Ţării împărţirea moşiilor la ţărani şi votul obştesc. Şi, pe loc, un discurs, nu mai găunos nici mai sec decât cele ce se îmbăloşau puturoase sub cupola din dealul Mitropoliei, fu gata. Distins, cum era, ar fi intrat şi în diplomaţie; ce, parcă pentru asta musai ar fi trebuit să aibă şi el curiozităţi ca Poponel şi, la urma urmei, de ce nu: nul avea pe Paşadia la îndemână? Dar visul său dulce fusese viaţa la ţară, patriarhală; sar fi pus pe plugărie sănătoasă, şiar fi lucrat podgoria...

- De minune, îi zisei, dar acum, că teai văzut moştenitor fericit, de ce ai de gând să te apuci?

- Am să mă fac nene, răspunse, în Cruceadepiatră, să am şi eu ţăţaca mea şi cadânele mele şi pitpalacul meu, şi am să mă aleg epitrop la biserică; mai încolo, la bătrâneţe, am să mă călugăresc chiar, pe onoarea mea! şi se vedea, cuvios întru Domnul monah Gherasim, Ghideon sau Gherontie, protopsalt la schitul lui Darvari din Icoană, pomeninduse că zice când îi vine rândul la citire: "contra" sau "passe-parole" şi ca să ne dea o dovadă de chemarea sa pentru viaţa schimnicească, bălmăji pe nas, popeşte, aproape trei sferturi de ceas un deşănţat amestec de cântări bisericeşti şi de cântece de lume: "Primăvară dulce" cu "Din cireş pânăn cireş", "Hristos a înviat" cu *"Ma parole d'honneur mon cher",* "Pre Domnul săl lăudăm" cu *"I haram bam ba".* Pantazi râdea cu lacrimi, Paşadia se resemnase. Dar deodată Gore amuţi, holbă sperioşi ochii şi, ridicând mâna dreaptă cu arătătorul în sus la ureche, rămase ca împietrit. Pantazi îi ceru să spuie ce era.

- Cum, nu auziţi? zise... "trâmbiţa răsună, tricolorul sanălţat". Şi, cu deznădejde, urlând: "Daţimi, daţimi arma mie, vreau să mor în bătălie, nu ca sclavul în sclavie, daţimi, daţimi calul meu!", îşi încălecă scaunul şi dete să se avânte, dar se împiedică de covor şi căzu peste o răcitoare, fără aşi face însă vreun rău, căci se sculă numaidecât, sprinten, şi, uşor de parcă nu atingea podelele, ne arătă cum avea să joace peste Carpaţi, între Tisa şi Nistru, hora cea mare, hora unirii tutulor românilor, şi chiuia şi se fleorţăia: "ti cu floli la pălălie, ti cu floli la pălălie, uiteaşa, uiteaşa, hăi, hăi, hăi, hăi!" Pieri apoi, ca peste puţin să se întoarcă, cu nădragii în vine şi cu cămaşa afară, abătut, mult trist: se gândise că nici în ziua aceea - din ale vieţii sale

cea mai ferice, când la zarea unui Viitor foarte apropiat dar, vai! nu şi al lui Paşadia, toate îi surâdeau aşa trandafirii - nici atunci măcar, noi naveam săi facem cheful să mergem cu dânsul la Arnoteni, adevăraţii Arnoteni. Şi de ce? - parcă nu ştiam că nicăieri ca acolo nu se petrecea mai drăguţ: un joc uşor, un maus, un drumdefier, un pocher, unde găseai întotdeauna? - la Arnoteni; o băutură uşoară, un spriţ, un coniac, o marghilomană, unde? - la Arnoteni; o blândă copilă, după pofta inimii, uşoară, ei, unde? - tot la Arnoteni şi numai la Arnoteni, singurii adevăraţi, binecuvântat neam boieresc, împodobit de toate virtuţile creştine. La drept vorbind, Maiorică era un maimuţoi, dar cocoana Elvira, ce matroană! şi fetele, nişte cotoşmane, nişte armăsăroaice. A! dacă nu voiam, era numai ca să lovim în el, săl jignim, şi nu era frumos din partea noastră, nu se cădea să ne purtăm aşa cu un frate. Se obidi. Şi, sumeţânduşi cămaşa ca săşi acopere faţa, plânse cu amar.

Chiar sincer să fi fost, şi oarecât era, nar fi meritat compătimire. Dacă nuşi atingea ieftina ţintă, vina era numai a lui: cum ştia că noaptea, când eram cu Paşadia, îl urmam tustrei oriunde, orbeşte, ce iar fi fost mai lesne decât să ne ducă acolo fără să ne mai întrebe de vrem ori ba şi fără să ne spuie dinainte? Poate îi dase prin cap, era de la mintea omului, dar se temuse. Noi la Arnoteni ajunsesem, în urma neclintitei noastre împotriviri de a călca în acel locaş de joc şi de întâlnire; săi pară ceva atât de grav, de cu neputinţă, încât se crezu jucăria unei amăgiri când văzu cămi fu destul să arunc atunci o vorbă la întâmplare: "ce ar fi să ne abatem astă seară pe la adevăraţii Arnoteni?" pentru ca Pantazi să zică: "de ce nu?", iar Paşadia că acolo sau aiurea îi era tot una. De mirare că de bucurie Gorică nu înnebuni dea binelea; îl apucară curate năvârlii, scâncea, se tăvălea pe jos, se da tumba şi trebui săl amenințăm că nu mai mergem, ca să renunţe la hotărârea de a face drumul călare pe unul din caii de la cupeu.

Că nu ştiu cum îi zicea străzii unde stăteau Arnotenii nu trebuie să pară ciudat: timp de o lună cât am fost de la ei nelipsit, nu mi sa întâmplat nici să intru nici să ies decât prin fundul fără uluci al curţii care răspundea pe cheul drept al Dâmboviţei, ceva mai sus de Mihaivodă. Era mai aproape şi nu mă vedea nimeni.

Păstrez de întâia mea vizită o amintire neplăcută. Am trăit atunci un ceas de răfuială cu mine însumi în care singur miam deplâns încanaliarea. Doamne, cu ce lume mam adunat în acea seară, strângerea a ce mâini a trebuit să îndur! Amară, mustrarea de odinioară a lui Paşadia îmi răsuna, neiertătoare, în urechi. Seară tristă, chiar dacă nar fi fost decât plictiseala; lui Pirgu îi pierise tot hazul, făcea acum pe "directorul", înjgheba mesele de joc, trăgea locurile. Pe Paşadia îl băgă întrun pocher, pe Pantazi întrun drumdefier, amândoi cu câte o femeie la dreapta şi la stânga. În tăcerea ce se făcu înainte de prima lovitură, din odăile neluminate ce dădeau în larga încăpere din mijloc se auziră şoapte, râsete înfundate, un suspin.

Socotii momentul potrivit so şterg englezeşte; tot naveau să mă mai prindă a doua oară. Mă credeam scăpat când, în uşă, mă pomenii faţă în faţă cu "sufletul maichii", cocoana Masinca Drângeanu.

- Fugi ca să nu mă conduci pe mine acasă, îmi zise întinzându-mi mânuşiţa înmănuşată cu palma în sus ca să io pot săruta în ochiul rămas gol deasupra încheieturii. Nu mă mai iubeşti...

- Vă dau voie, coniţa mea, o întrerupsei, să mă credeţi capabil de toate

nelegiuirile, de asta însă nu! Şi nu era din partemi o măgulire deşartă; sar fi putut oare să nu te înnebuneşti după ea? - şi nu de frumoasă ce rămăsese în pofida vârstei pe care o înşela după cum îşi înşelase cei doi bărbaţi cu cununie şi nu mai ştia câţi fără, dar pentru că avea un "vino-încoace" căruia nu era chip să te împotriveşti şi dichisurile toate, şi tabieturile, şi ochiadele. Mă răzgândii fireşte de plecare şi fui martor la o primire neobişnuit de călduroasă chiar pentru ţara românească. Stăpâna casei şi fetele amândouă se năpustiră pe noua sosită întrecânduse care mai de care so îmbrăţişeze şi so pupe. O întrebau totdeodată, nu pe rând şi fără ai da răgaz să răspunză, cum petrecuse la Nizza de unde se întorsese de curând, o pipăiau, o puricau, se ţineau de dânsa să ia ceva. Cam de silă, "sufletul maichii" se hotărî pentru o cafea şi căzu la învoială pentru un "Cointreau". Refuză însă să intre a patra la un maus şi se aseză cu mine la o măsuţă în faţa unei oglinzi în care se putea vedea tot ce se petrecea în salonul vecin unde se juca.

Ţinu să ştie de ce mă grăbisem să plec - vreun *"rendez-vous"?* Nui tăinuii adevărul. Recunoscu că aveam în parte dreptate: parcă ea se simţea bine alături de Frosa Bojogescu sau de Gore Pirgu; dar ce voiam? - aşa e peste tot unde se joacă şi se trăieşte de pe urma jocului. Mai trebuia să ţiu însă socoteală de asta când aveam în schimb fericirea de ai cunoaşte pe Arnoteni?

Nu vorbea bineînţeles de Maiorică: Maiorică era aşa dobitoc! Totuşi avea şi el ceva: o tărie pe care, oricum, nu se putea să no admiri. Săraclipit, datorvândut, respins de neamuri cari de mult nu mai voiau să ştie de el, ocolit de lumea cumsecade, hulit şi arătat cu degetul, el rămânea netulburat, îşi păstra înfumurarea, ifosele, ţâfna. Nepăsător de tot ce nul atingea chiar pe dânsul, în fiinţa lui, de soţie şi de fete nu se sinchisea câtuşi de puţin; lear fi văzut pierind sub ochii lui, fără să clintească, ar fi purtat bucuros mănuşi croite din pielea lor. Ca vrednice odrasle, fetele nar fi pregetat nici ele săşi facă gentuliţe dintra lui, trainic toval argăsit gata. În schimb nevastăsa se prăpădea încă după el, îl iubea cu dor de jertfă, îl slugărea ca o roabă, dându i îngrijiri peste îngrijiri - o! unele scârboase - îl oblojea, îl sclivisea, deşi ştia bine că "maiorelul" ei, cum îi zicea, mergea la alte femei, femei nu tocmai din lumea mare, de la cari se întorcea fără leţcaie şi uneori mototolit, zgâriat şi cu vânătăi. Aşa i se întâmplase pesemne chiar în ziua aceea: nu juca, făcea zâmbre şişi tot frichinea un ochi deasupra căruia se întrevedea un cucui zdravăn. Îl priveam în oglinda aplecată, stârpitură băţoasă, dând târcoale meselor de joc cu umbletul său ţăcănit, săltânduse din călcâie şi înălţânduşi deasupra umerilor chibiţilor scăfârlia scofâlcită şi smochinită de ţigan bătrân, îl priveam, căutându i zadarnic vreo urmă de asemănare cu ofiţeraşul încârlionţat dintro fotografie îngălbenită de pe măsuţă, frumuşel şi firav aşa cum era pe vremea când îl trecuse pe răboj cu însemnarea *"piccolo ma simpatico"* frizerul Coriolan. Hotărât, nesimţirea îi pria tot atât de puţin lui cât o seca pe durdulia sa jumătate amorul. Încă tânără la faţă, învoaltă şi spelbă, ea îşi plimba voioasă printre mosafiri maldărul de carne fleşcăită, legănânduşi sânii căzuţi şi coapsele dolofane, glumea, râdea, avea pentru fiecare o vorbă şi un zâmbet. Mi se păruse totuşi că se întrezărea la dânsa o mâhnire ascunsă pe care mă grăbii să o pun pe socoteala necredinţei soţului şi a desfrâului fetelor. Masinca nu mă lăsă să mă înşel: Elvira nu fusese străină de căderea fiicelor sale; cât despre partea infidelităţii, cu toată dragostea, nu se lăsa nici ea mai pe jos, era întotdeauna *"en carte"* cu Maiorică, îi da chiar puncte înainte. Dacă era nemulţumită, pricina trebuia căutată

aiurea. La Arnoteni, în casă, se întâmpla să fie zile fără pâine, fără ceartă însă nu, şi, să se fi mărginit numai la atâta, nu ar fi fost nimic, dar fetele se încăierau şi se păruiau în lege, aruncau una întralta cu ce le venea la îndemână, se zgâriau, se muşcau, îşi rupeau ce aveau pe ele şi apoi tăbărau pe mama lor amândouă, o snopeau în bătăi. La ţipetele ei săreau vecinii sau trecătorii so scape. Dar Maiorică?... Maiorică, "pârciul" - aşal porecliseră ele - nu se băga, sta departe, numai dacă vedea că se îngroaşe gluma da fuga afară şi cu glasul lui fonfăit chema "mpoliţia". Era păţit săracul: odată, de 10 mai, când se îmbrăcase şi el milităreşte să meargă la paradă, sa pomenit decorat de sus până jos cu nişte chiftele marinate. Timp de un an cât Arnotenii stătuseră la dânsa cu chirie - cu chirie vorba venea - Masinca nu avusese nevoie să mai meargă la teatru şi adesea nu ştiuse ce trebuise, să râză ori să plângă?! A! fetele erau ceva nemaipomenit, ceva de spaimă.

Cea mare mai ales, Mima. Una care se grăbise să facă să se vorbească de dânsa. Avea numai cincisprezece ani când, la Galaţi, unde tatăsău era în garnizoana, sucise în acelaşi timp capul a doi tineri, nişte guguştiuci amândoi. Tot punândule iubirea la încercare, unuia, copil de oameni avuţi şi singur la părinţi, ia cerut să fure de la mama lui nişte giuvaiericale, pe celălalt, casier la un toptangiu, la împins la cheltuieli peste puterile lui şi, ghiceam, dobitocul băgase mâna în tejghea. Lucrurile nau întârziat să se dea pe faţă şi băiatul de familie, de ruşine, şia zburat creierii, iar băiatul de prăvălie a înfundat un an puşcăria. Această istorie avusese urmări triste numai pentru alţii, astfel bietul Maiorică îşi văzuse în sfârşit retezat slabul fir cel mai ţinea în oştire; vinovata rămânea mândră de isprava ei şi cu tot dreptul de a fi mulţumită, deoarece îi datora în cea mai mare parte căutarea ce avea la bărbaţi, de la cari însă nu ştia să tragă foloase, izbutind numai aşi face de cap, nu a se şi căpătui. Binevoitoarele încercări ale Masinchii de a o îndruma fuseseră zadarnice: Mima nu era de şcoala păstoriţei care aruncă mărul şi apoi fuge să se pituleze după sălcii, şcoala străveche şi pururi nouă a cochetăriei; pentru dânsa fermecul vălurilor ce cad, ucigător de încet, unul câte unul toate, afară de cel din urmă, lucrătura în foi de viţă şi acele mici jocuri de aţâţare şi de ispitire, atât de răsuflate şi totuşi nedând niciodată greş, erau numai mofturi şi fasoane de curcă beată. Bătăioasă şi pornită, iera destul să vază un bărbat ca să necheze şi săi sară de gât, şi când i se întâmpla să dea peste vreunul mai tare de îngeri care să nu fugă speriat, dacă era om întreg, navea de ce să se mai apropie de ea şi a doua oară. Şi Masinca găsea lesne mijlocul de ami destăinui în felul cel mai cuviincios, cum, printro crudă batjocură a soartei, fata aceasta mare şi bine făcută, chiar cam din topor, nu era femeie desăvârşită: un oarecare cusur de croială din născare înlătura la dânsa putinţa împreunării sănătoase şi depline şi tălmăcea poate pătimaşa ei aplecare la legături împotriva firei ce o făceau săşi piarză şi puţina judecată de care se bucura; când avea cârlig la vreuna, nuşi cruţa nici neajunsuri, nici umilinţe, ba ceva mai mult: ea, atât de zgârcită, nu se da în lături de la cheltuială, o plimba cu muscalul, îi cumpăra ciorapi de mătase, sticle de parfum; cu Raşelica Nachmansohn tocase vara trecută, întro lună, patru mii de lei, bani şterpeliţi de la unul Haralambescu când adormise la ea beat. Mărturisea ea singură; săi fi vorbit de ruşine, tear fi întrebat cu ce se mănâncă; seara se dezbrăca întradins cu perdelele ridicate şi popii, când venea cu botezul, îi ieşea înainte în pielea goală. Ei, dar ce mai vorbă; aşa cum era, cu toate cususurile, rea de gură, rea de muscă, rea de plată, pălăvatică şi haihuie, spunândule şi făcândule toate pe dos şi deandăratele

şi, mai înainte de orice, primejdioasă, în stare să te bage în belea, Mima avea hazul ei, era simpatică, ceea ce nu se putea zice şi despre sorăsa mai mică, Tita, care, tembelă şi toantă pe cât era ea de dezgheţată şi de vioaie, în afară de destrăbălare, de minciuni şi de răutate nu avea comun cu dânsa decât murdăria - ah! era greu de închipuit şi mai greu de spus în ce hal erau: la un anume timp, pe călduri mai ales, nu te puteai apropia de ele de miros; mânjeau locul unde stăteau. Dintro boală din copilărie, Tita rămăsese cam înapoiată şi un început timpuriu de surzenie îi oţeţise şi mai mult firea vrăjmaşă şi posacă; de salcie ce era ajunsese să fie ocolită şi unii jucători se plângeau că le face ursuzluc. Şi, deşi nici ei nu i se întâmpla să zică vreunui muşteriu: "nu"! îşi da poalele peste cap numai la întuneric; pe faţă, în lume, avea o purtare aproape aleasă, pe care, desigur, no învăţase de la vistavoii ce le crescuseră; niciodată nai fi văzuto întinzânduse sau zbenguinduse, nici auzito vorbind porcării şi înjurând ca pe cealaltă. Dar unde neasemănarea mergea aşa departe că atingea marginile prăpăstiei între două stirpe era la înfăţişare şi la chip. Lătăreaţă, lăbărţată şi lapoşă, vădit supusă la o apropiată îngrăşare, Mima era cârnă, cu ochi verzui mici sub sprâncenile drepte îmbinate şi cu fruntea mâncată de un păr castaniu nesupus şi stufos, pe când Tita, măruntă şi şuie, cu încheieturi gingaş strunguite la mâini şi picioare mici, purta înfipt între umerii înguşti un cap de ctitoreasă din veacul fanariot, cu ochii căprui şi codaţi, cu nas coroiat şi lung, cu buze subţiri şi tivite. Aveau totuşi ceva la fel: glasul, a cărui frumuseţe mă izbise. De un alt timbru al fiecăreia, deopotrivă însă fluid şi limpede, cântând cuvintele, el evoca un lin murmur de ape îngânat cu şoapta vântului în frunzişuri şi poate că fermecul lui nu a fost străin de mila cu care am ascultat acele triste lucruri. Odată mai mult aveam în carne şi oase dovada de ce greu păcat se încarcă, în becisnicia lor, vechile neamuri căzute, nehotărânduse a se stârpi, cu dinadinsul, ele singure pe calea malthusiană. Câte umilinţe şi câtă durere nu şiar putea astfel cruţa.

Ca duioşie, plecarea "sufletului maichii" nu avu nimic de pismuit venirei. Cu lacrimi în ochi, maioreasa mă asigură că aşa o prietenă a doua nu găseai în viaţă. Îmi veni săi spun că ar fi fost şi de prisos. Dar când Masinca fu dincolo de prag şi eu încă înăuntru, cineva mă trase pe la spate de mânecă. Era Mima. Arătându-mi ştrengăreşte tovarăşa de drum, făcu repede cu degetul cel mijlociu un gest mult prea elocvent şi o tuli apoi întrun hohot de râs.

Ieşind în curte, putui să constat că la Arnoteni până şi casa unde stăteau părea deşucheată. Unui vechi trup de clădire pătrat şi cu un singur rând i se înnădise mai târziu, în dos, pieziş, o coadă deşirată şi îngustă cu două caturi, rămasă netencuită şi fără geamuri la şubredul pridvor care o încingea sus de la un capăt la altul şi da într-un soi de turn de scânduri cârpit cu tinichele ce adăpostea scara. Dărăpănătura aceasta, care ziua ar fi trecut nebăgată în seamă, dobândea, în bătaia lunii, ceva tainic şi mă oprisem tocmai so privesc când tresării deodată înfiorat. Se auzea de acolo prelunginduse lugubru în urlet, un lătrat ce nu semăna a fi de câine.

- Au aduso iar pe bătrâna - zise Masinca - mama maiorului.

Săraca, nu se mai îndura so ia Dumnezeu. Nici nu se mai ştia de când îşi pierduse minţile. Şi so fi lăsat barem în pace, să no tot fi vânturat de colo până colo. Fata ei, bogata prinţesă Canta, din Moldova, soră vitregă cu maiorul, când o da în

seama acestuia, de care se lepădase întotdeauna, cândio lua; de ce? - rămânea de ghicit; parcă prinţesa era vreo zdravănă la cap cu muzicanţii ei. Maiorică atâta aştepta: să se pomenească cu maicăsa peşcheş; ar fi dat şi acatiste şi nu că îi era dor - el nici nu o cunoscuse - dar îi mai picau câteva luni ceva parale - plătea prinţesa - şi nenorocita nu era o povară: locul nul încura şi nu trebuia păzită, pentru că nu făcea nici un rău, adică nu făcea nimic, nu scotea o vorbă, nu se mişca, sta ghemuită ca o momâie în fundul patului, întrun colţ; numai în nopţile cu lună, chiar dacă perdelele erau lăsate, se da jos, umbla dea buşele şi lătra cum o auzisem. Şi să fi dat mult să nu o vezi... o iazmă.

Mai trăia dar, uitată, vestita Sultana Negoianu; ca întro altă întrupare, iscată de vreun blestem, fusese osândită săşi supravieţuiască falnica amazonă ce, în puţini ani, izbutise, şi nu era pe atunci tocmai lesne, să înspăimânte cu luxuria principatele încă neunite. Îi cunoşteam trecutul, mă îmbiase al cerceta enigma tulburătorului ei surâs din portrete - furtunosul trecut ce făcuse de grea ocară numele marelui neam din care rămăsese singura şi cea din urmă - îl cercetasem parcăt aş fi ştiut că avea sămi vie prilejul săl scriu. Ea fusese crescută la Geneva şi la Paris de unde se întorsese în ţară la vârsta de şaisprezece ani cu mode şi apucături ce uimiseră şi făcuseră să se murmure. Impunătoarea sa zestre hotărâse pe marele vornic Barbu Arnoteanu să închidă asuprale ochii şi săi ceară mâna. Fu o căsnicie zbuciumată şi scurtă; lăuză încă după un băiat care avea să fie Maiorică, dânsa fugise cu un oarecine în Moldova unde, precum Bucureştii, o admirase şi Iaşii, unduind neobosită în baluri sau trecând semeaţă în goana calului urmată de un stol de adoratori. Ca săşi înduplece soţul părăsit să consimtă la despărţenie, îi dăruise două moşii şi se măritase apoi cu fostul mare logofăt Iordachi Canta, cneaz rus şi candidat nefericit la domnia Moldovei; unire şi mai puţin menită să dăinuiască: traiul cu un soţ zuliar şi cărpănos în sălbatica singurătate a palatului de la Pandina, pierdut între codri bătrâni pe malul Prutului, nu putea avea nimic încântător pentru zvăpăiata Sultana care, îndată după venirea pe lume a unei fetiţe, Pulcheria, plecase, pe furiş şi fără gând de întoarcere, înapoi la Bucureşti. Cu preţul a două alte moşii se văzuse iarăşi de capul ei pe care, de atunci, nu mai voise săl lege. Şi trăise. Tot atât de darnică de trupul cât de avutul ei, ca în furia mistuitoare a unei turbe, făcuse să se dea în el iama, împărăteşte, şi tot şi încă nesătulă şil spurcase până şi cu dulăii. Mă mărginesc la a însemna potriveala dintre această patimă şi de altmintreli nu prea rara ei nebunie ce nu întârziase să izbucnească. Întro dimineaţă de toamnă din 1857, fusese găsită rătăcind despletită şi despoiată la Herăstrău, pe malul lacului. A! da, eram silit să recunosc: spunându-mi că dacă voiam subiect de roman să fi mers la adevăraţii Arnoteni, Pirgu nu mă amăgise.

Fu cel dintâi pe care îl întâlnii după acea seară. Pe bulevard, în faţa Eforiei, îmi aţinea calea. Îşi întinsese mâinile lipite una peste alta, amândouă cu dosul palmei în sus, mişcând încet policarii rămaşi în afară.

- La mai mare, solzoşia ta, se închină cu temenele, al nostru eşti. Umbli săţi laşi lapţii cu folos. Bre, cum te mai înfigeai în undiţă la Masinca, o luaşi pe coarda razachie, cu sacâz dulce, uşor. Ce pramatie; faci pe cocoşu, cotoi mare dumneata. Ei, dar ai de învăţat încă multe; eşti junic; ca să le fii pe plac maimuţelor trebuie să fii

porc, şi cu şoriciul gros. Şi mai ales nu târnosi mangalul că te usuci; de ţia mirosit cumva a pagubă, împinge măgarul mai departe; ştii vorba: malac să fie, că broaşte... Dacă vezi însă că ridică coada, nu te pierde, iao înainte oblu, berbeceşte, că până de iarnă să te văz crap îmblănit.

- Asta, îi zisei, e drept mulţumire că team făcut săţi vezi visul cu ochii, mergând la Arnoteni.

- După ce mai purtat şase luni cu zăhărelul. Şi dacă aţi mers, de partea cui a fost câştigul, a mea ori a dumneavoastră? Slavă Domnului, ai plecat cu damă şi căzăturile sau umplut; Pantazi, de când la făcut măsa nu sa văzut cu atâţia bani. Dar nare a face; fiecare cu norocul lui şi al dumitale e mai grozav decât toate, îţi pune Dumnezeu mâna în cap.

Nepăsarea cu care îl ascultam nu îl descurajă:

- E cineva care te place lucru mare, cineva nu de nasul dumitale. Ce a văzut la dumneata, dracul ştie. Vrea cu orice preţ săi fac vorba.

Nu fui curios. Îl asigurai numai că nu ţineam de loc să sporesc cu unul numărul intelectualilor ce abuzau de gentileţea doctorului Nicu.

- A! rânji, degeaba te păzeşti, de aia nu scapi. Cade când nu te aştepţi, pe drum de seară, cu scârbă în casă, la aşternut. Nu trebuie să se împlinească oare scripturile: "şi se va pogorî în chip de papagal"?

De ce teai speria însă prosteşte? După chibzuita mea părere e chiar mai bine săl ai cât mai devreme; teai căutat cinstit, adio grijă: nu se ia de două ori. Şiţi dai drumul. Ai sămi spui de ailaltă, ştiu, dar e leac; şi iar aşa să te jinduieşti pentru toate nimicurile de tot ce e mai dulce pe lume, cu ce te mai alegi din viaţă?

- Ai toată dreptatea, recunoscui. La revedere.

- Ce te zoreşti aşa; teaşteaptă Masinca?

- Mai târziu; acum caut pe Paşadia şi pe Pantazi.

Nu minţeam: de trei zile se făcuseră nevăzuţi. De Paşadia nu mă mira, plecase poate la munte; dar Pantazi?

- Păi, dacă vrei săi găseşti, zise Gore, hai cu mine.

- Unde?

- Ei bravo, mai întrebi? la Arnoteni, adevăraţii Arnoteni.

Surprinzător îmi păru nu lucrul în sine, ci amănuntul că acela care ţinuse şi încă morţiş să se întoarcă acolo fusese Pantazi. Ce îl putuse oare atrage? De joc nici nu mai încăpea vorba; nu era jucător şi să fi fost chiar, ce ar fi însemnat acel joc păduchios pentru uriaşele sale mijloace? Femeile? Dar în nouă luni de când, împrietenindune, trăisem aşa aproape unul de altul, nui cunoscusem nici o legătură, vreun capriciu cât de trecător - aşa că, venind odată vorba despre acele păpuşi ce, zicese, ar ţine loc corăbierilor de neveste în îndelungatele călătorii, cum mă asigurase că această scârboasă rătăcire nu era un basm: se găseau gata sau se făceau pe porunceală; cu asemănarea voită, cele lucrate în Olanda, scumpe, tinzând la plăsmuirea desăvârşită a făpturii fireşti; fără voie mă gândisem că şi dânsul ascundea poate, în vreunul din încăpătoarele cufere îngrămădite în odaiai de culcare, una care să fi întruchipat leită pe necredincioasa şi neuitata sa Wanda. Şi dacă nici femeile, atunci altceva ce îl făcea să lase la dânsul să se vestejească în singurătate întâiele flori de Bucureşti? A rămas pentru mine necunoscută momeala în care fatalitatea sa îmbrăcat în împrejurarea aceasta ca săşi atingă ţelul.

Întrucât mă priveşte trebuie săi fiu recunoscător. O viaţă lungă nu miar fi ajuns întreagă pentru a pătrunde sufletul omenesc în toată ticăloşia de care e în stare, aşa ca cele cinci săptămâni trăite la Arnoteni. Deschisă vraişte oricând, oricui, casa lor, contopire de ospătărie şi de han, de tripou, de bordel şi de balamuc, era locul de întâlnire al lumei deocheaţilor şi deşucheaţilor timpului: jucătorii şi chefliii de meserie, desdrumaţii, poticniţii şi căzuţii, curăţaţii rămaşi în vânt, chinuiţii de pofta traiului fără muncă şi mai presus de putere, gata de orice ca să şio satisfacă, cei cu mijloace nemărturisite, sau necurate, cei fărădecăpătâi şi cei afară din rândul oamenilor, unii foşti în puşcărie, alţii pe cale să intre, şi apoi femeile, mai respingătoare încă: bătrâne mucigăite la masa verde, somnoroase şi arţăgoase, cu mâinile tremurând pe bani şi pe cărţi, tinere desmăritate cel puţin odată şi de timpuriu borşite de avorturi şi de boale, la pândă după vânat şi ferinduse de chiul şi, între ei şi ele, de tot felul şi schimbătoare întovărăşiri şi nade, dezbinări şi duşmănii. O pâclă râncedă de viţiu apăsa veştejitoare asupra mizeriei decorului - tot ce se vedea acolo, la lumina lipicioasă, cernută prin fustele creţe de hârtie trandafirie de la lămpi, nu numai că era urât şi de soiul cel mai prost, dar ieşit de soare, pătat de igrasie, prăfuit şi afumat, mâncat de carii sau de molii, şchiop sau schilod, ciobit, rupt sau desperecheat - şi mizeria aceasta îl strepezea pe Paşadia şil zbârlea mai mult chiar decât maiorul care, cum îl prindea, îl smintea cu genealogia Arnotenilor, calpă mai sus de Brâncoveanu, printre slugile cărui acel dintâi dovedit istoriceşte se numărase înainte de a fi boierit. Bietul Maiorică până şi în aceasta se arăta tâmpit, căci, dacă ţinea să se laude cu neamurile, iar fi fost atât de lesne cu acela al mamei lui, mare întradevăr şi, pentru Valahia, străvechi, suinduşi spiţa craiovească fără frântură şi fără tăgădă până la mijlocul veacului al cincisprezecelea, din mareban în mareban şi numai cu încuscriri de voievozi. Un tâmpit desigur, dar nobil: el, care fără risipa părinţilor săi ar fi stăpânit, linguşit şi răsfăţat atâtea averi şi ar fi fost, fireşte, cel puţin generalaghiotant regesc şi vicepreşedinte la Jockey şi care, vai! ajunsese ce era, nu avea un cuvânt de părere de rău, de cârtire sau de pismă, purtând - căci era exclus să no simtă - ascunsă, jalea casei sale şi respingând cu acelaşi despreţ obraznic şi batjocura, şi compătimirea. Încolo, bun cu cei mici şi milos, totuşi nu chiar aşa ca soţia lui care, poloneză şi de herb mândru - Leliwa - nu putea privi cu ochi uscaţi nici o suferinţă, gata totdeauna săşi ia bucata de la gură sau haina de pe dânsa ca so dea. Hotărât, punândule în cumpănă bunele şi relele, nici unul din dintrînşii nuşi merita soarta.

Am mers de la început la Arnoteni cu sfială, găsind că mi se da o însemnătate prea nepotrivită cu cheltuiala la care aş fi putut face faţă. Bănuiala că aceasta se datora vreunei minciuni scornite pe socoteala mea de Pirgu se adeveri: spusese că Paşadia şi Pantazi ţineau la mine lucru mare, unul fiindumi unchi, celălalt naş. Cum nu mar fi primit dar cu braţele deschise ai casei toţi şi nu mar fi alintat care mai de care - de când cu venirea noastră nu începuse să se reverse acolo o şuviţă din Pactol? De data asta, maiorul nici nu băgase de seamă că mamăsa îi fusese iarăşi luată şi pornită la Moldova. Nu ştiu cum am făcut de nam apucat so văd şi eu şi mia părut rău. Păgubaş nu rămâneam totuşi. Mai era acolo o altă fiinţă deopotrivă ciudată, cu toată vârstai fragedă.

O fetiţă care îmi reamintea vrejurile spelbe şi lungi de ţelină crescute în nisip la

întuneric, o fetiţă mută. Mută fiindcă era surdă? - dar atunci avea un alt simţ înlocuitor al auzului, deoarece se neliniştea la cel mai uşor zgomot, întorcânduse întrebătoare spre locul de unde venea. Semăna uimitor cu acea mică dar deşirată prinţesă de Prusia care, întruchipată în ceară, zâmbeşte, din dulapul ei de geamuri, de după o uşă la Monbijou; acelaşi chip bătrânicios şi searbăd, aceleaşi trăsături ascuţite, aceiaşi ochi răi. Singuratică, nedeprinsă cu oamenii, fugea dacă voiai so atingi şi se ascundea. Întrebându-l pe Pirgu ce era cu ea, mia spus că, în felul lui Lot, pesemne, Maiorică o făcuse cu una din fete la beţie. Fără a merge cu presupunerea aşa departe, îmi dase şi mie în gând că era cu putinţă să se fi aflat câtăva vreme sub acelaşi acoperiş strănepoata cu străbunica. Nu mult după luarea bătrânei nu sa mai văzut nici fetiţa.

Preaosebita stimă de care mă bucuram la Arnoteni nu mă scutea de dajdia în natură către Mima; de aceea întrebuinţam şi eu tot soiul de tertipuri, unele cusute cu aţă albă, ca să capăt păsuiri. Întro dupăamiazi, întâmplânduse să ramânem singuri, ea şi cu mine, am crezut că mi se înfundase.

Ma poftit la ea în odaie, unde, ca şi cum ar fi fost să se îmbăieze, se despoie de tot puţinul ce avea pe dânsa. Mă aşteptai să mă puie să fac la fel, dar se mărgini să mă întrebe, în treacăt, dacă o găseam bine. Şi, cu îndemânare, iute, îşi răsuci părul, se potrivi, niţel alb ici, ceva roşu colo, se îmbrăcă din cap pânăn picioare. Numi venea să cred că şlampăta lăiaţă de adineaori era aceeaşi cu pupuica spilcuită pe care o duceam peste un sfert de ceas la braţ pe stradă. Aşa era: acasă, în tricou soios dea dreptul pe piele, cu fusta zdrenţuită întrun peş şi fără ciorapi în papuci de pâslă, şi când ieşea în oraş - rar - frumos gătită, puţin cam băieţeşte, cu mănuşi întotdeauna proaspete, cu pantofi de lac neatinşi pe ciorapul bine tras şi numai în trăsură, trăsura cea mai bună ce se putea găsi.

Cu mine o luă însă pe jos, încet, cu ocoluri vădite, vorbind, vorbind numai ea, descusut şi deslânat, sărind de la una la alta, încurcându-le pe toate, nespunând nimic. Ajunserăm astfel până în faţa casei lui Paşadia ce, în amurg, părea luminată fantastic pe dinăuntru. O privi îndelung, se interesă de împărţeala ei în amănunţime, de mobile, de slugi, punându-mi o sumă de întrebări al căror rost nul pricepui decât după ce veni la cea din urmă, aceea uluitoare: credeam eu că avea să-mi fie mătuşă? Pusese ochii pe Paşadia, era omul care îi trebuia ei, voia să-l ia de bărbat...

Să fi fost prieteni atunci, ca pe urmă, iaş fi spus neted să-şi ia gândul. Îl cunoşteam pe Paşadia după cum ajunsesem al cunoaşte şi pe Pantazi; întrunul cuvântul cel din urmă îl avea un snob feroce, înzăuat în prejudecăţile cele mai copilăreşti, iar în celălalt se da pe faţă, la trebuinţă, un om de afaceri tot aşa mehenghi ca unchiul cămătar şi contracciu şi un procedurist nu mai puţin de temut ca învăţatul său părinte. Nu, o dată cu capul, Paşadia nu sar fi învoit a face un atare pas şi apoi, deosebit de aceasta, Mima nui plăcea, o găsea plicticoasă, obositoare, el avea simpatie pentru Tita a cărei fire se potrivea cu a lui: nu semăna şi dânsa cu una din acele păsări de pradă dârje ce rănite de moarte, cu aripele frânte, îşi adună puterile cele din urmă ca să se mai năpustească odată asupra duşmanului biruitor? Am împărtăşit şi eu câtva părerea lui Paşadia despre Mima, curând am găsito însă nedreaptă; era o bolnavă firească, o rătăcită, mai murdară, mai rea, mai primejdioasă

poate chiar decât cum o încondeiase Masinca, plăcută totuşi şi apropiată, ispititoare şi dulce ca păcatul însuşi, mlădioasă şi vie ca văpaia şi ca unda. Aci abătută la deznădejde, aci de cea mai nebunească veselie, când o credeai mai stâlcită, deodată, pe neaşteptate, pâlpâia întrînsa, înălţător, ceva mult semeţ şi liber; schimbăcioasă chiar la înfăţişare: uneori ruptă de la şale, gălbejită, cu ochii tăiaţi şi stinşi şi numaidecât apoi dreaptă, rumenă şi fragedă, cu buzele umede, cu privirea înrourată, arătând la fiecare dată alta şi până şi nenorocita sa meteahnă îi da un farmec mai mult, dânsa rămânând pururi dorită şi niciodată posedată, asemenea acelor aburoase zâne, fiice ale văzduhului şi ale apelor, ce nu puteau fi îmbrăţişate de muritori. A, nu! prea scump nu plătiseră cei doi nemernici, unul cu cinstea şi altul cu viaţa, fericirea de a o cunoaşte...

ASFINŢITUL CRAILOR

(continuare)

...şi cerea stăruitor sprijinul meu ca săşi ducă scopul la îndeplinire.

Îi făgăduii sămi dau toată osteneala, dar o prevenii totodată că acela care avea asupra lui Paşadia înrâurirea hotărâtoare nu eram eu, ci Pirgu. O văzui strâmbând din nas sub reţeaua albastră cu bobiţe... Ştiam că între dânsa şi Gore fusese ceva din care mulţumit de celălalt nu rămăsese nici unul. În faţă se arătau prietenii cei mai buni, când se vedeau ea îi juca înainte cântându-i: "nenea Gore om frumos şi călare şi pe jos" şi el, cu mâna pe piept, numai în ploconeli, chemându-o: "Domniţă, Măriata, Luminăţie", îi spunea că se aşterne la picioarele ei covor şi i se vinde rob cu zapis ca la osmanlâi; în spate ea din puşlama şi din pezevenghi nul scotea, dorindu-i să ajungă la balamuc sau la ocnă, iar el o înjura cu foc, făcându-o putoare, paparudă, paceaură şi se ruga la Dumnezeu să nul şontorageascâ de picioare până nu va apuca să joace o dată măcar tontoroiul pe mormântul ei.

- Ei, încheie Mima, la urma urmei, dacă trebuie, am să mă iau bine şi cu Pirgu.

Iar fi fost deocamdată greu pentru că Gore nu mai da pe la Arnoteni. Îşi limpezise în chipul cel mai fericit partea de moştenire, vânzându-o cu un preţ aproape îndoit decât spera unui cumnat, şi aceasta adusese în viaţa lui o schimbare adâncă. Intrase în anul maimuţelor, ceea ce se cam putea spune şi, despre mine care, de unde mai înainte îl ocoleam cu grijă, ajunsesem să mă ţiu după el.

Era teatru. Cum ne întâlneam, făceam pe grăbitul. Mă întreba încotro şi unde, şi răpunsul era întotdeauna acelaşi: "La Arnoteni, adevăraţii Arnoteni".

Se supăra: "O ţii aşa ca gaia maţu, la gard am prinso, la gard am legato. *Vous devenez agaçant avec vos Arnoteano;* mai dăi... *Voyons, il faut etre serieux".* În afară de înjurăturile româneşti neaoşe, a căror deprindere îi rămăsese scumpă, nu mai vorbea decât franţuzeşte şi cât mai tare, ca săl audă toată lumea. Pe stradă, când vedeam că se apropie vreo cocoană, eu o ştergeam pe partea cealaltă; dacă o şi cunoşteam, intram prin ganguri, prin curţi. Iar el, făcându-i loc să treacă, striga cât îl lua gura: *"Regardez, mon cher, quelle jolie femme, comme elle est jolie, elle est jolie comme tout!".* După ce se îndepărta cocoana, veneam îndărăt. Mă primea indignat:

"Mais, mon pauvre ami, ne soyez pas idiot; vous etes bete comme vos pieds!". Mă lăsa şi el şi o lua înainte, crăcănânduse, după câţiva paşi se oprea, îşi punea monoclul, se făcea că măsoară din vârful bastonului ceva sus pe case, apoi se întorcea către mine, pufuind şi dând din umeri: *"Mais voyons, voyons".* Urma o nelipsită raita prin prăvălii, ca să tocmească mobile pentru casa ce avea de gând săşi clădească în stil românesc, şi pe la târgul păduchilor, după icoane; le aduna pe toate câte le găsea; în câteva zile un perete al odăiţei de hotel unde se mutase, pe calea Victoriei, se acoperise de sus până jos de preciste scâlciate şi de sfrijiţi, între alţii un Sfânt Haralambie de neuitat, măsliniu, fioros şi cu ciuma în lanţuri, sub picioare. Dar aceasta nu era nimic pe lângă altceva care, dacă aş fi ţinut la dânsul, ar fi trebuit să mă îngrijoreze, ceva de necrezut şi totuşi: Pirgu cumpăra carţi. Întâlnindul odată cu patru volume frumuşel legate la subţioară, e lesne de închipuit capul meu când am citit pe scoarţe numele Montaigne.

- Ce ţia venit, am exclamat, să iei pe Montaigne?!

- Ei, îmi zise, cu un zâmbet înduioşat, oricum, Montaigne e drăguţ, are părţile lui. În felul acesta îşi da părerea în toate discuţiile dintre noii săi prieteni, avocaţi cu renume sau profesori universitari, oameni în urcare şi de viitor; pe cei vechi de breasla lui nui mai băga în seamă, se făcea că nici nui cunoaşte şi era pentru mine o neasemuită petrecere să merg în localul unde, spre miezul nopţii, Pirgu lua o fină gustare, fiindcă, veniţi întradins jur împrejur la mese, toţi stricaţii, toate lichelele Bucureştilor stăteau ciorchină.

- Cine o fi ăla, frate? se întrebau unii pe alţii.

- E englez, îşi răspundeau, puteţi săl şi înjuraţi, nu înţelege. Şil înjurau, şi de la uşă şi de după stâlpi şi de sub mese se auzea strigânduse: "Gore, Gorică!" Dar el, nepăsător, ca şi cum nu de dânsul ar fi fost vorba, mânca şi bea şi aprindea ţigări scumpe cu atâta mai mare poftă cu cât adesea era din paralele lor. Deşi se învârtise de cărţi de intrare la două cluburi mari, Pirgu mergea zilnic la tripoul său de baştină ca să se grozăvească cu banii - îi ţinea toţi la el - şi să se dea la Paşadia cu care era certat, săl ia de sus. Tot hârţuinduse astfel, se întâmplă ca acesta săi câştige odată o sumă bunicică. În loc să plece frumos săşi găsească scumpii amici, viitori miniştri, ca săi audă vorbind despre Bergson şi despre conferinţa de la Haga, Pirgu se încăpăţână săşi scoată paguba. Întărâtat de răceala tăioasă a lui Paşadia, de rânjetele şi de mârâielile usturătoare ale celor pe cari îi jicnise, se tulbură, jucă brambura şi pierdu, pierdu tot - o avere. Înainte de zori, Paşadia, care luase grosul, se retrăgea, lăsându-l în seama tinichelelor săl scuture şi de fărâmituri. Când, mai întors pe dos decât însăşi buzunarele sale, intră dimineaţa acasă, îi căşună pe Sfântul Haralambie pe care, învinuindul că ia făcut ursuzluc, îl smulse din cui şil aruncă pe fereastră în curtea dinăuntru a hotelului. Dacă sa crezut cumva că sa mai înfăptuit în veacul nostru păcătos minunea unei icoane căzute din cer, nu ştiu, se întâmplă însă alta la care mărturisesc că nu mă aşteptam, mia fost chiar ciudă; nu miaş fi închipuit ca un calic ca dânsul să aibă droturi aşa mlădioase şi tari. Nu mai târziu de seara următoare, împăcat cu Paşadia dacă nu şi cu soarta şi senin, Gore se înfiinţa iarăşi, gata de luptă, la Arnoteni.

Mergând întro zi acolo cu Pantazi, către amiazi, dădeam de o tânără, nouă necunoscută, care, cu un picior gol pe un scaun, dregea, cântând încet, un ciorap. La

intrarea noastră, ridicând capul, roşi până în albul ochilor. Văzui atunci pe Pantazi, palid ca un mort, dăcânduşi mâna la inimă: "Doamne, îl auzii, şoptind, cum îi seamănă!"

Făceam astfel cunoştinţa "duduii" Ilinca Arnoteanu. Ştiam că mai era o fată, cea mai mică, pe care o luase din leagăn să o crească o soră a maioresei, de la Piatra-Neamţ, văduvă cu dare de mână şi fără copii. Cei şaisprezece ani ai Ilincăi se depănaseră alintaţi în pacea acelui romantic ţinut cu zări tainice ce trebuise să le fi amintit bunilor cavaleri de la cari i se trage numirea, dulcea lor Suabie. Porecla de "nemţoaică" ce Mima îi dase acestei surori "noi" i se potrivea nu numai din pricina locului de unde venea, dar şi a înfăţişării. Blajinul soare moldovenesc îi cruţase poleiala stinsă a cosiţelor şi albeaţa sidefie a pielei, aproape nefireşti amândouă; goală, cred că sar fi văzut luminoasă în întuneric. Părinţii erau cum nu se putea mai mândri de dânsa; Elvira nu înceta săi tot laude frumuseţea şi Maiorică sârguinţa; nesilită, neîndemnată măcar, Ilinca fusese întotdeauna premianta întâia şi se pregătea să treacă două clase întrun an - nu degeaba purta ea numele acelei înţelepte şi învăţate domniţe, străbună, după Negoieni, fiica lui Petraşcuvodă şi apoi cine nu ştia că pana unui Arnoteanu, Enache al doilea, însemnase începutul renaşterii literelor române? Sta întradevăr ziua întreagă cu nasul în carte, tolănită şi ascunzânduşi cu grijă picioarele ca şi cum iar fi fost ruşine că erau aşa mici. Lipsită de vioiciunea vârstei sale, îi era silă de râs şi de glumă, şi în căutătura ei severă, carei înăsprea trăsăturile copilăreşti încă ale feţei, se citea neîngăduinţă pentru cele ce vedea petrecânduse în jurui.

Primisem so ajut săşi revadă câteva "materii" la cari se credea mai slabă. Între timp, mai vorbind şi de unaalta, ma uimit cât de cuminte cap avea, ce sănătos judeca şi limpede. Spunându odată ce rar e să găseşti pe cineva care să înveţe ca dânsa numai de plăcere, îmi observă că ea învăţa cu plăcere, dar de nevoie, ca să aibă o meserie. Cum, dar nu avea să fie bogată? se ştia doar că era singura moştenitoare a mătuşii sale care, mulţumită unei pensii grase, adăoga în fiecare an la capete aproape tot frumosul ei venit. Chiar aşa, dar averea, pe lângă că se poate pierde, nu e o piedică la o meserie; dimpotrivă. - Cu numele ei? - De ce nu? a lucra nu e o ruşine; munca înnobilează. Tocmai, cu numele ei avea săi stea şi mai bine "belferiţă" - asta voia să se facă - avea să fie mai preţuită şi mai respectată; respectată: lucrul la care ţinea mai mult ca la orice. Numele ei, ştia bine ce i se datora şi cei datora: prestigiul lui, viu încă, i se revelase înainte de al cunoaşte. La un examen, un inspector ţanţoş, mirat de răspunsurile micuţei "eleve" Arnoteanu Ilinca, întrebase dacă nu era cumva din neamul "istoric" al Arnotenilor şi aflând că da, îi zisese "duduie" şi găsise pentru dânsa cuvinte măgulitoare, dându de pildă; şi când mergea cu mătuşa ei la doamna Elena Cuza, care le era vecină, de ce aceasta ţinea întotdeauna so aşeze lângă dânsa, la locul de cinste? - pentru că era o "adevărată" Arnoteancă. Da, marele nume de dregători, de cărturari şi de ctitori, ea avea săl poarte cu demnitate; destul se întrecuseră săl păteze surorile ei. A! acele surori, le găsea de jelit, firește, dar mila cei făceau nu o împiedica de a le osândi cu asprime; de ce nu se stăpâniseră şi ele ca dânsa, de ce nu luptaseră împotriva firei? Şi aflam că, în ciuda răcelii ei fade dinafară - un lapte de pasăre la gheaţă - sângele încins al bunicăi vorbise de timpuriu şi într-însa; avusese aprinderi ale simţurilor groaznice, cunoscuse chinul nopţilor crude când biata ei carne se răsucise toată sfârâind de dor, fusese bolnavă, crezuse că

înnebuneşte, dar preferase orice necinstei. Găsind pesemne că mersese prea departe cu destăinuirea, schimbă cu stângăcie vorba şi mă întrebă dacă credeam că avea să treacă amândouă examenele. Cu liniştea mea de zile mari îi răspunsei că nici unul. Înainte de cel dintâi avea să fie măritată şi înainte de al doilea plecată din ţară.

Lucrul se hotărâse. În clipa când, zărindo, Pantazi fusese atât de viu izbit de asemănarea ei cu Wanda de odinioară, vechea lui patimă se redeşteptase. Îndrăgostirea aceasta, unică în felul ei, nu fu treptată, cu încolţit şi dat în pârg; ea izbucni dintro dată pârdalnică, pustiitoare şi Pantazi nici nu încercă măcar să i se împotrivească, se lăsă să meargă cât mai adânc, până la fund, găsind o voluptate în a se aţâţa şi suferi. Tot timpul se gândea la dânsa, vorbea numai de dânsa, mă ruga săi vorbesc de dânsa orice, rău chiar, dar să fie de dânsa. Şi bea. Deşi nu mai mult ca de obicei - ar fi fost şi greu - acum se îmbăta tun şi turtă; a trebuit de vreo două ori săl sui în cârcă la el acasă. Noaptea, târziu, mergea cu mine să dea târcoale, pe furiş, casei Arnotenilor, se apropia tremurând de fereastra odăii undei dormea preaiubita. Ce avea de gând ai spune acesteia, lucruri minunate şi bine aduse, adesea înduioşătoare, mi le spunea mie; pe dânsa o ocolea, când se afla în faţa ei se fâstâcea, îngâna ceva neînţeles şi fugea, fiindui frică şi so privească. Cum însă taina lui nu mio încredinţase decât mie, în învălmăşeala sporindă de la Arnoteni, lucrul trecea nebăgat de seamă. Şi fără îndoială nici nar fi mers mai departe dacă, îndemnat de prietenia cea mai curată pentru amândoi şi convins că le fac cel mai mare bine, nu miaş fi pus eu în cap săi unesc prin căsătorie.

Întro seară, pe trezie, cum se pornise iar sămi îndruge cât de mult o iubeşte, iam spus verde că mă îndoiam. I se părea numai; să fi fost adevărat, era până atunci măcar logodit. Ce aştepta să se dea pe faţă şi săi ceară deschis mâna? Găseam că nu ştia săşi preţuiască norocul de a fi întâlnit din nou întrupat peste mai bine de treizeci de ani visul său de iubire, şi de data asta desăvârşit, întro fiinţă de aceeaşi teapă cu dânsul. Da, dacă ar fi fost ceva serios, o clipă nu sar fi codit săşi pună avuţiile toate la picioarele acestei fermecătoare copile ce răsărise în amurgul lui clară ca luna nouă în acela al soarelui. Şi sar fi gândit, mai înainte de orice, că Ilinca putea să fie, şi în curând chiar, a altuia; cu frumuseţea, numele şi starea ei ar fi rămas parcă multă vreme nemăritată? Auzind acestea, Pantazi, care până atunci mă ascultase ca prostit, mărgininduse a mă îngâna uneori, papagaliceşte, tresări deodată, se reculese. Făcusem săi zbârnâie în suflet coarda geloziei, deşteptasem simţimântul adânc omenesc că e mai puţin dureros să nu ai ceva decât săl aibă altul, femeia mai ales. Pricina Ilincăi era astfel câştigată; a doua zi avui de susţinut faţă de dânsa pe a lui. Dădui asupra prietenului pe larg, cinstit, toate lămuririle, numărai toate avantagiile ce ar fi urmat să rezulte pentru dânsa şi ai săi din măritişul pe care veneam să il propun. Mă asculta cu răceala ei obişnuită dar numi ceru timp de gândit şimi declară că dacă, în ce privea bogăţia lui, spusele mele erau numai pe jumătate adevărate, ea era gata să primească. Consimţământul părinţilor şi al mătuşii fiind ca şi căpătat, nu mai era primejdie de nici o piedică; mă înşelam numai crezând că lucrurile aveau să se petreacă în linişte, fără bucluc, socoteam ca şi cum nar mai fi fost şi Pirgu.

De când se întorsese la Arnoteni parcă dase în el strechia. Se ducea, venea, intra şi ieşea pe toate uşile, sar fi zis că nu era unul singur. Ponţii îi aducea acum cu

ridicata, pe căprării. Şi prinsese mare dragoste de Maiorică pe care nul mai slăbea, îl giugiulea, îl pupa, îi băga limba în gură. Pe înserate plecau împreună şi se întorceau spre miezul nopţii tot asemenea, din ce în ce mai voioşi. Nouă nu ne mai vorbea decât de Maiorică, îl admira; nici nu ne închipuiam noi ce crai era: scosese din minţi o fetişcană de numai de cincisprezece ani, o bombonică - fată mare - şil îndemna pe Pantazi, care apleca ochii şi schimba feţefeţe să nu se lase mai pe jos că doar nul iertase Dumnezeu ca pe Paşadia. Curând Maiorică avu de ispăşit usturător acea lesnicioasă cucerire şi tot Gore, care io rostuise pe deantregul, îl încredinţă îngrijirilor doctorului Nicu.

Dar ca ticăloşie ce mai însemna aceasta pe lângă ce se pusese la cale în taină, la fel ca măritişul Ilincăi şi în acelaşi timp. Îl aflai chiar de la Pirgu, la o spumă de drojdioară, în gura pieţei, întro dimineaţă după chef. Aiura el ori îşi bătea joc de mine? - deoarece asemenea lucruri credeam până atunci că se petreceau numai în foiletoanelefascicole; uitam că suntem la porţile Răsăritului. Considerând femeia ca o simplă marfă şi doar atât, văzuse în Ilinca una de preţ şi se pusese pe treabă, împrejurările fiind de partea lui. Cu toate paralele, multe, ce de la venirea noastră se vânturaseră în casă la Arnoteni, aceştia, pătimaşi de risipă, erau şi mai strâmtoraţi ca înainte, strâmtoraţi grozav, pe când Paşadia, pe care norocul nul mai părăsea la joc o clipă, nu mai ştia ce să facă cu banii. Pirgu socotise că din îmbinarea acestor stări de lucruri putea trage foloase mari şi, cu dibăcia lui codoşească, izbutise să convingă pe Elvira săşi vândă fata, ier pe Paşadia so cumpere, pe un preţ monstruos ca fapta însăşi şi din care avea să ia el partea leului. Acum dam eu de rost plimbării ce se hotărâse să facem, în curând, la mănăstirile din împrejurimile oraşului; la una din ele, de maici, unde aveam să fim găzduiţi noaptea, Ilinca, ameţită, avea să fie lăsată fără apărare pradă lui Paşadia. Ca să zădărnicesc înfăptuirea nemernicului plan era, odată ce ştiam de el, o jucărie şi voiam să fac în aşa fel ca totul să rămâie îngropat în tăcere şi uitare, cum sar fi şi întâmplat dacă, îndată după ce ne despărţisem, Pirgu, întâlnind pe Pantazi, nu i sar fi spovedit şi acestuia ca mie. Am fost recunoscător împrejurărilor cari au făcut să nu fiu de faţă la ceea ce urmă peste câteva ceasuri. La Arnoteni, înainte de masa de la prânz, la care Paşadia fusese tocmai poftit de Pantazi, din salon, unde aceştia rămaseră singuri la aperitiv, se auziră deodată răcnete, buşeli, bufneli, zgomot de lucruri răsturnate şi de sticlă ce se sparge şi cred că se poate închipui fără caznă mutrele făcute de aceia ce alergând acolo văzură pe Paşadia şi pe Pantazi încăibăraţi în chelfăneala cea mai deznădăjduită, trăgânduşi palme, pumni, picioare, rostogolindăse pe jos, când unul deasupra, când celălalt. Şi Pantazi fu omul cel mai ciufulit şi mai hărtănit ce vreodată ceru, cum făcu el atunci, mâna unei fete, chiar nu adevărată Arnoteancă.

Mă încunoştiinţă de acestea toate, aiurit încă, Pirgu, după ce primisem de la cei doi luptători câte un răvăşel; fiecare mă ruga ca, în vederea unei răfuieli cu celălalt pe calea armelor, săi slujesc de martor şi săi găsesc un al doilea. Îmi fu mai uşor decât aş fi crezut să împiedic ieşirea pe teren. Ştiam frica ce, în ciuda ruperii lui de lume, Paşadia avea de părerea acesteia, aşa că, înfăţişându i greaua atingere ce ar fi adus renumelui său de "monsieur" darea în vileag a dedesubtului acelei "afaceri", care numai de "onoare" nu se putea numi, nu dădui greş, cum nu dete nici Ilinca cerând stăruitor, după povaţa mea, ca întâi dar de logodnă renunţarea la duel. Mai mult decât la plictiseala mea, mă gândisem că sar fi putut ca Paşadia să aibă mâna

nenorocită şi săi strice bietei fete tot rostul. Estimp, dânsa scrisese mătuşii din Moldova să vie. În loc de una îi sosiră însă două.

Marea flamură albă şi roşie fusese coborâtă de pe palatul de la Pandina. Cu tacâmul ei, cum spunea, de "dobitoace curate" - un papagal, doi câini şi trei pisici - şi "necurate" - o slujnică franţuzoaică, un fecior italian, un bucătar ţigan şi doi muzicanţi, unul ceh, altul neamţ - prinţesa Pulcheria plecase la Bucureşti. Cu două zile înainte, Dospinescu, bătrânul său vechil, golise patru odăi mari de hotel ca să le umple apoi cu calabalâcul ei de călătorie, luase cu chirie două "Bösendorfer", tocmise un muscal de zi şi unul de noapte.

Răsfăţuri de cocoană mare. Se cuvenea să i se treacă însă cu vederea chiar altele mai vinovate pentru că era şi o mare artistă. Salonul ei muzical de la Paris şi mai ales luminatul sprijin ce găsiseră la dânsa ca începători mulţi dintre aceia, compozitori sau virtuoşi, a căror faimă fusese netăgăduit consacrată în urmă, scăpase numele prinţesei Canta de uitare, îl însemnase la loc de cinste în istoria muzicei din a doua jumătate a veacului trecut.

Era - aflam - prietena cea mai veche a lui Pantazi. În 1863, cneazul Canta, venind la Bucureşti pentru nişte pricini, fusese găzduit câteva luni cu fetiţa lui la domniţa Smaranda, unde boierimea se îmbulzise ca să audă cântând la clavir pe mica Pulcheriţa. De aceeaşi etate cu ***, trăiseră acolo ca o soră cu un frate şii înduioşa pe amândoi amintirea acelei vremi, revăzânduse aşa cum erau atunci: ea răsărită şi negricioasă, îndrăzneaţă şi înfiptă, el bălan şi mărunt, sfios şi plăpând. După plecarea lui din ţară, dânsa rămăsese singura persoană din lumea mare de la noi cu care păstrase legături, îşi scriseseră, se întâlniseră la Milano, la Bayreuth, la Paris. Se simţise dar dator so vestească numaidecât că se hotărâse săi ia nepoata de nevastă.

O întâmpinase la Milcov. Dânsa abial recunoscuse sub noua lui înfăţişare şi găsise minunată istoria schimbării lui de nume. Şi fu nerăbdătoare să cunoască pe Ilinca. Lunga întrevedere a mătuşii cu nepoata aduse ceva cu totul neaşteptat: la despărţire, cucerită, prinţesa, a cărei trecătoare căsnicie tot cu un Canta, dintro altă ramură, fusese stearpă, făgădui solemn Ilincăi că avea so înfieze.

Bucuria cu care primeam această ştire mio strica în parte o alta. Ca săi facă celeilalte mătuşi pe plac, Ilinca se învoise să nu fie nunta în mai, luna Mariei, ceea ce însemna o întârziere de aproape trei săptămâni carel nemulţumea viu pe Pantazi. De câtva timp acesta era tot pe gânduri, neliniştit, tulburat.

Întro seară ţinu să mâncăm la el acasă numai noi doi. Nu fu ca sămi spuie ceva deosebit. Târziu, plecând împreună, ne suirăm întro birjă care părea că se afla întâmplător la colţul străzii, dar carel aştepta; văzui că, fără să fie îndreptat, birjarul ne scoase, pe unde nu ştiu, afară de oraş. Eram obişnuit cu asemenea plimbări; în anul ce trecuse se întâmplase adesea, către toamnă, să ieşim noaptea la câmp ca, de pe vreo movilă, să căutăm pe Fomalhaut la dunga zării. Dar în acea noapte posomorâtă nu erau stele, nici lună, cerul era acoperit întreg şi totuşi se vedea aproape ca ziua, deosebeai tot, copacii păreau chiar luminaţi pe dinăuntru. La o cotitură, Pantazi porunci să oprească şi mă pofti să cobor şi săl urmez. Mai departe se înălţa, căscată toată şi fără acoperiş, o ruină.

- Hanul dracului, zise Pantazi. Sunt numai aici în Ilfov mai multe, toate cu istoriile lor fioroase de tâlhari şi de stafii; în ăsta am făcut odată un chef noaptea, la lumină de masalale.

Băgai de seamă că ne făcusem acum trei; ca din pământ se ivise o ţigancă, o ţigancă bătrână, în zdrenţe. Dupa câteva cuvinte schimbate cu Pantazi în ţigăneşte, se lăsă pe vine şi începu să vrăjească, aruncând bobii pe un taler. Ascultându-i spusele, lui Pantazi faţa i se făcuse ca de ceară iar ochii îi sticleau ca două mărgele albastre. Când ţiganca se ridică, el îi dete un ban de aur şi plecarăm înapoi.

- E ciudat, murmură cu glas stins, din bobi nu se desluşeşte decât un semn de moarte.

Îmi ascunsei indignarea că un om ca dânsul să aibă asemenea eresuri prosteşti. Şi număram câte zile mai erau până la sfârşitul lunii. Pornisem să bag formele de cununie şi avocatul prinţesei da zor celor de înfiare. Nepăsarea crescândă ce Ilinca arăta de acestea toate ajunsese să mă supere tot aşa ca felul său jicnitor de a se purta şi vorbi, şi cu străinii şi cu ai săi, şi o bănuiam că nu era sinceră când, cu zâmbetul bunicii din portrete, îmi spunea că, dacă nimic nu sar îndeplini, pentru ea nar însemna decât un an de şcoală pierdut şi sar întoarce fără părere de rău de altceva la Piatra. Nu voise să primească de la Pantazi nici un giuvaer, zicând că ce putea fi pe lângă cele ale domniţei Smaranda? Ceruse numai săi cumpere un aparat de fotografie. Fu unealta de care soarta ei se sluji ca să se împlinească. Întro dimineaţă, văzând în "faetonul" lăptăresei o fetiţă, parese caraghios îmbrăcată, Ilinca pusese să io aducă so fotografieze. Abia sculată după scarlatină, fetiţa îi trecu boala. La început aşa uşoară că se crezu că avea so facă pe picioare, izbucni deodată cu atâta putere încât cu toţi doctorii din Bucureşti şi cel adus în mare grabă de la Viena, cu tot milionul făgăduit cui va scăpao, Ilinca se stinse.

În dimineaţa morţii ei chiar, prin câteva cuvinte scrise, Pantazi mă rugă să văd eu de înmormântare. Nu ştia cămi cerea ceva mai presus de puterile mele. Îmi trebuia cineva să mă ajute şi nu cunoşteam pe nimeni mai priceput ca Pirgu. Plecai deci săl caut dar nu fu treabă uşoară. Din Duşumea în Vitan, din Geagoga în Obor, schimbând birjă după birjă, iam călcat dea rândul şi de mai multe ori toate culcuşurile, fără ai da de urmă. Din toţi pe cari iam întrebat despre el numai Haralambescu îl văzuse în ajun, seara, la Moşi, beat ca un porc, cu o desculţă borţoasă în luna a noua. Pe la două după prânz renunţai la căutare şi mă hotărâi sămi iau inima în dinţi şi sămi îndeplinesc singur trista misie. Dar înainte, cum nu gustasem nimic de seara trecută şi simţeam că mă ajungea oboseala, intrai la Capşa să mă întremez cu o cafea şi un kirsch. Când acolo de cine să dau cu ochii? de Gore, de Gore Pirgu în fiinţă. Cătrănit şi la faţă ca ficatul, înjura supărat.

- Credeam, îi zisei, ca după succesul de aseară să te găsesc mai mulţumit. Rânji larg:

- A fost "di granda", era să fete pe mine, pe onoarea mea! Şi, în vreme cemi sorbeam cafeaua şi kirschul, îi spusei de ce era vorba. Nu fu nevoie săl rog ca să ia totul asupraşi. Îi dădui mână liberă şi nu avui de ce să mă căiesc. Ilinca fu prohodită domneşte, ca împărătesele de la Bizanţ când a treia zi, cea mai frumoasă de mai, o duserăm la lăcaşul de veci cu toate florile de Bucureşti. Ce mă izbi la acea înmormântare nu fu nici deznădejdea înveninată poate de remuşcare a mătuşii de la Piatra, nici jalea, desigur îndoită, a părinţilor ce o dată cu copila pierdeau şi cea din urmă nădejde de îmbunătăţire a soartei, nici aerul neruşinat de mulţumire al surorilor cari o pismuiseră pe răposată şi o urau după cum şi dânsa le despreţuise - ceea ce mă izbi şi mă îngrijoră totdeodată fu lipsa lui Pantazi. Înainte ca Pirgu săşi fi sfârşit

cuvântarea, mă întorsei în oraş, stăpânit din ce în ce mai mult de gândul că Pantazi îşi făcuse seama. Dar, trecând pe la ferestrele joase ale birtului franţuzesc, prin jaluzelele desfăcute, îl văzui la masa ce i se oprea de obicei în colţul cel mai adăpostit, mâncând şi bând liniştit cu poftă. Şi de atunci nu mai călcă în casă la Arnoteni şi nu mai pomeni de Ilinca niciodată ca şi cum nici nar fi fost...

*

...de trei luni reluasem cu Pantazi traiul de anul trecut, mesele prelungite după miezul nopţii, hoinărelile până dimineaţa prin mahalalele necunoscute, cu uliţe pustii. Frunzişurile sunau acum a toamnă şi erau adânci ca niciodată parcă, şi grele, când sar fi zis că întradevăr mersul vremii lâncezeşte, amurguri copleşitoare. Întâmplândumise să adorm în puterea unuia, am avut un vis care a rămas cel mai frumos din întreaga mea viaţă.

Se făcea că la o curte veche, în paraclisul patimilor rele, cei trei Crai, mari egumeni ai tagmei prea senine, slujeau pentru cea din urmă oară vecernia, vecernie mută, vecernia de apoi. În lungile mante, cu paloşul la coapsă şi cu crucea pe piept şi afară de scarlatul tocurilor, înveşmântaţi, împanglicaţi şi împănoşaţi numai în aur şi verde, verde şi aur, aşteptam ca surghiunul nostru pe pământ să ia sfârşit. O lină cântare de clopoţei ne vestea că harul dumnezeiesc se pogorâse asuprane: răscumpăraţi prin trufie aveam să ne redobândim înaltele locuri. Deasupra stranelor, scutarii nevăzuţi coborâseră prapurele înstemate şi una câte una se stinseseră cele şapte candele de la altar. Şi plecam tustrei pe un pod aruncat spre soareapune, peste bolţi din ce în ce mai uriaşe în gol. Înaintea noastră, în port bălţat de măscărici, scălămbăinduse şi schimonosinduse, ţopăia deandaratele, fluturând o năframă neagră, Pirgu. Şi ne topeam în purpura asfinţitului...

Eram sub impresia acestui vis când, intrând odată la cafenea, după noutăţi, aflam că Paşadia murise. Sfârşitul lui avu răsunet, dar nu prin el însuşi, ci pentru felul cum se petrecuse. În timpul din urmă, Paşadia, care nu se mai vedea nicăieri, trăia cu Raşelica Nachmansohn. Era îndeobşte cunoscută frenezia crudă cu care aceasta se deda la o anume voluptate şi care îndreptăţea porecla de "lipitoare" cei dase Gorică. Înverşunânduse asupra prăzii voluntare, mult nui trebuise ca so dea gata; cu cel din urmă strop de vlagă bărbătească ţâşnise şi sângele şi inima încetase să mai bată. Vrednică de marea să străbună Iudita, Raşelica nuşi pierduse firea, îşi desprinsese părul din mâinile calde încă ale mortului, se îmbrăcase cu îngrijire şi netulburată se dusese la comisarul de poliţie să ceară să ia măsuri pentru ridicarea leşului, ceea ce, cu încuviinţare de sus, se şi făcu, în tăcere - în împrejurarea aceasta scandalul nar fi fost oare de prisos? - aşa că, în revărsatul zorilor, ca de obicei, Paşadia se întorsese, pentru cea din urmă oară acasă. Am mers numaidecât acolo. Când mam apropiat de locuinţa fără bucurie, deasupra copacilor din grădina fără flori se înălţa, în liniştea serii, un stâlp de fum. Mâna credincioasă îşi făcuse datoria; în hainia lui, omul izbutise să săvârşească după moarte cea mai rafinată dintre nelegiuiri. Am deplâns pieirea acelei opere măreţe dar nu şi pe a autorului. Paşadia sa stins la zenit; veninul, veghea, viţiul îi mistuiseră trupul fără ai vătăma câtuşi de puţin însă duhul careşi

păstrase până la sfârşit toată receai limpezime, scânteietor ca un luceafăr în cleştarul nopţilor de ger. Şi a mai avut norocul să moară înainte de a fi silit să îndure după război, din nou, la bătrâneţe, umilinţa sărăciei, înainte de a suferi şi mai dureroasă poate, arsura dezamăgirii şi a dezminţirilor de a vedea că nu el, ci Pirgu avusese dreptate, de al vedea pe Pirgu însuşi de mai multe zeci de ori milionar, însurat cu zestre şi despărţit cu filodormă, pe Pirgu prefect, deputat, senator, ministru plenipotenţiar, prezidând o subcomisie de cooperare intelectuală la Liga Naţiunilor şi oferind colegilor săi străini veniţi în România cu pantahuza sau în "anchetă" o somptuoasă şi sibaritǎ ospitalitate în castelul său istoric din Ardeal. Nu lam văzut pe Paşadia mort; când am sosit eu se puneau peceţi, iar rămăşiţele, potrivit voinţei sale, îi fuseseră în pripă ridicate şi pornite de Iancu Mitan undeva afară din Bucureşti, poate la "munte".

Pantazi, careşi vânduse în sfârşit şi prăvălioara de la Bărăţie, nu avea de ce săşi mai întârzie plecarea. În ajunul ei, am cinat împreună la birtul din Covaci. Nu departe de masa noastră, mai frumoasă şi mai nepăsătoare ca oricând, Raşelica îşi înfăţişa noul logodnic, un soi de brotac cu ochi boboşaţi, bondoc şi bont. Lăutarii nu uitară să cânte acel vals domol care era una din slăbiciunile lui Pantazi, valsul voluptuos şi trist în legănarea căruia pâlpâia, nostalgică şi sumbră fără sfârşit, o patimă aşa sfâşietoare că însăşi plăcerea de al asculta era amestecată cu suferinţă. De îndată ce coardele încălușate porniseră să îngâne amara destăinuire, întreaga sală amuţise. Tot mai învăluită, mai joasă, mai înceată, mărturisind duioşii şi dezamăgiri, rătăciri şi chinuri, remuşcări şi căinţe, cântarea înecată de dor se îndepărta, se stingea, suspinând până la capăt pierdută, o prea târzie şi zadarnică chemare.

Pantazi îşi şterse ochii umezi.

Am umblat cu dânsul, în sus şi în jos, toată noaptea, pentru ca, spre dimineaţă, să nemerim tot în piaţa florilor, la CurteaVeche. Lângă împrejmuirea bisericii cu turla verde, licărea sfioasă o lumină slabă care ne atrase. Cineva o aprinsese la căpătâiul unei moarte ce zăcea cuviincioasă pe o rogojină. Să nu mi se fi spus, naş fi crezut că era Pena Corcoduşa; cum aş fi putut recunoaşte în chipul acela blajin cu trăsuri gingaşe pe înspăimântătoarea furie de anul trecut? În zâmbetul buzelor ei învineţite şi în privirea ochilor săi rămaşi deschişi era o duioşie extatică; femeia care fusese nebună din iubire părea să fi murit fericită: poate că în acea scurtă clipă a sfârşitului, cuprinzătoare de veşnicii, i se arătase aievea mândrul cavalergard, în fiinţa căruia se răsfrângeau întrunite strălucirile a două cununi împărăteşti. Seara însoţeam până la graniţă pe un gentleman ras şi cu barbeţi scurţi, în ţinută elegantă de călătorie - un străin. Stam în vagonul restaurant la o masă, faţă în faţă, şi nu găseam să ne spunem unul altuia nimic. Noaptea pogorâse repede. Şi miam adus aminte de acela care încetase să mai fie, de omul cemi păruse un prieten de când lumea şi adesea chiar un alt euînsumi, de Pantazi, când ma întrebat ce sar putea să bem.

Matei Caragiale
(1885-1936)

Notă bio-bibliografică

25 martie (12 stil vechi) 1885 Se naşte la Bucureşti Matei I. Caragiale, primul fiu, nelegitim, al lui I.L. Caragiale şi al Mariei Constantinescu.
7 ianuarie 1889 I.L. Caragiale se căsătoreşte cu Alexandrina Burelly, aducându-l în noua sa familie şi pe Matei.
1892 Matei devine elev bursier al Colegiului Sf. Gheorghe.
1892-1902 În timpul studiilor la Colegiul Sf. Gheorghe, Matei este pasionat de studiul istoriei şi al heraldicii.
1901 Trimite de la Sinaia prietenului şi colegului său de bancă Nicolae A. Boicescu, viitor genealogist, o scrisoare edificatoare pentru seducţia pe care o exercita asupra sa lumea aristocrată.
1904 Când I.L. Caragiale se autoexilează la Berlin, îl aduce şi pe Matei, pentru a-l determina să studieze dreptul. Viitorul scriitor îşi petrece însă timpul citind şi vizitând locurile pitoreşti din capitala Germaniei.
1905 La începutul anului, nemulţumit de comportarea lui Matei, I.L. Caragiale îl trimite în ţară. Matei Caragiale intenţiona să se înscrie la Şcoala de ofiţeri de cavalerie, dar este respins. Se înscrie la Facultatea de drept din Bucureşti.
1906 Trece cu bine câteva examene, totuşi nu-şi termină studiile.
1907, vara Îmbolnăvindu-se grav, se întoarce la Berlin, în familia lui I.L. Caragiale.
1910 Primul concept al romanului *Craii de Curtea-Veche.*
1911 În timpul promenadelor nocturne de la Şosea, concepe prima data povestirea *Remember*.
1912 În numărul din aprilie al *Vieţii româneşti,* publică primele treisprezece poezii.
Iunie Asistă la Berlin la înmormântarea lui I.L. Caragiale.
25 octombrie Primeşte funcţia de şef de cabinet la Ministerul lucrărilor publice.
6 noiembrie Asistă la inaugurarea monumentului lui Suvorov la Plăineşti. Şambelanul rus Arseniev îl propune la decorare.
1913 În numărul din martie al *Vieţii româneşti,* încă trei poezii. Scrie povestirea *Remember*, pe care o desăvârşeşte ulterior.
1914 Încetează a mai funcţiona ca şef de cabinet la Ministerul lucrărilor publice. I se conferă ordinul rus 'Sfânta Ana'.
1916 Mai publică o poezie şi lucrează la romanul *Craii de Curtea-Veche.*
1918 Desăvârşeşte prima parte a romanului şi lucrează la partea a doua, paginile care descriu intrarea lui Paşadia şi Pirgu în restaurant.
1919 Continuă lucrul la roman. Devine şef al biroului presei din Ministerul de interne.
1920 Scrie pasajul din *Craii* referitor la călătoria prin lume a lui Pantazi.
1921 În numărul din august, publică în *Viaţa românească* povestirea *Remember*. Redactează pentru *Craii* paginile care descriu călătoria în trecut a lui Paşadia.
1922, iulie Începe să scrie a treia parte a romanului, anume confesiune lui Pantazi.
1923 Se căsătoreşte cu Marica Sion, fiica poetului Gheorghe Sion.
1924 Apare la editura 'Cultura naţională' povestirea *Remember*. Termină de scris confesiunea lui Pantazi.

1926 Publică în *Gândirea*, numărul din martie, capitolul *Întâmpinarea crailor*. În numărul din aprilie, capitolul *Cele trei hagialâcuri.* În numărul din mai-iunie se tipăreşte prima parte a capitolului *Spovedanii;* ultima parte apare în numărul din iulie-august-septembrie.
1927 Scrie partea a patra a romanului, *Asfinţitul crailor,* ce va fi publicat în numărul din septembrie-octombrie al *Gândirii.*
28 noiembrie Începe să scrie, în franceză, jurnalul intim.
1928 Călătorie la San Remo pentru a-l întâlni pe ministrul de externe, N. Titulescu, în vederea obţinerii unei funcţii diplomatice.
22 august La proprietatea sa de la Sionu înalţă drapelul personal, *'coupe vert sur jaune',* cum notează în jurnalul intim.
8-13 octombrie Reia şi remaniază manuscrisul *Crailor*.
16 octombrie-8 noiembrie copiază romanul în formă definitivă.
1929 Începe să scrie romanul *Soborul ţaţelor,* rămas neterminat. *Craii de Curtea-Veche* apare la 'Cartea românească'.
1930 Începe să scrie romanul *Sub pecetea tainei.* În *Gândirea* apare un fragment din acest roman.
1931, 1933 Noi fragmente din *Sub pecetea tainei,* în *Gândirea.*
1934 Până la 11 decembrie lucrează la roman, pe care nu izbuteşte însă a-l termina.
1935 Lucrarea *O contribuţie heraldică la istoria Brâncovenilor.*
17 ianuarie 1936 Se stinge din viaţă, la Bucureşti, în vârstă de 51 de ani.